



híró

HISTÓRIÁK

ALAPÍTVÁ: 2015

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA



„A divat a történelem tükré” A DIVAT FERENCZY IDA KORÁBAN



550 éves a Barátok temploma

A Szent Miklós-plébániatemplom kutatástörténete

156 éves a



KECSKEMÉTI LAPOK



KEDVES OLVASÓINK!



Önök a Hírös Históriák leg-újabb számát tartják kezükben, amely jelentős mérföldkővet jelent a szerkesztőség és a helytörténeti magazin eddigi életében.

2015-ben, amikor Bán János (a Kecskeméti Média-centrum akkori főszerkesztője) kezdeményezésére leültünk egy asztalhoz, és végiggondoltuk, hogy városunk helytörténete milyen gazdag, ám széles körben mennyi ismeretlen, izgalmas és színes fejezettel rendelkezik, megszületett a gondolat: a város szakembereinek bevonásával összeállítunk egy olyan, az utókor és a közoktatás számára is jelentős nyomdai terméket, amely méltó városunkat bemutatni

nemcsak a helyben élő kecskemétiak számára, hanem a Kecskemét története és kultúrája iránt érdeklődő minden polgár számára is. Az eddig megjelent 25 szám közel 1.500 színes oldalon tárja Önök elé a hírös város történetének mozaikjait. Az elmúlt tíz esztendő munkája bizonyította, hogy a városunkban mindig is kiemelkedően megmutatkozó igény a helytörténet iránt, a város szeretete és múltjának ismerete össze tudott érni ezen kiadványban. 10 év, 25 megjelent szám, közel 30 szerző segítségével járta (és járja a jövőben is) be Kecskemét történetének idővonalát, a kulturális beágyazottság alappilléreit a beszélő köntös történetétől a Koháry-örökségen át Ferenczy Ida és a többi, nemcsak Kecskemét életében meghatározó szerepet játszó génusz élete mellett kiemelkedő művészeink, Tóth Menyhért, Kodály Zoltán, Katona József, Kada Elek, Lestár Péter vagy éppen a gyermek Petőfi kecskeméti örökségét. Számos évforduló, huszadik századi

tragikus esemény bemutatása mellett mindig akadt lehetőség arra, hogy a lap szórakoztasson, ismeretet adjon át, felhívja a figyelmet elfeledett vagy éppen a bizony nem kellőképpen megbecsült értékeinkre. A nyomtatott magazin elindítója lett helyi értékekre épülő kiállításnak, televíziós magazinműsornak, történelmi vetélkedőknek, szakmai vitáknak, és ami talán a legfontosabb: létrejött egy olyan termék, amely egyetlen másik városban sem érhető tetten ma hazánkban. A város közgyűteményei és kulturális intézményei, az ott dolgozó szakemberek kivétel nélkül óriási nyitottsággal és lelkesedéssel tették bele a gyűjteményekben őrzött szellemi és vizuális állományt, amely nélkül ez a kiadvány nem jöhetett volna létre. Kozák Polett főszerkesztővel egyetértésben felelős szerkesztőként fontosnak tartottam – és tartom a jövőben is –, hogy a Hírös Históriák hasábjain megjelenő tartalom minőségben és színesen gazdagítsa az olvasóközönség ismereteit, újabb és újabb, a várostörténet számára fontos cél megvalósításában legyünk partnerek. Ilyen új irányvonal a Kecskeméti Fotógyűjtemény létrehozása, amely városunk történetének jeles pillanatait örökíti meg fényképeken. Az ehhez kapcsolódóan létrejövő honlap tartalmaihoz is kapcsolódni fog a kiadvány, amely újabb ház-, és családtörténetekkel is gazdagítja és erősíti a kecskeméti polgárok ismeretét, kecskeméti kötődéseit.

A jubileumi szám újfent tíz szerző tartalmas írásait tartalmazza a Szent Miklós-templom történetének kulisszatitkai mellett a Ferenczy Ida korában uralkodó divat jellemzőin át a város történetében előfordult tüzesetekig. De számba vesszük Kecskemét szovjet megszállása mellett a városban először megjelenő gépkocsi tulajdonosát, a szerzés körülményeit.

Hasznos időtöltést kívánok Önöknek!

Hajagos Csaba
felelős szerkesztő

KKM
Kecskeméti
Katona József Múzeum



KECSKEMÉTI
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

mml
BÁCS-KISKUN MEGYEI
LEVÉLTÁRA



KECSKEMÉTI
FOTÓGYŰJTEMÉNY



**KATONA
JÓZSEF
KÖNYVTÁR**



TARTALOM

KTV TÜKÖR

A Szent Miklós-plébániatemplom rejtelsei az évszázadok tükrében	5
Mikor jelent meg az első autó Kecskeméten?	
Városunk első autótulajdonosa, dr. Farkas Béla	12
Irányi István. Egy kecskemétivé vált festő	14
Remekművek a Kecskeméti Katona József Múzeumból 4.	
Ámos Imre: Rabbi kakassal (1938)	20

ÉRTÉKŐRZŐK

„A divat a történelem tükre.”	
A divat Ferenczy Ida korában	26
Erőszakos tüzesetek, gyújtogatások Kecskeméten	36

Kecskeméti krónika, évfordulók, portrék

80 éve történt. Harcok Kecskeméten és térségében 1944 őszén.	
A város életének újraindítása	44
„Kecskemét volt az övé és ő volt Kecskemét”	
75 éve született Farády István színművész	60
125 évvel ezelőtt hunyt el Parragh Gedeon természettudós	62
175 éve született Pataky Imre rajztanár, festő- és szobrászművész	64
Múlt és jelen az évfordulók tükrében	66
Jeles magyarok kecskeméti kötődései	67



Szerzők:

Ádám András helytörténész

Bezsenyi Ádám történész
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

dr. Borbás Benjámín történész-levéltáros
(Magyar Nemzeti Levéltár)

ifj. Gyergyádesz László
művészettörténész, osztályvezető
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kenyeres Dénes hadtörténész
(Honvéd Hagyományőrző Egyesület)

Pánya István
földrajzkutató, térinformatikus
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Péterné Fehér Mária
nyugalmozott főlevéltáros, elnök
(Kecskemét Írott Örökségéért Alapítvány)

Rácz Bernát művészettörténész
(Central European University)

Tóth Anna sétatvezető
(Séramóra Sétairada)

Varga Géza újságíró
(Hírös Naptár)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Média centrum helytörténeti
magazinja 25. SZÁM (2025. TÉL)

ISSN 2498-4957

KIADÓ: Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.

6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.

Telefon: +36 76 570 440,

E-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ: KOZÁK POLETT

üggyezető-főszerkesztő

FŐSZERKESZTŐ:

KOZÁK POLETT

(kozak.polett@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

HAJAGOS CSABA

(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ

(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR: VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:

PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA

seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:

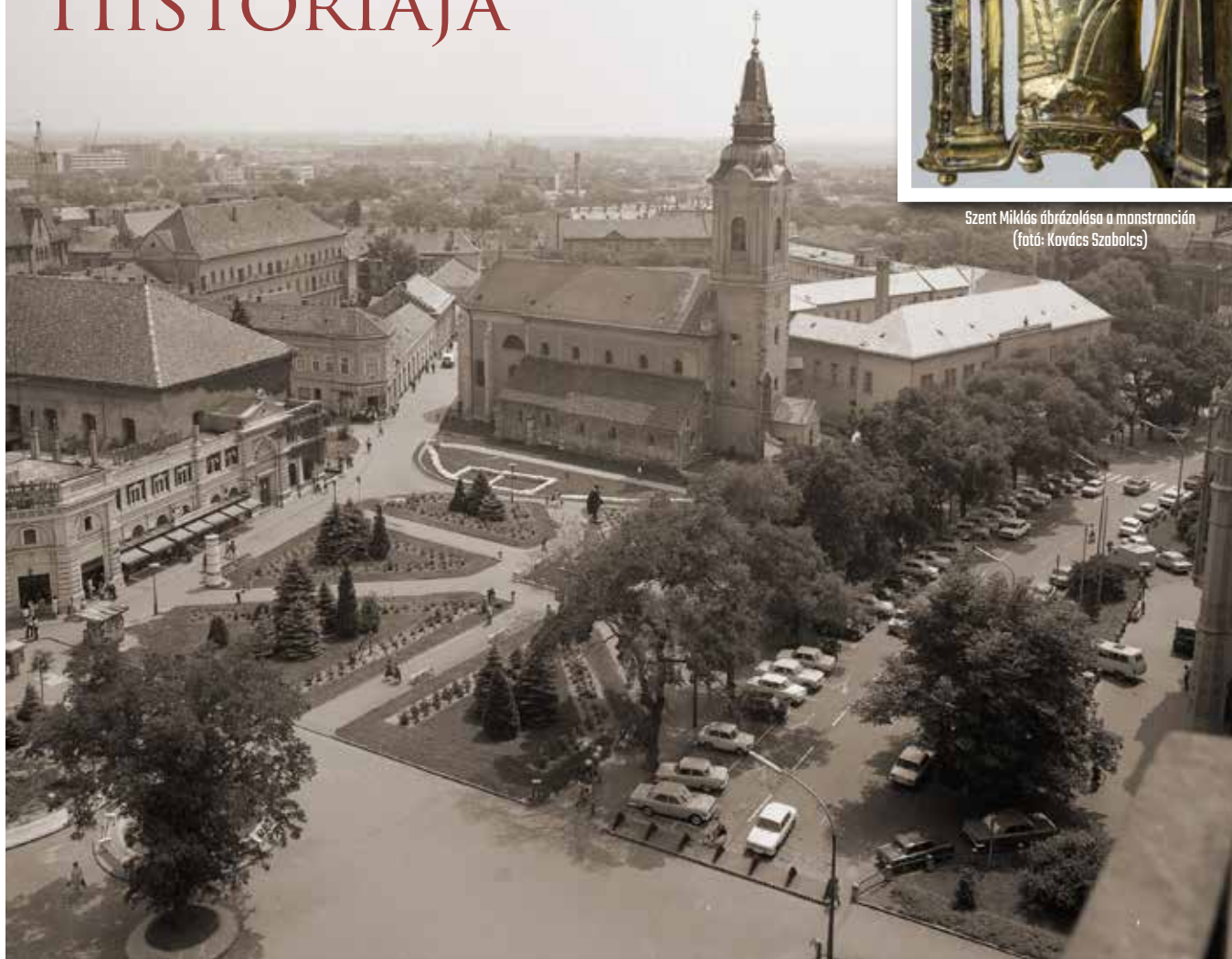
LÓCZI ÉS TÁRSA

NYOMDAIPARI KFT.

A SZENT MIKLÓS- PLÉBÁNIATEMPLOM HISTÓRIÁJA



Szent Miklós ábrázolása a monstrancián
(fotó: Kovács Szabolcs)



A megújult főtér a Nagytemplom tornyából

A Kecskemét főterén álló Szent Miklós-plébániatemplom, vagy hétköznapiabb nevén, a Barátok temploma, közismert és közkedvelt műemléke a híres városnak. Számtalan polgár látogatja szentmise alkalmával, illetve keresztek és házasságok sokasága zajlik itt évről évre. A kutatóknak sem kell különösebben bemutatni az épületet, hiszen az elmúlt mintegy 100-120 évben több leírás, elemzés készült az épület történetéről. Írásunkban néhány olyan adatot, tárgyat, illetve forrást szeretnénk bemutatni, melyek kevésbé kerültek be a köztudatba. Időzítésünk nem véletlen, hiszen 550 évvel ezelőtt, 1475-ben keletkezett a templom első ismert említése. Szeretnénk ehhez a kerek évfordulóhoz egy olyan írással hozzájárulni, amely nemcsak a hívőknek, a templom látogatóinak, hanem a történelem, a művészettörténet iránt érdeklődőknek is szolgál új információval.

A templom kutatástörténete

Az 1973–74-es főtéri ásatásokra az idősebbek közül sokan emlékezhetnek. Az azonban már kevésbé ismert, hogy a városi múzeum a Szent Miklós-templom régészeti kutatását már az 1950-es évek második felében tervbe vette. A városi tanács 1957-ben 10.000 forintot bizto-



Téli életkép – a behavazott bazársor (Irányi István hagyatéka)



A bazársor bontása 1973-ban



Fotó: Kiss Béla

sított a múzeum részére várostörténeti ásatások elvégzésére. Bálint Béla múzeumigazgató célja egyrészt a Homoki-kápolna helyének megtalálása, másrészt a Szent Miklós-templom építéstörténetének felderítése volt. Fontos, hogy ekkor jelent meg elsőként – mindkét helyszín kapcsán – a romkert későbbi kialakításának gondolata. A Kápolna utcai feltárások el is indultak, Bálint Béla megtalálta az egykori épület körüli temető sírjait. A kutatásban dr. Szabó Kálmán, a Kecskeméti Katona József Múzeum egykori igazgatója is közreműködött, azonban az épület nyomait nem találták meg. A hosszúra nyúlt ásatás miatt az augusztusban beharangozott főtéri vizsgálatokra már nem jutott pénz. Novemberben már arról tájékoztatta a lakosságot a helyi sajtó, hogy a munkálatok 1958 tavaszán folytatódhatnak. A terv azonban később lekerült a napirendről, így a Szent Miklós-templom kutatásáig mintegy másfél évtizedet kellett várni.

Az 1970-es évek elején fogalmazódott meg a város központjában álló egykori ferences kolostor hasznosítása. Pár évvel korábban, 1968-ban a városi tanács rendeletet hozott arról, hogy a hazai zenei élet egyik központjává kell fejleszteni Kecskemétet, Kodály Zoltán szülővárosát. Megszületett a Kodály Intézet és Emlékmúzeum ötlete, melynek jövőbeli helyéül a főtéren álló ferences kolostort jelölték ki. Gondot okozott azonban, hogy a templomtól a kolostor északi oldaláig elavult bazársor húzódott, mely eltakarta az épületeket, s rontotta azok látványát. A Bács-Kiskun Megyei Tervezővállalat kapta meg a feladatot a terület áttervezésére, a





Fotó: Kiss Béla



A templom körüli temető középkori sírjai



Biczó Piroška körbevezeti az ásatáson László Gyulát és unokáját

A feltárás első szelvényei a református templom tornyából fotózva

kolostor felújítására és az intézet kialakítására. 1973 augusztusában a bazársor épületeit lebontották, s elindult a Kecskeméti Katona József Múzeum bevonásával a kolostor északi oldalán álló középkori torony, valamint a templom körüli temető és az egykori Szent Mihály-kápolna helyének kutatása. A városi múzeum részéről a pályakezdő Biczó Piroška régésznek végezte a régészeti munkálatokat 1973–74-ben. Ezzel párhuzamosan megfogalmazódott a romkert kialakítása is. A beavatkozásoknak köszönhetően nemcsak a kolostor épületegyüttese „szabadult ki”, s kapott új szerepkört, hanem a városképet meghatározó templom környezete is rendezettebbé válhatott.

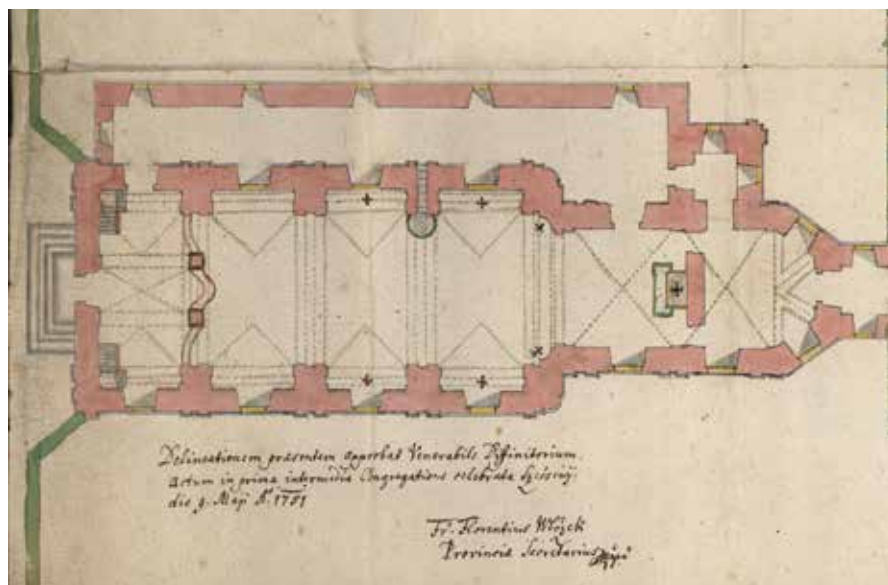
1987-ben Székely György régész végzett kisebb feltárást az épületben. A padozat megsüllyedése miatt a torony padlója fel lett szedve, s itt lehetőség nyílt az újkori padlószint, valamint az alatta fekvő, temetkezésekkel bolygatott középkori rétegek vizsgálatára. Emellett előkerült a torony déli fala előtt egy visszabontott középkori falszakasz.

A templom építéstörténete

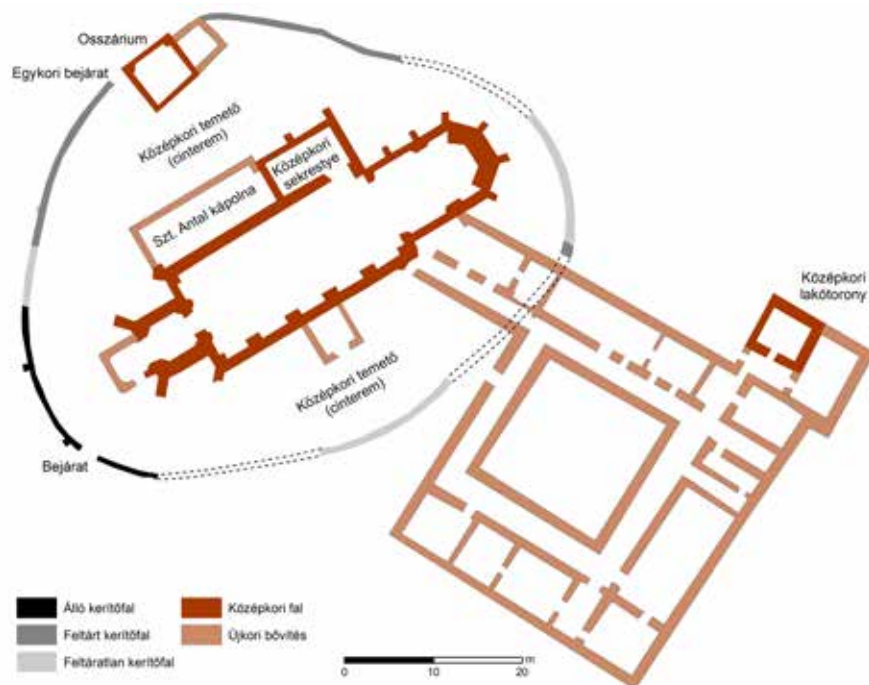
Biczó Piroška vizsgálatai alapján tudjuk, hogy a 14. század második felében már állt épület a mai templom helyén, azonban ennek alaprajzát a jelenleg is álló falak miatt nem lehet pontosan meghatározni. E templomot a régészeti kutatások alapján kettős árok vette körül.

A régész megfigyelését az elmúlt években elvégzett Bács-Kiskun vármegyei vizsgálatok alapján kiegészíthetjük. A tatárjárás idején elpusztult templomok feltárásaiból, geofizikai és légi régészeti kutatásaiból tudjuk, hogy azokat védelmi céllal 1-2, vagy 3 koncentrikus árokkal és földsáncsal, palánkterítéssel vették körbe. Gallina Zsolt Tázlárón tárt fel hármas árokrendszerrel védett templomot, benne a tatárjárás idején elhunyt felnőttek és gyermekek maradványaival. Rosta Szabolcs Kiskunfélegyházán, illetve Szankon talált hasonló árokrendszert, s utóbbi helyszínen számtalan, az ostromra utaló nyomot (nyílhegyeket, fegyvereket, a palánk égett nyomait stb.). E kutatások eredményei megtekinthetők a szanki

Kiskun Emlékhelyen. Hasonló árokrendszereket lehetett azonosítani Kecskemét környékén, Lajosmizsén, Kiskunfélegyházán stb. A vármegyében végzett régészeti kutatások eredményei alapján számos tiszántúli, valamint határon túli (szerbiai és romániai) középkori lelőhely vizsgálatára is sor került. Minden helyszín esetében ugyanazon mintázat figyelhető meg, azaz a tatárjárásra utaló különféle leletek (érmék, érem- és kincsleletek, ékszerek, fegyverek stb.) mellett az árok/árokrendszerek is mindenhol megtalálhatók. Biczó Piroška eredményeit így annyival egészíthetjük ki, hogy a Szent Miklós-plébániatemplom elődje valószínűleg nem a 14. század második felében épült, hanem kellett lennie a helyén egy korábbi, vélhetően utóbbinál is



A tervezett új templomépület alaprajza (1751)



A Szent Miklós-templom és a ferences rendház alaprajza

jóval kisebb méretű épületnek. Feltételezéseink szerint ennek átépítésével, bővítésével jöhetett létre az a templom, melynek kisebb falszakaszát Biczó Piroska találta meg a mai épület északnyugati oldalán, a középkori sekrestye és a templomhajó találkozásánál.

A templom építéstörténetének következő mozzanata a szentély keleti irányú bővítése volt. A kevés adat miatt egyelőre nem lehet eldönteni, hogy a ma is álló szentély épült ekkor vagy ennek egy elődje. Annyi azonban nagyjából bizonyos, hogy a jelenlegi szentély a 15. század első felében már létezett. Ezt követően, valamikor a 15. század közepén a templomhajó északi feléhez felépült a ma is álló oldalkápolna. Utóbbiakkal párhuzamosan, a század folyamán feltöltötték a korábbi kerítőárkokat, és elkészült az épületet körülvevő, szabálytalan vonalvezetésű kerítőfal, valamint a falhoz csatlakozó osszárium (csontház/csontkamra). Utóbbi általában kápolnaszerű épület volt, melybe az új sírok ásásakor a temető megszentelt földjében talált csontokat gyűjtötték össze. Itt fontos megjegyezni, hogy Kecskemét mezőváros népes lakosságának két temetőhelye volt a középkorban, a cikkünk témáját adó Szent Miklós-plébániatemplom és a Kápolna utca névadója, a Homoki-kápolna. Mindkettő körül temető terült el. A mezővárosi lakosság évszázadokon keresztül használta e sírkerteket, s így egy-

egy temetéskor óhatatlanul is megbolygatták, kiásták a korábban elhantolt, esetleg már jeltelen sírokat. A régészeti szaknyelvben ezt a jelenséget többretegű temetőnek nevezik, utalva a sűrűn elhelyezkedő, egymást fedő sírokra.

1475-ben keletkezett az az oklevél, melyben jelen ismereteink szerint elsőként említik a város templomát. Az okirat szerint „*október hónap hetedik napján, vecsernye órájában vagy akkortájt, Kecskemét mezővárosban, a Szent Miklós püspök és hitvalló tiszteletére alapított plébániatemplom temetőjében*” nemes Szentlőrinci Gergely, István és Mihály testvérek meghatalmaztak több esztergomi kanonokot, presbitert és klerikusokat mint ügyvédek, hogy minden peres és egyéb ügyükben teljes jogkörrel eljárjanak. Az irat számunkra azért különleges, mert a Duna-Tisza közéről igen kevés olyan forrás maradt fenn, melynek keletkezési helyét ilyen pontosan meghatározták. A szentlőrinci (a mai Nyárlőrinc középkori elődje) nemesek

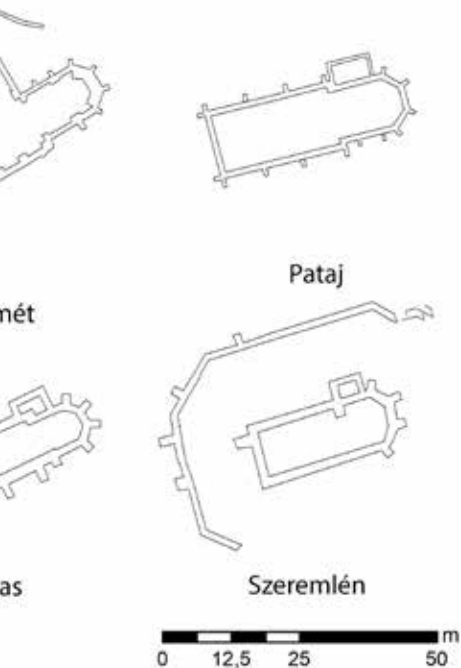


A kecskeméti templom összehasonlítása a vármegye egykori és létező templomaival

tehát vagy a mai romkert, vagy a templomkerítésen belül található területen nevezték meg ügyvédek, és ott készítették el a közjegyzővel az itt bemutatott oklevelet. Terjedelmi korlátok miatt utóbbi bemutatására itt nincs mód, várhatóan 2026-ban



Az 1751. évi bővítés áttekinthető rajza



Borbás Benjámin fogja ismertetni ennek tartalmát.

A régészeti kutatások alapján a 15. század közepétől a 17. század közepéig terjedő időszakban komolyabb építkezések nem zajlottak az épületen. A középkori

épület hossza mintegy 45, szélessége 18,5 méter volt. Ezzel a mai Bács-Kiskun vármegye legnagyobb temploma volt, s egyedül a kalocsai székesegyház haladta meg méreteit. Néhány mezőváros temploma azonban megközelítette nagyságát. Pataj középkori plébániatemplomának hossza 38 méter volt. Madaras falu elődje, a középkori Madaras mezőváros egy közel 34 méter hosszú templommal büszkélkedett. Ezeket követte Szeremlén a mezőváros (a mai Szeremle falu elődje), valamint Kalocsa középkori plébániatemploma 33-33 méteres hosszal.

A reformáció terjedésével a híros városban is létrejött egy protestáns közösség, mely a kezdeti időkben a katolikus lakossággal közösen használta a város plébániatemplomát. A vallási villongások miatt azonban 1564-ben egyezséget kötött a két felekezet, s ennek értelmében a templom a katolikusok kezén maradt, a reformátusok pedig felépítették az épület mellé az imaházukat. Utóbbi helyéről és méretéről nincs ismeretünk.

A következő építkezéseket a ferencesek végezték a 17. század második felében. 1678-ban tűzvész emésztette el a város jelentős részét a református és a katolikus templommal együtt. Előbbi helyett a reformátusok felépítették a főtéren ma is álló egyházukat. A ferencesek pedig néhány év alatt helyrehozták a leégett Szent Miklós-templomot. Az oldalkápolna déli végéhez kapcsolódva elkészült a Szent Antal-kápolna, valamint ekkor alakították ki a kolostort és a templomot összekötő új sekrestyét. Végezetül, 1698-ban a csonttároló (osszáríum) falainak felhasználásával felépült a Szent Mihály-kápolna. A téglalap alakú melléképületet északkeleti irányban meghosszabbították egy egyenes záródású szentéllyel. E kápolna mintegy 80 évig volt használatban, majd a belterületi temetkezések megszűnésével szerepköre megszűnt, s 1796-ban elbontották.

A Magyar Ferences Levéltár anyagában található két tervváltozat a kolostor átépítéséről. Az első 1751. május 9-én, a Szécsényben tartott gyűlésen fogadta el a ferences rendtartomány tanácsa, s egyben el is rendelte, hogy a terveket a kecskeméti ferencesek saját költségükön valósítsák meg. Ezen elképzelés szerint a kolostorszárnnyal a középkori torony felőli sarkánál egy 60 méter hosszú, 22,5 méter széles templomépülettel töltötték volna meg. Ha e beruházás megvalósult volna, úgy

az említett második templom a mai Kada Elek Technikum bejáratáig, a körút széléig ért volna. Felmerül a kérdés, hogy miért lehetett szükség egy második templomra? Az új épület jóval nagyobb, több férőhelyes, s korszerűbb lett volna, mint a középkori plébániatemplom. Lehetséges, hogy felépülése után a régi, 17. század végén leégett, majd barokk stílusban átépített régi egyházat elbontották volna.

A Magyar Ferences Levéltárban őrzött másik, 1775. évi alaprajz jóval egyszerűbb átalakításokat tartalmaz. Ezen elképzelés szerint a Szent Miklós-templom tornyát kötötték volna össze a kolostor négyszögletű tömbjével, s így egy újabb, szabálytalan alakú, zárt udvar keletkezett volna. A rajzon szereplő szöveg alapján az épület leromlott állapota miatt készült el a javítási és bővítési terv. Ezt a rendtartomány tiszteletreméltó tanácsa (diffinitorium) elfogadta ugyan, azonban meghagyta, hogy „a helyreállítás során azt kell követni, amit az építészeti felügyelő úr és a kőművesmester ítélete szerint hasznosabbnak, a konvent és a templom számára célszerűbbnek fognak tartani.” E két terv egyike sem valósult meg.

Mária Terézia uralkodása idején, 1775-től egészségügyi okok miatt kikerültek a belterületi temetők a települések szélére. A század közepén lezajlott járványok, köztük az 1739. évi pusztító pestisjárvány miatt volt szükség a temetkezési helyek és a lakóövezetek elkülönítésére. Emellett a felekezeti különbségek is sietteték az újabb, különálló temetők létesítését. Ez történt Kecskeméten is, ahol a központban álló katolikus és református templomok körüli temetőket felszámolták, s a mai körút nyomvonalán kívülre helyezték át azokat. Ezt követően – illetve a már fent említett Szent Mihály-kápolna elbontása után – a Szent Miklós-templom nyugati oldala a 19. század közepéig szabadon állt. 1841-től az egykori temető területét zsidó kereskedők vették meg, s építették fel földszintes boltelhelyeiket. Az így kialakult bazársor az 1970-es évekig meghatározta a főter arculatát.

Az épületen az utolsó jelentős átalakítások 1931 és 1933 között történtek. Ekkor a belső tér új berendezést és festést kapott, valamint megépült a templom udvarában Muth Ferenc kőfaragómester mívus munkája, a lourdes-i barlang. Ekkor készítette el Tiringier Ferenc kecskeméti lakatosmester az íves falkezdés díszkővácsolású kapuit is.

A templom középkori kegytárgyai

Szelence

Anyaga aranyozott ezüst, átmérője 8,5 cm. A szelence az Oltáriszentség őrzésére használt tárolóként (pyxis) szolgált a késő középkortól kezdve. Azokat a hasonló megjelenésű szelencéket, amelyekben a felszentelt ostyát a betegek számára viszik, viaticumnak is nevezik; e tárgy esetében sem lehet ezt a funkciót kizárni. Legközelebbi párhuzama a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött sodronyzománcos viaticum, amely szintén egy vir dolorum (avagy imago pietatis) kompozíciót jelenít meg, vagyis Krisztust mint a fájdalmak férfiát. A keresztről levett Megváltó bár emberként halott, isteni mivoltára utalva mégis élőként jelenik meg. Az ábrázolás a késő középkorban rendkívül népszerű volt, és az úrnapja képi megjelenésének hagyományához köthető. Két, hasonló díszítésű és stílusú, az angyali üdvözlést, illetve a keresztre feszítést ábrázoló szelence szintén a Magyar Nemzeti Múzeumban található, és a tárgy tágabb magyarországi kontextusához köthető.

Stílusa és alakjai illeszkednek a Magyar Királyságban 1400 körül készült, fennmaradt ötvösművek körébe. Hasonló szelencék ritkák, és bár az egykori kincstárnak minden bizonnyal voltak impozánsabb darabjai is, különlegesen számít, hogy az Alföldről a mindennapi vallásosság szempontjából ilyen fontos tárgy fennmaradt.

Úrmutató

Anyaga aranyozott ezüst, magassága 49,7 cm. Az úrmutató (szentségtartó vagy monstrancia) a középkori Szent Miklós-templom kincstárához tartozott, majd a 17. századtól kezdve a templomot átvevő ferencesek birtokolták. Az Oltáriszentség imádására vagy tárolására készítették

valószínűleg a 15. század első felében. A Barátok templomához és előzményéhez, a középkori Szent Miklós-templomhoz való kötődést jelzi, hogy a monstrancia központi, gótikus, mérműves részét két kis ablakban elhelyezett, apró Szent Miklós- és Szent Ferenc-alak díszíti. Szent Miklós mint védőszent a késő középkori mezőváros fontosságát és gazdasági tevékenységét tükrözi, a kereskedők és más urbánus rétegek patrónusaként. A későbbi, szintén urbánus Szent Ferenc-dedikáció pedig találó párosítás, amely a 17. századi Kecskemét gazdagságát szimbolizálja: azt a várost, amely mintegy „a puszták uraként” emelkedett ki az őt körülvevő, elpusztult és elhagyott falvakból álló tájból.

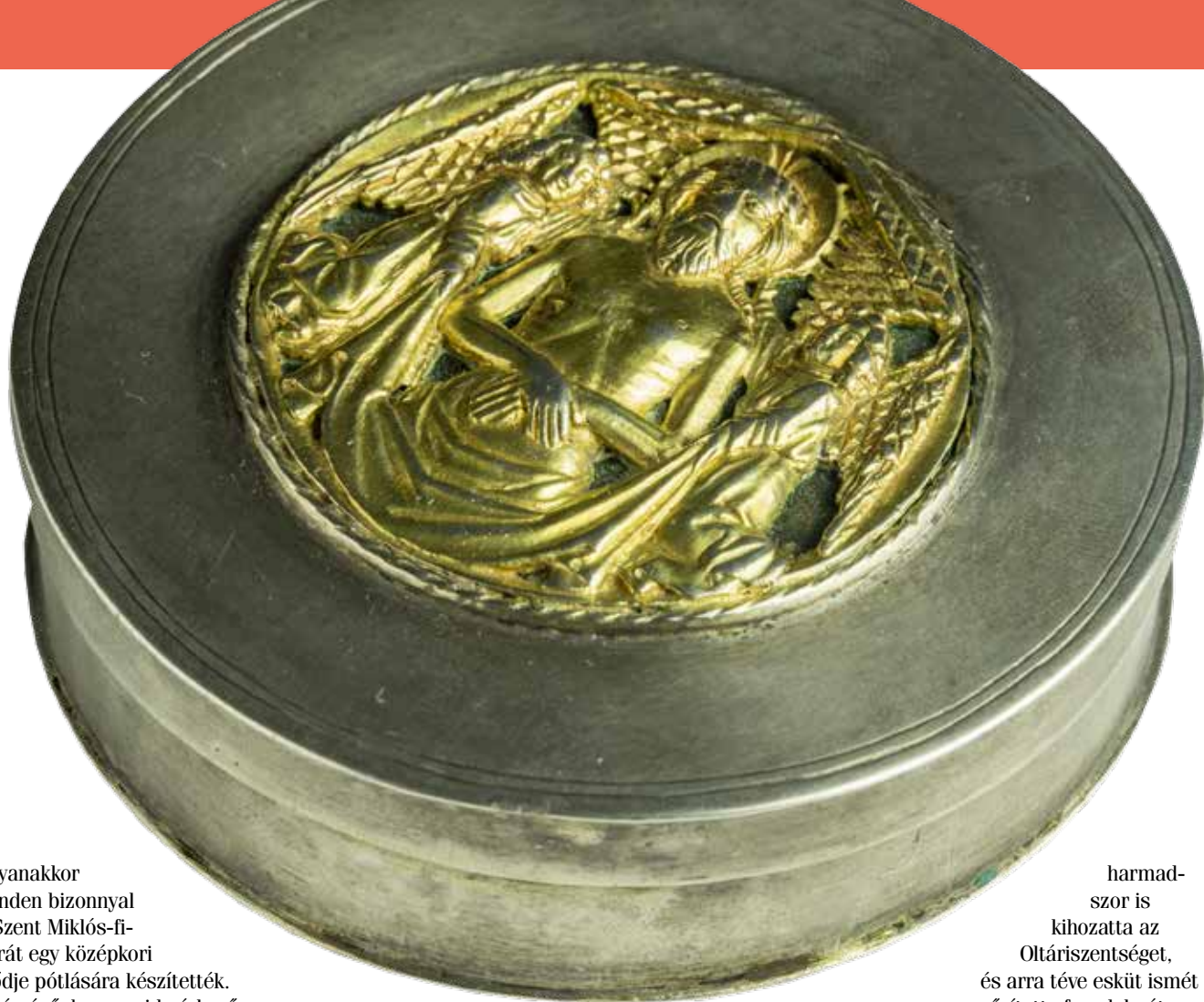
A monstrancián látható két szent nem a középkori tárgyhoz tartozott – ez az arcukból, színükből és feliratuk stílusából is jól látszik –, hanem a barokk megújításakor kerültek rá. Erre utal az is, hogy a Szent Ferenc-patrocínium csak a ferencesek 17. századi érkezésével indokolható.



A középkori monstrancia (fotó: Kovács Szabolcs)



Szent Ferenc ábrázolása a monstrancián (fotó: Kovács Szabolcs)



Ugyanakkor minden bizonnyal a Szent Miklós-figurát egy középkori elődje pótlására készítették. Valószínű, hogy az ide érkező szerzetesek tovább használták a középkori úrmutatót, és az 1770-es vagy 1780-as években Raisch György (Georg Raisch) pesti ötvössel megújították, aki ezenkívül egy kelyhet is készített a barátoknak. Raisch az ereklyetartó talpát és tetejét is megújította, ahogyan ez a késő barokk angyalalakokból is látszik.

Szokatlan lenne, ha a rokokó aranykorában a ferencesek egyszerűen egy „újrahasznosított” gótikus monstranciát vásároltak volna. Sokkal valószínűbb, hogy a régi, megbecsült kegytárgyat elvitték Raischhoz „restauráltatni”. A szép, arányos kialakítás arra is utalhat, hogy a tárgynak komoly kultikus értéke volt a ferencesek körében; ez magyarázhatja a középkori rész gondos megőrzését. A középkori jelleg megtartása összefügghet azzal is, hogy a kecskeméti ötvösművészetben még a 17. században megjelennek gótikus motívumok, amelyek a korszak protestáns kelyheiben tovább éltek. Ugyanakkor valószínű, hogy ezek a Cseh György által készített protestáns kelyhek hasonló, korábbi kegytárgyak újrahasznosításával készültek, ami

A középkori szelence (fotó: Kovács Szabolcs)

jól példázza a reformátusok véleményét az ilyen liturgikus tárgyakról. Erdős Mihály és Bíró Erzsébet kelyhe (Magyar Nemzeti Múzeum) kifejezetten olyannak tűnik, mintha egy hasonló úrmutatót hasznosítottak volna újra, vagy legalábbis annak formáját igyekeztek volna megjeleníteni – mintegy „fejjel lefelé fordítva” – a feszült felekezeti viszonyok között.

Hogyan maradhatott meg a két tárgy?

Szerémi György Magyarország romlásáról című, latin nyelven írt művében leírja, hogy 1456 végén V. László háromszor esküdött meg arra, hogy nem áll bosszút Hunyadi Lászlón Cillei Ulrik „lekaszabolása”, illetve az ellene elkövetett sérelmek miatt. Elbeszélése szerint a Nándorfehérvár és Pest közötti úton már két alkalommal megesküdött, hogy nem fogja megöletni Hunyadi Lászlót, majd amikor Kecskemétre ért, ott

harmadszor is kihozatta az Oltáriszentséget, és arra téve esküt ismét megerősítette fogadalmát.

A forrás kapcsán fontos megjegyezni, hogy Szerémi György elbeszélései gyakran nem a történeti valóságon, hanem a népi hagyományon alapulnak. Művét, amelyet közel száz évvel az események után jegyzett le, feltehetően befolyásolták azok a Duna–Tisza közí és szerémségi hagyományok, amelyeket a térséget jól ismerő, népies hangvételű szerző különböző helyeken hallhatott. Erre utal a mesés hármas szám megjelenése is.

Ugyanakkor éppen ez a hagyomány, illetve Szerémi műve magyarázhatja a két tárgy későbbi „túlélését” is. Hiszen mire van pontosan szükség ahhoz, hogy V. László az Oltáriszentségre esküt tehesen? Egy úrmutatóra, amelyben az Oltáriszentséget bemutatják, valamint egy szelencére, amelyben azt a szállítás során tárolják.

Elképzelhető tehát, hogy éppen ez a legenda járult hozzá ahhoz, hogy a város vegyes felekezetű lakossága megőrizte ezeket a tárgyakat, és ez magyarázhatja azt is, hogy a késő barokk korban miért tartottak továbbra is igényt rájuk.

Pánya István – Rácz Bernát – Borbás Benjámin

Az autók első hazai megjelenése után több mint tíz évvel Kecskeméten is megjelentek a port felverő, lovakat és járókelőket rémitő járművek. Dr. Farkas Béla gyógyszerész volt úttörője az alföldi metropoliszban ezen új közlekedési módnak, aki 1908-ban (két évvel érettségije után) vásárolt használtan 3.000 koronáért egy brit-francia gyártmányú „Darracq” (helyesen Darracq) autót.

És itt meg is kell állnunk egy gondolat-ra. Farkas Béla, aki 1908-ban 20 éves fiatalember, hogy tudott kifizetni 3.000 koronát (mai értéken 7,5 millió forintot) egy használt autóra? Gyanakodhatunk, hogy nem állt a rendelkezésére ekkora tőke, pláne ilyen luxusberuházásra, mint egy autó, ami első a városban. Ugyanakkor édesapjának, Farkas Ignácnak, a város jól ismert Náci bácsijának, a Mátyás király patika tulajdonosának már lehetett ilyen pénzügyi forrása. Kérdés, hogy ajándékba vette-e szépművészeti gyógyszerészhallgató gyermekének az autót vagy inkább ő maga volt a tulajdonosa és használója egyaránt, de néha az ifjú is elvitte egy körre? Béla emlékezete pedig már megszépíthette a múltat, és magát tüntethette fel vásárlóként? Nehéz a kérdést eldönteni, ugyanis néhány forrás Farkas Ignácot nevezi meg a város első autótulajdonosaként:

„Farkas Ignác korának technikai újdonságai iránt is nagy érdeklődést tanúsított és a köztudat Kecskemét első autótulajdonosaként tartotta számon abból az időből, amikor még Daimlerjén a vakító reflektorok helyett fényesre szídezott sárga- meg vörösréz díszítésű acetilénkarbid (gázlámpák) lámpák hunyorogtak.” (Lóránd Nándor: Adatok Bács-Kiskun megye gyógyszerészeti hálózatának kialakulásáról és neves gyógyszerészeiről, in: Cumania 3., 152–53. o.)

De ez már egy másik márka, ne szaladjunk ennyire előre!

Milyen feltűnést kelthetett Kecskeméten egy teljesen új, addig nem látott jármű? Zavart egészen biztosan okozott, erről ír a Kecskeméti Lapok 1914-ben: „Kedden a hetipiac alkalmával egy autó fennen kűrölve vagy harminc kilométer sebességgel iramodott tova a Battyáni utcán. A színház előtt álló jámbor vidéki lovak, melyeknek talán nagyon kevés érzékük lehet a kultúra rohanva száguldo intézményéhez, legnagyobb részt megvadultak, különösen egy pedig otthagya papot-csapot, vágatva így kezelve a színhelyről. Szerencse a szerencsétlenségben nem történt haláleset.



Kecskemét

A megijedt jámbor lovakat elfogták a kocsi kerekei szerte-széjjel hullottak és mindössze is csak egy öreg anyókat akartak halálra gázolni, de hát ezt is megmentette a véletlen. Ennek már – bocsánatot kérünk, – nem örülünk, sőt nem is örülhetünk annyira, mint a fentemlített útjavítási mozgalomnak. Mert úgy gondoljuk, hogy a fejlődésnek nem feltétlenül kelléke az, hogy az autó bent a városban 30 kilométeres sebességgel rohanjon és teli ambícióval néptrombita hangversenyt tartson. Azt hisszük, hogy nem és mi momentán kérjük is a főkapitány urat, hogy rendeletben tiltsa el a város belterületén az autók vágató-játékait s tegye kötelezővé, hogy a városban csakis lépésben közlekedhetnek a szabadalmazott terjesztésre és elgázolásra berendezett járművek... Mert a hozzánk befutott statisztikai adatok szerint egyetlen százaléka sem vindikálja a lakosságnak az a jogot, hogy a pneumatik önműködő munkája következtében érje el az élet vélcélját.”

Ma már nem tűnik ez a sebesség veszélyesnek, de az akkori viszonyok között mégis felelőtlennek tűnt, aki ennyivel ment a belvárosban. Már a századfordulótól voltak érvényben az autókra vonatkozó szabályok, de például csak alig pár közlekedési táblát vezettek be. Majd 1910-ben lépett érvénybe egy KRESZ-szerű szabályrendszer, ami már sok tekintetben keretek közé rendezte az automobilokkal közlekedőket.

És hogy az autó pontosan melyik Darracq-modell lehetett, amivel elsőként a

Farkas(ok) rótták Kecskemét útjait, csak találgatni tudunk, de a leírás alapján „Az ülés hátulról fél méterrel magasabban volt, hogy szabad legyen a kilátás a soffőr feje fölött. Természetes fogták a szelet. Az autó vörös volt”, tehát egy 1908 előtt gyártott modellre kell gondolnunk, két ülőssorral. A gyártónak ekkoriban még nem volt sok típusa, ezért kis hibahatárral bármelyikre rámutathatunk, akár az ekkoriban slágerterméknek számító Flying Fifteen névre hallgató modellre is gyanakodhatunk, ami valóban kapható volt két ülőssoros, vörös színváltozatban (ennek a kasznija már fémből készült a korábban használt fa helyett). Mindenesetre nem a kifinomult vezetéstechnikai megoldások voltak még többségben, magyarul vadnyugati módon hajtották a város aranyifjai ezeket a gépeket. Farkas Béla ekként emlékszik vissza erre az időre: „Akkoriban egészen más volt autótulajdonosnak lenni. Soffőr nem volt, az ember autódidaktáskodott. Rengeteg emlékezetes epizód történt, mert hát az autón sose egyedül utaztam. Velem volt mindig két-három 20-22 éves bajtársam. Baj pedig bőven akadt. Egy-egy defekt végzetes volt az utunkra. Benzint, gumit messze földről kellett hozatni. Megtörtént, hogy kirepedt a kerékgyanta. Ilyenkor egyszerűen nekiálltunk és kitömtük szalmával s úgy döcögünk be a városba. Itthon azután szalmaliszttal ömlött ki a kerékből. Egyszer Csongrád közelében végleg elakadt a kocsi. Behúztam egy közeli vendéglő kocsiszínébe. Másnap olvastam

első autótulajdonosa

az újságokban, hogy a vendéglő porrá égett. Megrémülve utaztam át. A kocsiszín és az autó sértetlenül maradtak”.

1909-ben már automobilos heccekről ír az Alföldi Híradó, ahol érdekes névre lehetünk figyelmesek: „Még csak ma vette kezdetét az automobil közlekedés s máris kezdetét vették a könnyen komoly bajt okozható heccek. Délután G. Fekete Mihály automobiljáról szóváltás közben az egyik utas letaszította a másikat. Farkas Ignác automobilja pedig a Rákócý-úton sebesen haladt mikor a Klapka utcából egy lovas kocsí hajtattott, a soffőr hirtelen fékezett, miközben az autó tengelye ketté tört.”

Itt is az édesapa, Farkas Ignác neve bukkan fel, még inkább összezavarva a kutatót, de valószínűleg a mindennapokban felváltva használhatták az autót. Az biztos, hogy Náci bácsi majd évtizedekkel később, csak 1928-ban tett sikeres vizsgát Reiszman soffőriskolájában. Ezzel a tettel ki is érdemelte a Kecskeméti Közlöny címlapját, ugyanis ekkor már 72 éves volt!

„Tegnap vizsgázott Kecskeméten az ország legidősebb »legfiatalabb« úrsoffőre, a 72 éves Farkas Ignác. 42 résztvevő közül 37 autó- és motorkerékpár vezető tett sikeres vizsgát.

Tegnap volt a Reiszman soffőriskola résztvevőinek vizsgája, melyet sikerrel tett le 22 autó és 15 motorkerékpár vezető. A vizsga nagy érdekessége volt a 72 esztendő Farkas Ignác sikeres vizsgája, mellyel mint újdonsült úrsoffőr az ország legidősebb

soffőre lett. Legnagyobb ritkaság, hogy 50—55 éven felül soffőrvizsgát tegyenek. Autóvezetők: Sárközy Béláné, Farkas Ignác gyógyszerész, dr. Egrý Ferenc ny. h. pénzügyigazgató, dr. Eördögh Ferenc főorvos, Bodor József bankfőnök, Losonczy László földbirtokos, Bagi Lajos h. jav. ügyvezető, dr. Ábrahám Béla szőlőbirtokos, Lázár József, Szőke László földbirtokosok, Muraközy Tibor főhadnagy, dr. Kerekes László ügyvéd, Farkas Jenő rendőrfogalmazó, Molnár Béla mérnök (Nagykőrös), Bogdán Lajos főkönyvelő, T. Terhes Antal, Szemző István, Aszódi Miklós, Biró József, Finély László, Kőrösi István kereskedők, Hübser László autómunkás. Motorkerékpárosok: Mátyás István százados, Nagy István bankigazgató, Somló Endre kötszerész, Komkoly Tibor és Pesti Dénes banktisztviselők, Lebovits Sándor főkönyvelő, Adler Miklós és Pándy Sándor gazdálkodók, Takarcsy Mihály úrmester, Deim Gusztáv joghallgató, Blahó József, Kardos György, Pesti István, Steinherz Lajos és Vámos Ferenc kereskedők.”

Az impozáns felsorolásban hölgyek nevére is figyelmesek lehetünk.

A Farkas családban ekkor már nem a Darraqc szolgált, hanem: „A mostani Austro-Daimler kocsimat, amely a jelenlegi autók között a legöregebb, 1913-ban vettem.” Ez viszont haragoszöld színű volt. Itt nem emeli ki, hogy használtan és mennyiért, így vagy az újságíró szűkös karakterszámára fogjuk a részletek hiányát vagy Farkas Béla nem akarta ezeket elárulni. (Talán nem

akart dicsekedni, hogy újonnan vásárolt egy szalonból kigördülő autót? A márka felső kategóriásként pozicionálta magát, biztosan költséges volt.) Bármilyen is a helyzet, nem segít a pontos modell meghatározásában, ráadásul 1908–13 között több igazán népszerű típusa is volt az osztrák gyártónak, például a Maja, a Prinz Heinrich, az Alpenwagen, a Kaiserwagen, a Phaeton. Arra azért spekulálhatunk, hogy ez is többsoros üléses rendelkező (Tourer) típus lehetett, több ilyen tulajdonságokkal rendelkező példányt lehet ma is venni, ha valaki lelkesedik a veteránautók világa iránt, mi egy zöld ADR 26/36 modellről tudunk videót mutatni.

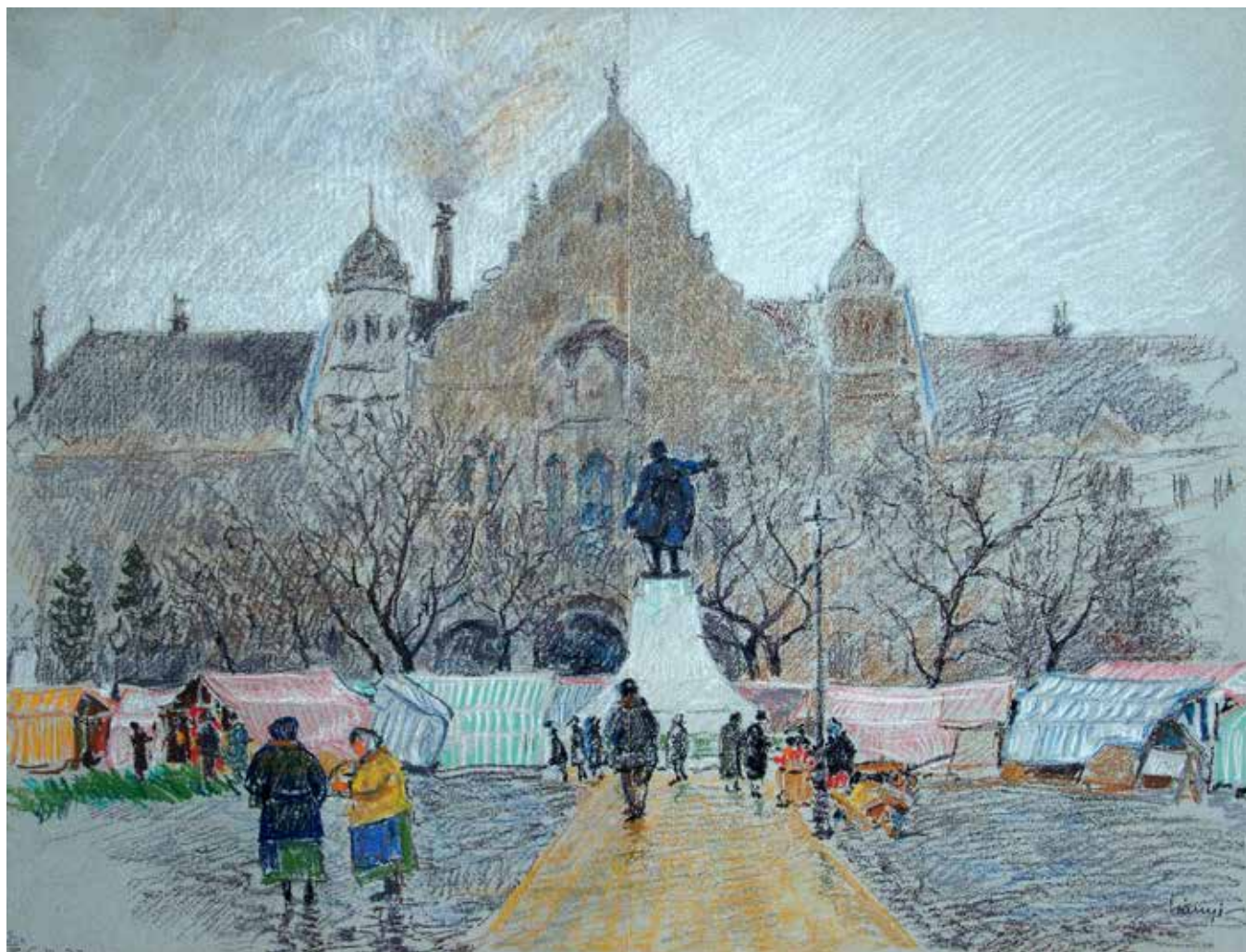
1929-ben a gyanú árnyéka vetült az autóra, ugyanis „Horthy Miklós kormányzó június 23-án este 7 óra tájban Budapest felől utazott autóján Cegléd felé. A monori erdő határában Budapest felé robogva egy másik autó tűnt fel az országúton. Óriási porfelhőt hagyott maga után és az országút kellős közepén haladt, szembe a kormányzó autójával. Közvetlenül a találkozás előtt a teljes sebességgel rohanó autó soffőre jobbra rántotta a kormányt. (...) éppen az utolsó pillanatban sikerült a szabálytalanul hajtó autót kikerülnie. A majdnem katasztrófát okozott kékesszürke színű, ékhűtős autó, csukott 70-es Austro-Daimler kocsí volt és a találkozás pillanatában 110-120 kilométeres sebességgel száguldhatott. Felkutatására a budapesti főkapitányság (...) a körözőlevelet megküldötte a kecskeméti kapitányságnak is. (...) Kecskeméten két Austro-Daimler kocsí van. Az egyik a városé, a másik pedig Farkas Béla dr. gyógyszerész tulajdona, a kérdéses napon azonban egyik sem hagyta el a város területét. Nem tartható azonban kizártnak, hogy a rejtélyes autó – ha Kecskeméten át tartott Budapest felé – rövidesen kézre kerül. A rendőrszemek ugyanis minden egyes alkalommal felírják a városon keresztül haladó autók rendszámát s ha a június 23-i feljegyzések között találunk olyan rendszámot is, amelyet kékesszürke Austro-Daimler kocsí visel, mindenesetre olyan adat lesz a rendőrség birtokában, ami kiindulásul szolgálhat a további nyomozásnak.”

Ezt a kocsit ugyan rekvirálták tőle az első világháború végén a „vörösök”, de idővel visszakerült a tulajdonába, és a cikk születésekor, 1931-ben is használatban volt, pedig: „A gvár kis ráfizetéssel újkocsit adna s ezt mint régiséget mutogatná. Hogy milyen erős kocsit gyártott már akkor is. De nem adom. Nagyon megszoktam már a jó öreget.”

Tóth Anna

IRÁNYI ISTVÁN

EGY KECSKEMÉTIVÉ VÁLT FESTŐ



Irányi István: Karácsonyi sátrak a Városháza előtt, 1936 (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Számos olyan 20. századi képzőművésze van Magyarországnak, azon belül Kecskemétnek is, akiknek művészete sosem vált igazán ismertté, mégis gazdag életművet hagytak hátra. Irányi István (1889–1971) jó példa erre: az évszázad nagyobb részében folyamatosan alkotott, és munkáinak nagyobb része meggyőzhet minket arról, hogy lelkében részben kecskemétivé vált.

Pedig ez a lehetőség egyáltalán nem volt adott. Miskolcon született 1889-ben, iskoláit Iglón és Debrecenben végezte, majd császárvadász önkéntes lett Ausztriában – hegyeket akart látni, festeni és német közegben élni. Ki tudja, hogyan alakul az élete, ha egy évre rá nem tör ki az I. világháború? Ám ez elkerülhetetlenül bekövetkezett, ahogy a monarchia ösz-

szeomlása is, így 1920-ban már Budapesten találjuk, ahol megismerkedett későbbi feleségével, a kecskeméti Pócsy Teréziával, akivel ebben az esztendőben Kecskeméten összeházasodott. Így került városunkba, ahol majdnem 20 évig élt és alkotott tanári munkája mellett, önálló kiállításán is bemutatta műveit. 1939-ben tanárként Pestre helyezték, innentől ez lett állandó

lakóhelye, de gyakran visszatért Kecskemétre, és továbbra sem hagyott fel a város hangulatainak ábrázolásával, számos alkotása készült a témáról a halála előtti évtizedben is. Több mint 100 akvarellről, grafikáról tudunk, amely az ő látásmódjában örökítette meg Kecskemétet, és ez szinte megkerülhetetlenné teszi életművét városunkban. Hozzá fogható elhivatottsággal és szorgalommal nagyon kevesen tették témájukká a „puszták metropoliszát” a viharos 20. században.

Az önkéntesként Tirolba került fiatal művész már kiképzése alatt rajzolta-festette az Alpok számára mesészerű

világát. A frontra kikerülve sem hagyott fel művészi tevékenységével, mind a galíciai, mind az olasz fronton készített tájképeket. Azonban ezek az ábrázolások már jóval nyugtalanítóbbak a korábbi derűs vagy melankolikus képeknél – a tájakat közelebről szemügyre véve lövészárkok, drótkadályok, fedezékek, keresztek tűnnek fel –, a pusztítás jelei az egyébként gyönyörű környezetben. A festői olasz kisvárosok is nagyrészt romokban állva kerültek ecsetje alá. Emellett a táborhelyeket, bunkereket, kiszolgáló épületeket is megörökítette, sőt, bizonyos jellemző tábori eseményeket is, ételosztást, tábortűzet. Irányi nem hivatalos hadi festőként, a Kriegspressequartier tagjaként – ahogy számos híres magyar festő, mint Mednyánszky vagy Vaszary – működött a fronton, hanem egyrészt önszorgalomból, másrészt unaloműzésből. Galíciában bal kezén megsebesülve hadi cselekményekben nem vehetett részt, így csak kiegészítő feladatokat tudott ellátni, vagyis több ideje lett alkotni. Legmegrázóbb élményei is itt érték: ő vezette a frontvonalon elrendelt exhumálásokat, melynek során számos eltűnt bajtársat sikerült azonosítani, ez azonban komoly lelki teherrel is járt. 1928-as kiállítása apropóján a sajtó is megemlékezett erről: „*Irányi István az első ütközetektől kezdve kint volt az orosz fronton. Sokat dolgozott, de az 1914-es nagy visszavonuláskor minden képe elveszett. 1916-ban tudott ismét dolgozni, amikor egy kissé nyugodtabb idők jártak az orosz fronton. Ekkor örökítette meg újból a tomasóvi harcteret, ahol a császárvadászok kerítették be a jobbszárnyon az oroszokat. Itt esett el a hírneves Oberst von Brosch, a császárvadászok parancsnoka 1914-ben. Két év múlva Irányit küldte fel az ezred, hogy kutassa fel a nagy brigádéros holttestét. Hat négyzetkilométeres területet ásatott fel Irányi István. De elérte célját. Megtalálta Oberst von Broscht, amint egy fővadász és alvadász átölelve tartották. A két hű katona menteni akarta sebesült parancsnokát, amikor utolérte mindhármut a halál. Mennyi erő, mennyi ihlet egy művész számára az ilyen tragédia közvetlen átélése!*” (Kecskeméti Közlöny, 1928. november 6.)

A hegyvidék által megigézett művész számos alpi tájat festett le egyszerűen kedvtelésből. Utazásai során is gyakran rabul ejtette a látvány. 1937-ben Finnországba utazott, mind a kiindulópontul szolgáló stettini (ma Szczecin, Lengyelország) kikötő, mind a finn vidék és épületei



feltűnnek képein. Sajátos viszony fűzte a magányos, jellegzetes fákhoz is, főként a Kecskemét környéki sík területen ragadták meg figyelmét, de hegyvidéki képein is gyakoriak. A faábrázolás örök művészi ambíció, akár figuratív, akár absztrakt – Irányi mintha portrékat rajzolt volna egy-egy fáról, hasonló részletességgel mutatva be őket, mint egy emberi arcot. Jellemzően grafikák a „faportrék”, így részletesebb a kép, a forma lesz a meghatározó, de akvarelleken színeiket is kibontotta. Lett légyen bármi is az ihlet forrása, úgy tűnik, Irányi számos elődjéhez hasonlóan megörökítésükkel adózott a fák misztériumának.

Irányi Kecskeméten ismerte meg a hegyvidék után a pusztá romantikáját is. A város akkori hatalmas határa, pusztái, tanyái olyan új világot fedtek fel előtte,



Öreg tokácmester emlékerlege, Irányi István terve alapján Tiringier Ferenc készítette ezüstből 1934-ben (Kecskeméti Katona József Múzeum)

amit korábban nem ismerhetett. Jellemzően Bugacon hallotta meg a síkság egyedi hangját: gémeskutak, pásztorépitmények, homokbuckák, sőt a tégláégető látványa is megihlette. Ám a város határának másik jellegzetessége, a tanyák is hatást gyakoroltak rá, melyeket már a városszéli Talfájában vagy Ágasegyházán is megörökített. A látványos felhők, napnyugták színorgiáját főleg pasztellel igyekezett visszaadni, de a ceruza és az akvarell használata is gyakori. Mindenre kiterjedő érdeklődésére jellemző, hogy kevésbé festői témákat is lerajzolt, mint egy orgoványi darálómalom szerkezetét vagy Szabó Kálmán régész borbási templomásatását.

A természeti szépségekben gazdag hegyvidékekkel ellentétben Kecskemét motívumai Irányi szemében a karakteres utcák és



Irányi István: A volt Ábester-ház a Totay téren, 1923 (Kecskeméti Katona József Múzeum)



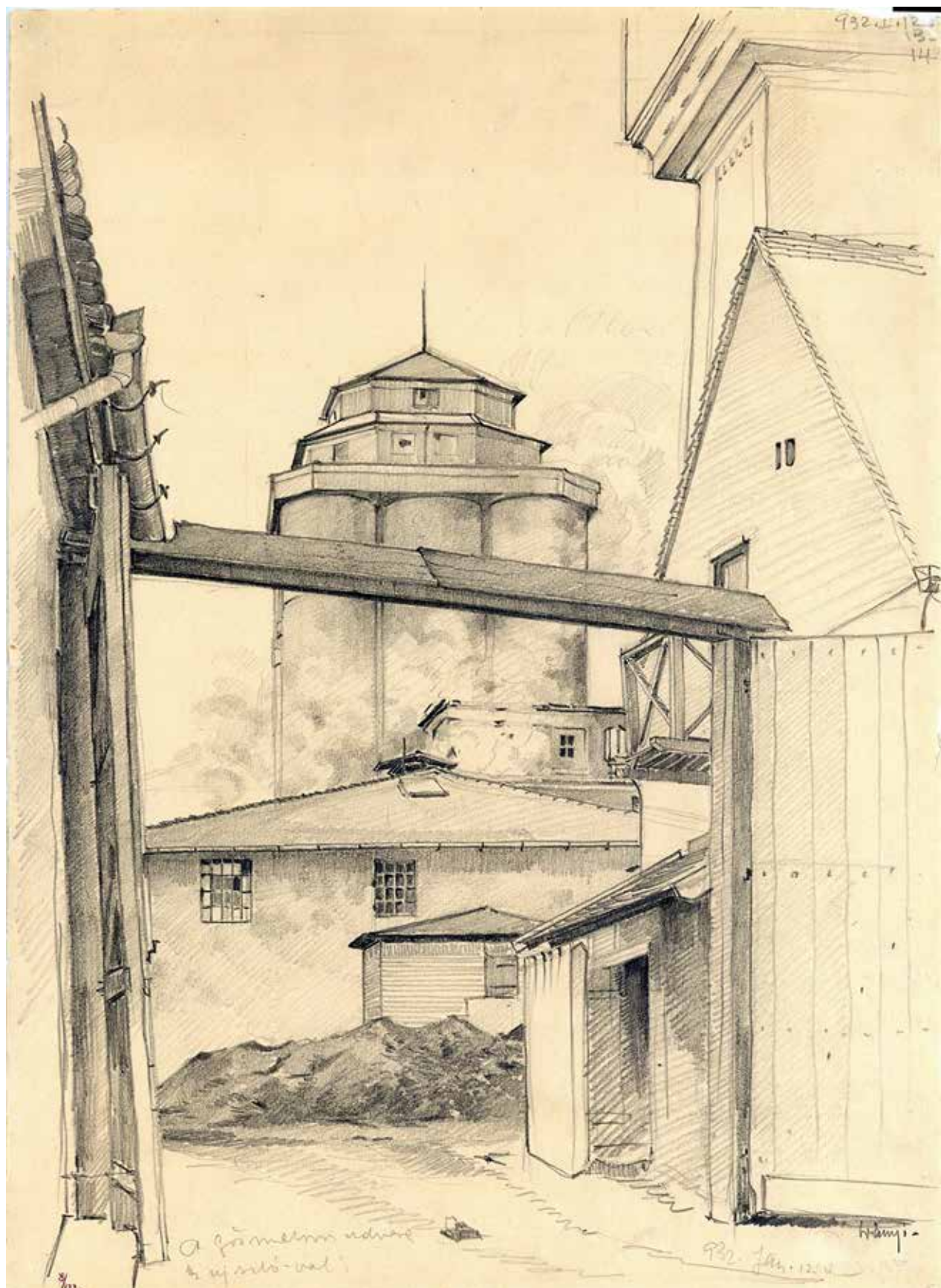
Irányi István: Zöldségeskert Katonatelep felé (Kecskeméti Katona József Múzeum)

épületek voltak, melyek más – főleg az itt élők – szemében egyáltalán nem tűntek festőinek. Nemcsak az utcai homlokzatok, hanem a belső udvarok, tornácok is felkeltették a figyelmét, hol elnagyoltabb, hol rajzosabb grafikákon örökölte meg azt a helyi épületállományt, amelyből mára csak mutatóban maradt. Kecskemét népi építészetét a városi múzeum igazgatója, Szabó Kálmán is az 1930-as években kezdte el felfedezni, Irányi maga is erre a korszaklemre reagált. Tulajdonképpen városi tájképeket készített, melyek háttérében nem hegyek, hanem többnyire a templomok tornyai rajzolódtak ki. Munkamódszeréhez tartozott, hogy a helyszínen készített színjelzéses skiccek és fotók alapján alkotta meg a végleges művet műtermében.

Soha meg nem unt kedves témája volt Kecskemét főtere. Akár a különböző nap- és évszakokban más arcukat mutató



Irányi István: Csöndes reggel a Col di Lana-n a Sief-ről, 1916. Az I. világháborús olasz front egyik véres csatájának helyszíne (Kecskeméti Katona József Múzeum)



Irányi István: A Gazdasági Gőzmalom udvara gabonasílóval, 1932 (Kecskeméti Katona József Múzeum)



Irányi István: Máriahegyi gyümölcsfa, 1931. A művész munkamódszerére jellemző volt, hogy a fotón megörökített témát később a műtermében dolgozta fel (Kecskeméti Katona József Múzeum)

épületek, akár az akkor még itt működő piac forgataga ragadta magával, mindig talált valami olyan motívumot, amit megörökítésre érdemesnek tartott belőle. Az általa használt stílusok mindegyikét alkalmazta itt, pasztell, akvarell, grafika, sőt tollrajz is készült Kecskemét ikonikus helyszínéről. Emellett a Hírös Hetek látványosságai sem hagyták hidegen, a gyakran éjszaka tartott hangversenyeket és más eseményeket is művészi témává emelte.

Külön kiemelhetők azok az alkotások, melyek mára már eltűnt épületeket mutatnak be nekünk. Ilyen épületcsoport volt a Városháza háta mögötti egykori katonai körlet, mely egy, a 18. században épült emeletes ispotályból, a hozzá csatlakozó – később kocsmaként is működő – pincéből és egy 19. században épült istállóból állt. Az 1964-ben városrendezési okokból elbontott épületek számos részletét örökölte meg Irányi. Szintén a 18. században épült az Óbester-ház, aminek 1924-ben elbontott barokk lépcsőházát és a pénzügyigazgatósági székházba beépített épületének homlokzatát őrizte meg nekünk a művész két rajza. Egy jellegzetes épületről, a közelmúltban lebontott gazdasági gőzmalom 2003-ban felrobbantott silójáról is készült grafika, amely 2022-ben ünnepelhette volna a századik születésnapját.

Irányi István sokrétű tehetségét mutatja, hogy képei mellett tervezett díszokleveleket, ex libriseket, könyvborítót, zászlókat, sőt iparművészeti alkotásokat, serlegeket is. Zsitvay Tibor, Pekár Gyula és Klebelsberg Kuno és a Hírös Hét díszoklevelei az ő keze munkáját dicsérik, tervezett serleget a Katona-centenáriumra és a Kecskemétre látogató walesi herceg részére is. A Hírös Hetek grafikai tervezőmunkáiban is részt vett, plakátok, prospektusok, egyéb ünnepi kiadványok művészi munkáiban működött közre.

Belsőépítészeti tervezőként is jeleskedett, kiemelkedő kecskeméti munkája a Faragó Béla Országos Tanítói Árvaház (ma: Kocsis Pál Mezőgazdasági Szakközépiskola és Németh László Gimnázium – Kecskemét, Szent Imre u.) díszterme és teljes berendezése. A templombelsőre emlékeztető díszterem mennyezete festett kazettákkal, vésett díszítésű gerendákkal az erdélyi építészeti idézi, nemkülönben a székelykaput utánzó színpad, vele szemben pedig az erkély festett karzatmellvéddel.

Bezsenyi Ádám

Irodalom:

Székelyné Körösi Ilona:

Képek Irányi István (1889–1971) rajztanár, festőművész kecskeméti munkásságából.

In: Cumania 16. Kecskemét 335–398.

REMEKMŰVEK A KECSKEMÉTI MÚZEUMBÓL 4.

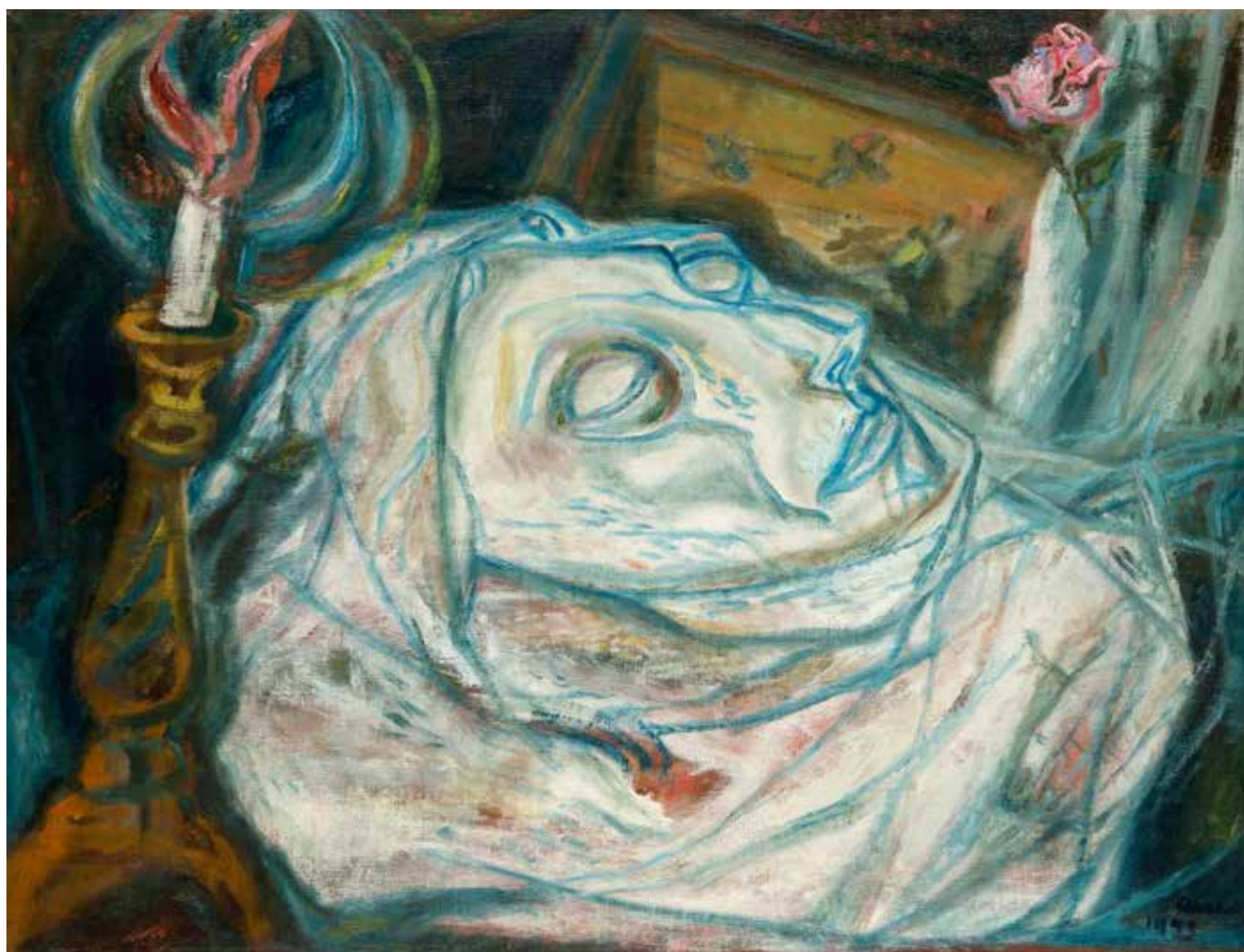
Ámos Imre: Rabbi kakassal (1938)

„Itt-ott felfigyelnek néhányan, mit is hozott magával ez a szerény, sápadt fiatalember a kállói caddik városából? És vannak, akik megértik, hogy elhozta a kállói szent pap énekét a zöldhátú, kékszárnyú csodamadárról, elhozta a nagy kérdést, amelyben szomorúság és remény, alázat és felemelkedés váltakoznak: mikor lesz ez már?”¹

„Ámos Imre az 1938–1945 közötti magyar zsidó sors legmagasabb szintű, legteljesebb esztétikai dokumentátora, ha egyetlen életművel kellene az időszakot jellemezni, az Ámosé volna. Sorsában is megtestesítője annak, amit képileg, szimbólumok, jelképek, motívumok, vizuális eszközök segítségével teremt. Elpusztították, értelmetlenül, munkaszolgálatok végén, ám a művek örökre őrzik mindazt, ami Magyarországon, Ukrajnában, útban Németország

felé a magyar zsidókkal megtörténhetett.”² Ámos Imre (1907–1944) esetében elmondhatjuk azt, hogy műveinek tematikáját, ikonográfiai készletét – függetlenül az adott pillanatban jogosnak tekinthető történelmi ösztönzéstől – nem csak időszakosan inspirálta a származása. Különösen jól látható ez az egyik legismertebb festményén, melyet a Glücks házaspár Rabbi kakassal címen ajándékozott a kecskeméti múzeum számára.

Nem véletlen, hogy Ámos (eredetileg Ungár) Imre így kezdi önéletrajzát (1940. március 17.): „A kállói szent pap légkörében élő és sírjához zárandókló hívők légkörében töltötte gyermekéveit.”³ A nyírségi Nagykálló a magyar haszidizmus egyik központja, az 1781–1821 között ott működő csodarabbi, Eizik Taub városa. A „szabolcsmegyei zsidóságnak legkülönösebb alakja, Rebe Reb Eizikl Taub, a kállói rabbi, a szent pap, a »kalever« (kállói) mint a népszólás tartja. Különös egy szent, az bizonyos. Ahelyett, hogy könyveket bújna, Ítékezne, tanulna, egész nap az erdőn kóborol, a mezőn játszik, pásztorok közé keveredik, tegezi a kondást, pajtása a



Ámos Imre: Ünarckép ravatalon (1943, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)



Ámos Imre: Rabbi kakassal (1938, Kecskeméti Katona József Múzeum)

csikósnak, komája a csordásnak. Ostort pattogtat a kezében, duhaj nótákat tanul el a gulyástól, parasztos viseletben hever éjszakánként a végtelen, csillagos, nyári pusztaságban, a falu végén, a pásztortűz mellett. Ilyen alakot sem teremtett más föld.”⁴ A nagy cadik a legenda szerint me-

zei sétája közben hallotta azt a dalt (Szól a kakas már...) és vette, illetve tanulta meg egy pásztorgyerektől (aki csodás módon el is felejtette azt abban a pillanatban), amely a mai napig oly népszerű az ortodox zsidók körében.⁶ Érthető tehát, hogy miért is festette meg Ámos a kakast⁷, továb-

bá a kép bal szélén a rebe íves lezárású síremléképítményének (ojhel) félbevágott homlokzatát. (A sír a mai napig fontos zarándokhely, melyet mindig Zájin ádárkor, a második ádár hónap hetedikén keresnek fel, s ez a dátum ráadásul – a zsidó hagyomány szerint – egyben Mózes születésének

és halálának is az emléknappja.) Ennek közelében jelenik meg „egy tüzes szekér, tüzes lovakkal” (2Kí 2,11), „amikor az Úr azt akarta, hogy Illést a forgósél fölvigye az égbe” (2Kí 2,1). „A képet uraló öregember – talán éppen az Ámos Imrét felnevelő nagyapa, a kisváros zsidó iskolájának melamedje (tanítója), nincs különös-képpen megriadva. Hiszen, ha másból nem, a kezében tartott Szent könyvből tudja, hogy ennek így kell lennie (»mert így van megírva«) – egész életében ezért az eseménysorért imádkozott, s mondta el a »mindennapi élet« minden mozzanatát behálózó s egymástól elkülönítő áldásokat. (Egy ilyen kohanita – papi – áldás van a könyv fedelén.) Inkább a kakas szavát figyeli és elemzi – amely fel is gyűjtja a fejből kipattant és láthatóvá vált asszociáció sort.”⁸

Gyűjteményünkben négy további mű is található az alkotótól, melyek egy kivétellel a Wolfner–Farkas–Glücks-gyűjtemény részeként kerültek Kecskemétre. Ez a művészettörténeti szem-



Ámos Imre és felesége, Anna Margit festőművész
(fénykép a Múlt és Jövő c. lap 1939. novemberi számának 297. oldalán)

pontból igen jelentős – 288 tételyi, mintegy 400 darabból álló – műegyüttes tette a leginkább lehetővé, hogy 1983-ban először Kecskeméti Galéria, majd Kecskeméti Képtár néven a múzeumi képzőművészeti kollekciónak a Cifrapalotába költözhessen. Bár közvetlenül Glücks Ferencről és feleségéről került Kecskemétre, azonban a gyűjtői, mecénási tevékenység lényegi része Farkas István festőművész és különösen édesapja, Wolfner József nevé-



Ámos Imre: Alak köpenyben (1943, Kecskeméti Katona József Múzeum)

hez köthető. Ámos Imre művei olyan kiváló művészek alkotásai-val szerepel együtt e gyűjteményben, mint például Barcsay Jenő, Egry József, Ferenczy Béni, Mednyánszky László, Rippl-Rónai József, Rudnay Gyula, vagy éppen Szalay Lajos.⁹ Így került a múzeumba a Kék önarckép is, melyen Ámos arca a harmincas évek végén megszokott kobaltkék színnel, vörös arcvonalakkal – a hagyományos ¾-es profilú térbeli beállítás ellenére is – stili-



Ámos Imre: Kék önarckép (1940 körül, Kecskeméti Katona József Múzeum)

zált, maszkyszerű hatást kelt. Ahogy más képein is, a kobaltnék már a halál előszeleként, a még elmúló, de majd mindig sötét álmokat hozó éj színeként, a két világ határán tragikus jeleket fogó művész „színkabbalája”. (A „színkabbala” kifejezést Ámos művészetére vonatkozóan Hamvas Béla használta 1947-ben.¹⁰) Ámos így írt ekkortájt (1938. november 9.) a naplójában: „Egyre többször olvassa az ember kritika helyett, hogy ki zsidó,

kinek a felesége az, és így tovább, mintha egy művésznek nem a művészete lenne a vallása és hite, mellyel az emberiséget tiszteli és szolgálja. Súlyos, megpróbáltató idők ezek... [...] Ma csaknem ott tartunk újra, hogy a katakombákba kell elbújnunk, hogy szabadon dolgozhassunk, mert nem elég, hogy nem lehet kenyérre váltani; munkánkat szeretnék diktálás után csináltatni olyanok, akik nem értenek hozzá.”¹¹ Néhány kompozícióján a kék



Ámos Imre: Emberpár (Kecskeméti Katona József Múzeum)

kifehéredik a halál, a gyász egyértelmű jelzéseként. (Kőbányai János szerint a fehér szín használata, funkciója Ámosnál valószínűleg abból a fehér halotti ruhából eredeztethető, melyet „a zsidó férfi az esküvőjére kap, majd évente egyszer vesz fel, a bűnbánó ünnepen jóm kippurkor, és a saját temetésekor”¹².) A leginkább megdöbbentő közülük a Magyar Nemzeti Galériában őrzött *Önarckép ravatalon* (1943), melyet már a munkaszolgálatos időszak talán legkegyetlenebb, ukrainai szakasza (1942. március 18. – 1943. június 29.) után festett. „Intő jel, nem lesz, aki megörökítse, mint ahogy ő tette Vajda Lajossal 1941-ben, halálakor.”¹³ Szintén ekkor (1943) készült az *Alak*

köpenyben, melyen ugyanúgy megjelenik a festő halált jósló arca, illetve az ámosi motívumrendszer részeként, a véges földi élet szimbólumaként, az óra is. (Ez utóbbi látható, még jobban kihangsúlyozva a megváltoztathatatlant, az 1941-ben keletkezett *Önarckép* című tusrajzán is.) A korszakban festett és rajzolt arcairól pedig maga is joggal emelte ki egyik levelében: „a figuráim félrefordított feje mind mélyen szomorú, mint a zsidó sors, nem véletlen az, hogy mind olyanok, mert nem tudok egy jókedvű zsidó ábrázatot festeni, mert távol vannak tőlem.”¹⁴ Kisméretű, akvarellle színezett tusrajza az *Emberpár*, a bal oldalon megjelenő csonkolt fatörzs ősi motívumával, szintén a negyvenes

évek megpróbáltatásainak dokumentuma. Egyfajta kettős önarckép a feleségével, a szintén jelentős festőművésszel, Anna (eredetileg Sicherman, majd Solyom) Margittal, akivel 1936-ban házasodtak össze. (*Kendős fej* című korai önarcképe képviseli életművét a Cifrapalota II. emeleti állandó képzőművészeti kiállításán.) „Azt hiszem, hogy Isten segítségével kívül még az a mérhetetlen vágy segített át a betegségen, hogy nagyon haza akartam jutni a feleségemhez. Rettenetes, mit szenvedtek az itthon levők, az aggodás és a tehetetlenség örölte idegeiket, lapjaik, amik eljutottak hozzánk, legalább olyan szomorúságot okoztak, mint örömet.”¹⁵

ifj. Gyergyádesz László

Jegyzetek:

¹ Patai Edith: Ámos Imre. In: Mult és Jövő, XXV, 1935/5. p. 135.

² S. Nagy Katalin: Emlékkavicsok. Holocaust a magyar képzőművészetben 1938–1945. Budapest, 2006. p. 153.

³ Ámos Imre: Napló, versek, vázlatkönyvek, levelezőlapok. (Források). Közreadja, jegyzetelte, a képeket válogatta és az utószót írta: Egri Mária. Szerk.: Kőbányai János. Budapest, 2003. p. 256.

⁴ Szabolcsi Lajos: A leveleki menyegző. Nefelejts. Mayerl. Három zsidó mese. Budapest: 1919. p. 10.

⁵ A dalszöveg forrása. Marsó Judit: Szól a kakas már. Magyar zsidó népzene. (<https://regi.or-zse.hu/hacofe/kite/marsi-kakas.htm>):

Szól a kakas már,
Majd megvirrad már
Zöld erdőben sik mezőben
sétál egy madár

Micsoda madár,
micsoda madár
Sárga lába, kék a szárnya
Engem odavár

Várj madár várj,
várj rózsám, várj
Ha az Isten Néked rendelt
Tied leszek már.

Mikor lesz az már?
Mikor lesz az már?
Jiboné ha mikdos ír Zion tömálé
Akkor lesz az már!

Miért nincs még már?
Miért nincs még már?
Míphné chatü enü golinü mearchenü
Azért nincs még már!

⁶ Szól a kakas már... – Magyar zsidó népzene. Rendező: Szomjas György. Duna Televízió, 1992. (https://www.youtube.com/watch?v=q8EijcJyz_Y) A dokumentumfilm végén 26.26-tól hallható a dal, melyet Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes ad elő.

⁷ A kecskeméti képet ebben az összefüggésben már számos alkalommal idézték, elemezték, így a legutóbbi alkalommal például: Draskóczy Eszter: Le apocalissi di János Pilinszky e di Imre Ámos. In: Humanitas 80, 2025/4. pp. 443–444.

⁸ Ámos Imre a „magyar Chagall”. A háború örvényében 1937–1944. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában, 2013. szeptember 13. – 2014. január 5. Szerkesztette: Kolozsváry Marianna. A tanulmány és a műleírások szerzője: Kőbányai János. Budapest, 2013. p. 158.

⁹ Lásd róla részletesen: ifj. Gyergyádesz László: Az Andrásy úttól a Cifrapalotáig. A Wolfner–Farkas–Glücks-gyűjtemény a Kecskeméti Katona József Múzeumban. In: Kihűlt világ. Farkas István (1887–1944) művészete. Magyar Nemzeti Galéria, 2019. december 12. – 2020. március 1. Katalógus. Szerk.: Kolozsváry Marianna. Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2019. pp. 98–109.

¹⁰ Hamvas Béla – Kemény Katalin: Forradalom a művészetben. Absztrakció és szürrealizmus Magyarországon. Pécs, 1989. pp. 89–91.

¹¹ Megjelent: Pataki Gábor – György Péter: Ámos Imre naplója. In: Ars Hungarica, XII, 1984/1. p. 122.

¹² Ámos Imre a „magyar Chagall” i. m., p. 152.

¹³ S. Nagy Katalin 2006 i. m., p. 164.

¹⁴ Idézi Turai Hedvig Anna Margit című doktori disszertációja nyomán Kőbányai János: Ámos jelenései. In: Holmi, XIV, 2002/5. p. 643.

¹⁵ Ámos Imre naplója, 1943. augusztus 16. Megjelent: Pataki Gábor – György Péter i. m., p. 131.



Anna Margit: Kendős fej (1940-es évek eleje, Kecskeméti Katona József Múzeum)



Ámos Imre: Önarckép (1941, Kecskeméti Katona József Múzeum)

A DIVAT FERENCZY IDA K



A nemzeti trikolór színeivel kiegészített magyar ruha

KORÁBAN

„A divat a történelem tükré” – mondta XIV. Lajos, aki maga is irányítója volt kora (1638–1715) divatjának.

A divat szón különben – szűkebb értelemben – az öltözködést értjük. Az öltözködés a mai napig olyan eszköz, amellyel önmagunkról és a világról alkotott nézeteinket láthatóvá tesszük.

A divatnak van története csakúgy, mint minden másnak, vannak korszakai, amikor egy bizonyos stílusú öltözet uralkodott. Voltak, vannak centrumai, központjai. Majdnem mindig igaz az, hogy a divatcentrumok előfeltétele a jelentékeny helyi textilipar. Itáliában már a 13. századtól állítottak elő pompás selymeket, Milánóban virágzott a bársonyszövés. Mondhatjuk, hogy a reneszánsz korában Itália volt a divatcentrum. Később Spanyolország, majd a 19–20. században Franciaország – Párizs vált a divat központjává.

Itt jelent meg az első képes divatújság, a Cabinet des Modes 1785-ben, mert a divatnak szüksége van terjesztőkre. Csak ha egy bizonyos kör elismerte, elfogadta, akkor lesz divattá a divat.

Minden divatciklus vagy divatkorszak a következő szakaszokon megy át:

- az eredeti modell születése
- kisebb körben elfogadják mint a legújabb divatot
- szélesebb ízléshez igazított változat terjed el
- telítettség, az érdeklődés elmúlása.

A divat visszatükrözi a társadalom életstílusát, minden ember alá van vetve neki akár lelkesedéssel, akár gondolkodás nélkül passzívan, de követi. A divat a hétköznapi kultúrájának része, színes illusztrációja.

A divatnak is van története, vannak korszakai. Csak egy párat emelek ki.

A gótika 12–13. sz.

A reneszánsz 16. sz.

A spanyol divat 1550–1618.

XIV. Lajos kora 1646–1715.

A rokokó 1730–1789.

Az empire 1804–1815, és már benne vagyunk a 19. században – ez Napóleon kora. A biedermeier és romantika kora 1820–1840.

A második rokokó 1840–1870, ez már Ferenczy Ida ifjúkora.



Női divat a XVII. században

A 19. sz. végének vegyes stílusa. (Azért vegyes stílus, mert egy-két irányzat rövid ideig élt.)

A századforduló.

A 19. században a viselet gyorsan változott, szinte évtizedenként átalakult.

Az empire stílus 1804–1815 között, Napóleon császársága idején bontakozott ki.

A ruhák bokáig értek, a derékvonal természetellenes magas helyen, a mell alatt van, csak lassan kezdi elhagyni ezt a vonalat. A ruhák anyaga: taft, bársony, brokát, az uszály eltűnt a hétköznapiakból. A párizsi polgárok azonban nem kérték a császári udvar divatjából, a Napóleon hódításai által leigázott népek pedig öltözködésükkel igyekeztek kifejezni önállóságukat, szabadság iránti vágyukat.

Napóleon bukása után, a restauráció korában a forradalmak minden emlékét ki akarták törölni, a ruházkozásban is változások következtek be. A női ruhák boka fölé rövidültek, tagoltabbak lettek. A dekoltázs kisebb lett, csak ünnepélyes alkalmakra készült ruháknál alkalmazták. A ruhaujjak csuklóig értek. A férfiaknál a frakk volt az uralkodó ruhadarab.

A biedermeier és romantika, az 1820–1840-es évek már a gépkorszak kezdete, a vasút, a gőzhajó, a gőzgépek megjelenése. A gyáripár fejlődésének köszönhetően a divat is gyorsan változott. A gyorsan változó divat követését segítették a Divatképek, az irodalmi lapok mellékletei. Az első hazai divatlap a még német nyelvű Der Spiegel volt. 1828-ban jelent meg és 1852-ig élt. Ez a



Az empire stílus viseletei (középen a férfi díszmagyar viselet látható)

lap vezette be a divatlapmelléleteket. Az első magyar nyelvű ilyen lap az 1833-ban indult *Regélő-Honművész* volt. Az első divatlapok inkább irodalmi divatlapok voltak, irodalmi jellegű folyóiratok divatlapmelléletekkel. Magyarországon a reformkorban több hasonló jellegű lap indult.

Párizs és London adta meg az általában érvényes divatot. Párizs a női ruhák esetében, London pedig a férfidivatot illetően. A nemzeti jellegnek csekély engedményeket tettek. A női divatban a derékvonal visszatért a természetes helyére. Ezzel együtt járt a karcsúság hangsúlyozása. Újból bevezették a fűzőt. Megjelent a bő szoknya, amit egyre több alszoknyával bővítenek. Megkülönböztetnek délelőtti kimenőruhát (neglizsé) és esti társasági viseletet. A női ruhák anyaga: *flanel, batiszt, pamut, selyem, síma szövet*. A színek frissek, vidámak. Csíkos és mintás anyagokat kezdenek használni. A női divathoz hozzátartozott a drága kasmírsál vagy a pelerin. A női cipőnek továbbra se volt sarka. A hajviseletnél majdnem mindig viseltek hajfonatokat, hajtincseket, és a tarkón kontyba csavarták.

A férfiaknál a frakk eltűnik a nappali viseletből, már csak ünnepi alkalmakkor veszik fel, nappali viselet a háromnegyedes, derékban szabott kabát. A pantalló bővebb lett, megjelent a férfiaságot hangsúlyozó szakáll (ami megmarad az I. világháború végéig).

Magyarországon az 1790-ben hazatérő szent koronát ünnepelve ünnepelték a magyar ruha feltámadását. Az 1825. évi országgyűlés, amelytől a hazai polgári átalakulás reformkornak nevezett szakaszát számítjuk, az öltözetben egy új kezdetet jelentett. Megjelent az „atilla”, egy $\frac{3}{4}$ -es öltönykabát, melyet zsinórokkal és gombokkal díszítettek. Az 1832–1836. évi országgyűlésen a tárgyalóteremben már a hallgatóság számára is kötelezővé tették. A 19. század nemzeti díszöltözéke, a díszmagyar az 1830-as években érte el fénykorát. Nem népviselet volt, sokkal inkább a nemzeti öntudat kifejezője. A női díszruha részei voltak:

- bő, húzott szoknya alszoknyákkal,
- fűző,
- buggyos ingváll,
- zsinóros vállfűző,
- csipkés kötény.



A divat kialakulásának kezdetei...



Fotó a Regélő-Honművész című lapból



Fantas volt a a karcsúság hangsúlyozása



Az „attila” megjelenése a női divatban



A női díszruha az 1830-as években



A férfi díszmagyar állt prémmel szegett kócsagtollas süvegéből, panyókára vetett, prémmel szegélyezett bársonymentékből, álló gallérú selyemdolmányból, testhez álló, dús zsinórozású selyemtrikó nadrágból, térdig érő sarkantyús csizmából, aranyrojtos selyem nyakkendőből. A mentét gazdagon ékszereztek, és díszkard egészítette ki az öltözéket.

Az 1848/49-es forradalom idején a nemzeti trikolor színeivel is kiegészítették a magyar ruhát. Magyarországon a Bach-korszak idején a külföldi divat szerint öltöztek, a magyar ruha viselését a hatóságok tiltották. Visszatérve az időrendhez.

A második rokokó korszaka az 1840-es évektől az 1870-es évekig tartott. A sok alsószoknyával viselt bő ruháknál az alsószoknyákat az 1850-es években kiváltotta a krinolin. A krinolin már harmadszor bukkan fel a divat történetében. Eleinte lószőrrel merevített szoknya volt – neve is innen van, a „*crinis*” latin szóból ered, ami sörényt jelent. Később rugalmas szalagokkal összefűzött, lépcsőzetesen növekvő átmérőjű acélabroncsokkal készítették. A krinolinhoz hihetetlenül nagy mennyiségű anyag kellett, főleg, amikor divatba jöttek a fodrok, amik a rokokó virágfüzéreknek megfelelői voltak ebben a korban. (Magyarországon kámvás

rokolyának nevezték el.) Nézzünk egy napali és egy báli viseletet!

Az abroncsfogyasztás tekintélyes volt. Szászország legnagyobb gyára 1854 és 1866 között 9.597.600 db krinolint szállított. Ezzel a mennyiséggel földünket a délkör mentén kb. 13-szor lehetett volna körülérni. Egyetlen darabhoz átlag 90 rőf (1 rőf = 80 cm), azaz 72 m drót kellett. Az abroncsszoknyát fűzővel viselték. A dekoltázs nagy volt, szabadon hagyva a vállat is.

A kor divatirányítójának tekintették Eugénie császárnét (1826-1920), III. Napóleon feleségét, akinek a Szuezi-csatorna 1859-es ünnepélyes megnyitására 150 ru-



A második rokókó korszaka az 1840-es évektől az 1870-es évekig tartott

hát készítettek. III. Napóleon korában szereztek a *drága anyagokat: selyem, atlasz, kamgarn szövet*. A *reprezentatív ruhákat taftból, ripszelyemből, brokátból, habos selyemből, moaréből* készítették. Nyáron *kreppet, tüllt, muszlint* viseltek. A krinolin divat másik meghatározó személyisége Erzsébet osztrák császárné volt.

Csak a felsőbb társadalmi rétegek lányai engedhették meg maguknak a krinolint. A kor ünnepeit divatdiktátora, Charles Frederick Worth (1825–1895) volt, aki 20 évesen pár frankkal a zsebében érkezett Párizsba. Nem sokkal később divatházat alapított. 1860-ban Metternich hercegnő

közbenjárásával ismerkedett meg Eugénie császárnéval. Később 9 királynét számíthatott kliensei közé, többek között Erzsébet császárnét és magyar királynét is. Erzsébet királyné koronázási ruhája is Worthnál készült.

Az 1939-ben született Ferenczy Idának is volt krinolin ruhája.

A krinolinnak és fűzőnek voltak árnyoldalai is. (A szoros fűző miatt Párizsban egy fiatal lány a bál után összeesett és meghalt, a szoros fűző miatt a bordája átfúrta a máját.)

A férfidivat nem érte utol a női öltözködés gazdagságát. Lemondtak a színes-

ségről és a díszekről, eltűntek a bonyolult nyakkendők. A férfiak ruházata egyre egyszerűbb lett. Míg a női divat központja Párizs, a férfi divaté Anglia volt. Ebben a korban keletkezett a zakó. A színesség a mellényről is eltűnt. A férfidivat egyetlen színfoltja a nyakkendő maradt. A nadrág mindig más színű volt, mint a zakó. A korrekt öltözködéshez hozzátartozott az $\frac{3}{4}$ -es felöltő vagy esőkabát, a lapos sarkú cipő. Az 1860-as évek végén jelent meg az öltöny, melynek kabátja, nadrágja, mellénye azonos színű. A fehér ingek praktikus alacsonyabb levehető gallérral és kézelővel készülnek.



Napóleon bukása után, a restauráció korában a férfiaknál a frakk volt az uralkodó ruhadarab

A krinolin az 1860-as évek közepéig egyenletesen szélesedik. Alul a szegélye a 10 métert is elérte, nő hátul az uszály is. Hajviseletben próbálták utánózni Erzsébet királynét.

Egy idő után annyira kiszélesedett a krinolin, hogy a társasági életet is veszélyeztetni kezdte. Nem lehetett sok vendéget hívni, mert egy ilyen szoknya 4 ember helyét is elfoglalta. (A mama nem érte el kisgyereke kezét, ezért a papa sétáltatta a gyereket.)

Hazánkban az önkényuralom enyhülésével kezdtek újból zsinóros férfi- és női ruhadarabokat viselni. Általában keverték a nyugati és magyaros elemeket. A bálokon illett mind a nőknek, mind a férfiaknak magyar ruhában megjelenni. Meg kell jegyezni, hogy vidéken a női ruhák nem függtek a divattól, a hagyományt követték.

1865-től az óriási szoknya apadni kezd. Csak hátul ráncolják dúsabbra. Sok a hármas szoknya. A szoknyarész általában 3 darabból állt:

- alul többsoros fodorral vagy lerakással díszített, bokáig érő alapalj,
- elől derékhoz kötött és hátra felé redőzött rész,
- buggyos, elől szalagokkal felkapott, többszörösen ívelt, rövid részből.

A törekenység érzetét erősítették a keskeny, hangsúlytalan vállak, a sima, levartt ujjak. Az elűtő színű felső aljat buggyosan, függönyszerűen redőzik. A ruhabőség hátrafelé terjed.

1870 fordulatot jelentett Párizs életében. Véget ért Eugenie császárné uralma (elmenekült, Spanyolországban halt meg

1920-ban). Ez az időszak a divat történetében is fordulatot jelentett. A krinolint kiszorította a tornűr. A szoknya alá hátul abroncsra lőszórpárnát helyeztek el. (Hazánkban fardagálynak nevezték.) A tornűr természetellenes profilt kölcsönzött a hölgyeknek. A szűk derék felfelé nyomta a mellet, így igen különös oldalnézete lett a hölgyeknek. Állítólag Worth alkotta meg a tornűrt. Megtetszett neki egy utcát söprő asszony hátul feltűzött szoknyáján a ráncok esése. Worth divatrevüket is szervezett, ezeken ő léptetett fel először manökeneket.

1872-től a szoknya alul kezd keskenyedni, 1876-ig teljesen elveszíti bőségét. *A ruhák anyaga a mélytűzű bársony, nehéz atlasz, puha teveszőr, angora kecske selymes szőréből készült mohair.* Nyáron muszlint, organdit és selymet viseltek, szerették a vidám mintákat. Kétféle kabátot hordtak, hátul bővülőt vagy férfias szabású, kihajtott gallérú redingotot. A hajviselet súlyos fonatokkal feltornyozott konty. A fejtetőn kendőszerű, csipkés főkötőt vagy kalapkákat viseltek.

Az 1870-es évek végén a tornűrt felváltja a szűk ruha. Nyaktól térdig olyan szűk volt, amennyire lehetett, nehogy a hölgyek nagy lépteikkel elrontsák kecses járásukat. *„Amíg valaki járni tud, nincs elegánsan felöltözve”* – írta a Magyar Bazár divatújság



Ferenczy Ida ünnepi díszviseletében



Nappali és egy bál viselet. A krinolinhoz hihetetlenül nagy mennyiségű anyag kellett, főleg, amikor divatba jöttek a fodrok, amik a rakókó virágfüzéreknek megfelelői voltak ebben a korban (Magyarországon kámvás rakolýának nevezték el)





1877-ben. A szoknyák hosszú uszályosak voltak, fodrokkal berakottak, ráncolással, szalagokkal díszítették.

A szorosan vett szűk ruha csak rövid ideig uralkodott. Az 1880-as években újra előrelép a tornűr, a „*Cul de Paris*”, azaz a párizsi fenék, de egészen más, mint a 70-es években. A hátsó rész hihetetlen nagyságúra duzzadt. (Magyarországon a tornűrt fardagálynak nevezték.) A tornűr 1886-ban a legnagyobb, azután előbb a szoknya alja kezd szűkülni, majd a farpárna lesz kisebb.

Hol szerezték be a ruháikhoz való ruhaanyagot a kor leányai, asszonyai? Azt tudjuk, hogy Erzsébet királyné és a főnemesek asszonyai ruházatuk kiválasztásánál a cs. és kir. udvari szállítók anyagai minőségében bíztak. Egyik ilyen volt Wilhelm Jungmann. A ruhákat természetesen varrónők varrták. Erzsébet királyné ruháin, amiknek 3-4 nap alatt el kellett készülniük, 30 varrónő is dolgozott. A magyar nagypolgárság divatot követő hölgyei Pesten, a Váci utcai divatcsarnokokban vásárolták ruháikhoz az anyagokat, kiegészítőket. A Váci utcai üzletekben azok vásároltak, akiknek volt pénzük a drága áruk megvételére. Ezek az üzletek felérték a párizsiakkal divatcikkre és minőség tekintetében. Az itteni kereskedők nagyban meghatározták a pesti divatéletet. Az egyik nagynevű kereskedő volt közülük Alter Antal, aki 1836-ban nyitotta meg üzletét, divatcsarnokát. Árucikkei a legújabb párizsi divat szerint készültek. 1858-ban fia vette át az üzletet, aki Kiss Kornéllal társult, és az üzlet neve Alter és Kiss lett. Úgy tudjuk, hogy Ferenczy Ida is gyakorta vásárolt náluk, amikor Pesten tartózkodott. A belvárosi dámák kedvelt divatszalonja lett. Ők voltak az országban az elsők, akik előre elkészített, konfekcionált női ruhákat árusítottak.

Divatcikk-kereskedők voltak még Monasterly és Kuzmik, akik cs. és kir. udvari szállítók lettek. (Krúdy Gyula írásaiban is szerepeltek.) 1898-ban 135 női divatáru-kereskedő volt Pesten – nagy volt a konkurencia.

Holczer Simon 1869-ben nyitotta meg konfekcióüzletét, olcsóbb termékeket is árult. Több vevő, nagyobb nyereség. Ez tette lehetővé, hogy később a Kossuth Lajos u. 9. sz. alatt megnyithatta többemeletes áruházát. 150 alkalmazottja volt, 600-800 szabó varrta számára az eladásra szánt ruhákat. Külföldre is szállított.

A Kuncz József és Társa céget 1845-ben jegyezték be. Főleg fehérneműket árultak, fehérneműgyárat alapítottak. Több városban nyitottak fióküzletet. A párizsi világkiállításon is díjat nyertek.

A századforduló ideje a tudomány és technika elképesztő fejlődését hozta magával, melynek révén megváltozott az életmód. A századfordulót közvetlenül megelőző kor a „*belle époque*”, a szép korszak. Egyre kényelmesebbé vált az élet a megerősödött polgárság és az arisztokrácia kiváltságosai számára. Izzólámpát, telefont használtak, hangsúlyt kapott a higiénia. A Monarchiát a millenniumi ünnepség tartotta lázban.

A ruhák anyaga ekkor pazar, díszítésében fényűző. A selyemszövés és posztógyártás a technika fejlődésével mind művészeibb tökéletességű anyagokat állított elő.

1890-ben kivették az utolsó abroncsot és farpárnát a szoknya alól. A ruhák felső része ráncatlan, magas.

Az öltözk: széles váll, harang alakú szoknya lett. A felső rész ujjá könyékig duzzadt, fémvázzal támasztották meg. Ez volt a ballon vagy sonkaújj. A felső rész nappali viseletben magasan záródik, állógallér is kiegészíti. A derék karcsú. Szeretik a széles szalagövet. A több részből rakott szoknya elől sima, csípőig szűk, onnan bővül és földig érő. Divatosak a csipkegallérok. Kedvelik a *hímzett, nyomott bársonyt*. Az estélyi ruha uszályos, a kabátok testhezállók. Nyáron *kockás, pettyes, csíkos pamut és lenvászon* szövetből készült ruhákat viseltek. Az 1890-es évek szépségideálja az érett, határozott asszony. Ferenczy Ida bár már nem fiatal, de követi a divatot.

A férfidivat alig változik. Sötétkék, fekete, barna, sötétszürke színek uralkodnak. Nyáron, üdülőhelyeken fehér vászonöltöny. Az ing keskeny gallérja magasan záródik, legombolható. A nyakkendők elől kötöttek, sötét színűek, díszük a nyakkendő tű. A magasan záródó mellény a zakó anyagából készül, a nadrágok cső formájúak. Nappal keménykalapot viselnek.

A századfordulón egy új vonalvezetésű stílus jön létre, amely a növényi ornamentikán és a női hajlékonyságon alapszik (szecesszió). A testhez simuló ruhák helyett egyenes, zsákiszabású öltözetek jönnek divatba. A fűző már nem a derekukat nyomja, hanem a csípőt. Ez az új stílus már belépő a 20. századba.

A praktikum lépett előtérbe, mint

- természetes sziluett,
- kényelem,
- jó használhatóság (utcára és szabadba).

Ez a szoknyák rövidüléséhez vezetett. Az 1910-es évek elején a szoknya ismét olyan szűk lett, hogy már szinte lehetetlen volt benne járni. Hogy a kényelmetlenségben segítsenek, a szoknya megrövidült. A rövidebb női szoknya az Egyesült Államokból került Angliába. A gyakorlatiasabb amerikai konfekcióipar rövidebb ruhákat kezdett gyártani. Elterjedt a kosztüm (trotör kosztüm). Ferenczy Ida még ekkor is igyekezett lépést tartani a divattal.

Mint minden nagy világtörténelmi fordulat nagy változásokat eredményez, az I. világháború is sok mindent megváltoztatott, így a divatot is. A háború alatt a nők beálltak a férfiak helyére dolgozni, ezzel bizonyos szabadságot vívtak ki a társadalmon belül. A fizikai mozgás a munkahelyen, a közlekedésben és a szórakozóhelyen a női ruha formáját is meghatározta. A divat az egyszerűség, a fiatalság irányába mozdult el. Az 1920-as években a csőszerűség volt jellemző a női ruhákra. A szabásvonal nem volt tekintettel a női test formájára. Rövid hajat hordtak. A 20-as évek közepétől már nadrágot is viseltek. A divat irányításában a jómódú középrétegek asszonyai vették át a vezető szerepet.

Ez azonban már egy új korszak. Ferenczy Ida 1928-ban meghalt Bécsben.

Péterné Fehér Mária

ERŐSZAKOS TŰZESETEK, GYŰJTOGATÁSOK KECSKEMÉTEN

Kecskeméten is, mint minden más településen, vissza-visszatérő gond az újra és újra jelentkező, hol kisebb, hol nagyobb károkat okozó tüzeset. Szerencsére az 1819. évi nagy tűzvész után nagy kiterjedésű, sok száz házat elpusztító tűzi katasztrófa nem történt, de egy-egy, esetleg néhány ház pusztulásával járó tüzeset minden évben bekövetkezett. A város előjárósága ezeket mindig kellő alapossággal kivizsgálta, és különböző intézkedésekkel igyekezett azokat megelőzni. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárában sok régi tűzvizsgálati jegyzőkönyv megtalálható. Ezek kutatása során több érdekes üggyel lehet találkozni, és bizony gyakori a szándékos gyűjtogatás is. Néha csak gyanú merül fel, de esetenként a feltárt tények mutatnak az emberi rosszakarat, a gonosz indulat jelenlétére. De vajon mi indítja az embereket ilyen beláthatatlan következményekkel járó gonosztett elkövetésére?

Széles a skála. Még 1722-ben történt, hogy két legényt nem engedtek be a „szolgák mulatozásába”, ezért rövid időn belül felgyújtották a házat. Bíró János házát 1850 októberében akarta valaki felgyújtani. A padláson „egy darab ruhába takart szén, mellette gyufa és csóva találtatott”, ami már lángra is gyulladt. Szerencsére időben észrevették, eloltották, mielőtt a tetőbe belekapott volna. Bíró János Szokolai Sándorra gyanakodott, mert annak feleségét szolgálónak megfogadta, és emiatt Szokolai őt több ízben megfenyegette. Szokolai a vádat tagadta, de a vizsgálat során kinyilvánította azt a véleményét, hogy „az oly ember házát, ki más feleségét szolgálónak megfogadja, nem kár felgyújtani”. Dentsi László viszont a feleségére, és saját két gyermekére akarta rágyújtani a házat, hogy ő maga nyugodtan élhessen együtt a szeretőjével. Végül megtette-e, nem tudni, de hogy bősziült fenekedésének nyomatékot adjon, „fokos baltával” az ablakokat mind beverte.

Az ok természetesen csak akkor derül ki bizonyossággal, ha a tettes kézre kerül. Ez azonban csak ritkán sikerült, rábizonyítani az illetőre még ritkábban. Így legtöbbször csak feltételezni lehet a gonosz gondolatot. Gyenes Mihály erdőfelügyelő Cethali dűlő 4. sz. alatti nádtetős épülete 1862. március 29-ére virradóra leégett. Tanúk szerint az épület déli részén, a borház feletti tetőrészen kezdődött a tűz, és „egy fertályidő” (negyedóra) alatt a tető teljesen

leégett. Feltételezhető volt, hogy az épületet „valami gonosztevő bosszúból gyújtotta fel”. Mint erdőfelügyelőnek bizonyos akadnak haragosai!

Gyakran előfordult, hogy a tűzkárt szenvedett személy valamely haragosát, esetleg vélt haragosát vádolta meg – alapvetően találomra – szándékos gyűjtogatással.

Farkas Sándor Kerekes utcai házánál 1852 áprilisában a disznóól gyulladt ki és égett le. A tulajdonos Csorcsán Lajosra gyanakodott, mivel már többször tapasztalta, hogy lopott. Az ő disznóit is két alkalommal „eresztették ki az ólból”, de mindkétszer észrevette. Utóbb lakatolt tett az ólajtóra, és Csorcsán azért gyújtotta fel az ólat, mert a disznókat nem sikerült elhajtania – vélekedett Farkas Sándor. Elloponi nem sikerült ugyan a két ártatlan jószágot, de a tűzben bizony megfulladtak. Az esetet Nagy István segédpolgármester vizsgálta ki, de minthogy pontosan megnevezett gyanúsított lett, az ügyet Halassy Sándor „járásbíróági ülnök” vette át. [Eddigi kutatásaim alapján még nem sikerült kideríteni, hogy valóban Csorcsán Lajos volt-e a gyűjtogató.] Egy ízben a város megbecsült polgárát, Szokolai Hártó Jánost (1781–1853) is megvádolták gyűjtogatással. Bíró János házánál 1850. december 7-én tűz ütött ki. A károsult, talán azért, hogy magáról elterelje a gyanút, a tűzokozással Szokolai Hártó Jánost gyanúsította, mondván, hogy az „íránta ellenséges indulattal viseltetik”. Szokolai a

vádat visszaautasította, tanúkkal igazolta, hogy a kérdéses időben otthon volt. Fel is mentették a vád alól, de az ügy kapcsán hét napig fogságban volt.

Ebben az esetben Bíró János állítását semmi sem támasztotta alá, de nemegyszer megesett, hogy a szándékosságnak nagyon is kézzelfogható nyomai voltak. Balásfalvi Kiss Mihály házánál, az égett tetőrészen, az eresz alatt forgácsdarabkákat talált, ami „puskapor és kénkő szagú volt.” Domokos Lázár lakója, Gál Péterné Kalocsai Mária a ház utca felé eső végénél „egy jó marok szalmából készített, és egyik végén keményen össze tekert (sic)” csóvát, mellette két elégett gyufaszálat talált. Amikor szétszedték, belül is találtak 5-6 szál ép gyufát.

Tárgyi bizonyíték tehát volt, de gyanúsított személyt egyik esetben sem akadt. Az ellenkezője is megtörtént: volt gyanúsított – néha több is –, ám nem volt ellenük bizonyíték. Lássunk egy-két esetet részletesebben.

Idős Bíró Mihály 6. tizedbeli házánál előbb gyűjtogatási kísérlet, két nappal később pedig jelentős tűzkár történt. Több szempontból is érdekes az eset, és talán érdemes részletesebben ismertetni. Id. Bíró Mihály 1852. június 29-én egy papírba göngyölt „üszköt” mutatott be a városházán azzal, hogy házának nádas részét valaki ennek felhasználásával fel akarta gyújtani. Másnap a tanúk meghallgatásával a vizsgálat megkezdődött. A ház „L” alakban épült, egyik frontja az utcára nézett. Részben náddal, részben cseréppel volt fedve. Egy része ki volt adva bérlőknek, ez idő szerint részben Blau Dávid kereskedő, másrészt Braun József szobafestő volt a bérlő. Aznap délután Blau Dávid szolgálója amikor a „Hemző kútról” hazaérkezett, egy férfit látott a padlásról lejönni a létrán. Mint vallomásában elmondta: „nagyon magas, pódrótt bajuszú (sic) vékony szőke embert

Rögtönbirósági Hirdetmény. (Statarium.)

Mintán e megyében a közbiztonságnak még mindég veszélyeztetett állapotba multhatatlannal megkivánja, hogy az eddig fenállott rögtönítelő bíróságok továbbra is megmaradván, mint ez ideig, úgy ezután is az e részben fenálló szigorúbb törvények szerint működjenek, és mintán Magyarország királyi Helytartója ó Nagyméltósága az 1862-ik évi október 30-án ¹⁸⁶² sz. a. kelt kegyes rendelvényével e megyének egy évre adott és később az új rögtönbíráskodási szabályokban elősorolt esetekre is kiterjesztett rögtönbíráskodási jogot vissza nem vonta, sőt a f. e. ¹⁸⁶² sz. a. kelt kegyes rendelvényével annak további gyakorlását újból is megengedte, — annál fogva az imént említett szabályok 7-ik §-ának alapján ezennel közzétetik, hogy Pest Pilis és Solt t. e. vármegye a fentebbi uton nyert rögtön bíráskodási jogával ennek utána is élni fog.

1-or. Rablók ellen, kik más valamely ingó vagyontól vagy személy elleni tetleges erőszakkal, vagy erőszakkal fenyegetések által jogtalanul megfosztanak, habár a tetleges erőszak vagy azazali fenyegetések nem közvetlen a kiraboltnak, hanem más jelenlevők személye ellen voltak is intézve.

Erőszakkal fenyegetéseknek azon fenyegetések véltnek, melyek a fenyegetettnek életére vagy testére nézve súlyos és azonnali veszéllyel vannak összekötve, és melyek a rabló valamely ingó vagyont a fentebb körölt módon elvett, habár arról valamely szándékon kívül körbejött akadály miatt el nem távozott is, vagy melyek a rablókor valakinek személyen bármely tetleges erőszakot elkövetett, habár még semmit magára nem tettett is, a gonoszított végrehajtának tekintetik.

2-or. Rablógyilkosok ellen, kik a rablásnál valamely személyt életétől megfosztanak.

3-or. Azon bűntársak ellen, kik a rablást tanácsadással, utasítással szándékosan elősegítik, annak elkövetésére eszközök szerzése, vagy akadályok elhárítása által önkényt segédkezett nyújtanak s elkövetését biztosítják.

4-or. Oly bűnrészesek ellen, kik rablókkal előlegesen a rablás elkövetése után nyújtando segély vagy nyereség s haszonbeli osztályrész iránt szöveteznek.

5-or. Orgazdák ellen, kik rablóktól oly tárgyakat, melyekről tudják, vagy alaposan gyaníthatják, hogy raboltattak, átvesznek, azokat elrejtik vagy tovább adják, vagy kik rablóknak önkényt olfalmat szolgáltatnak, s azokat a nyomozó hatóság előtt elrejtik, vagy elszökésüket annélkül, hogy önmagukat vagy családjukat közvetlenül fenyegető veszélynek kiténnék, elősegítik.

6-or. Gyújtogatók ellen, kik szándékosan oly tettet követnek el, melyből számításuk szerint idegen tulajdonon tűzvésznek kell támadnia, habár a tettes akaratan kívül eső akadályok miatt a tűz ki nem ütött.

Ezen gonosztevők polgári állása semmi tekintetbe nem jő, s ide értetnek egyzersmind a katonai szökevények, katonák és hadi hatóság alá tartozó más személyek is, ha az illető területen történt kárakért után rögtönbíróhoz elbe tartozó büntetést elkövetve, a polgári hatóság által elfogottak.

Azok mégis, kik bűntársuktól magokat a hatóságnal önkényt följelentve, addig tudva nem volt bűntársukat és orgazdákat fölfedezik, a rögtönbíráskodás alól felmentetnek.

Mivel pedig a rögtönítelő hatóságnak az a kötelessége, hogy a kik a előzőekben felsoroltakban tapaszaltatva, vagy a telt helyen, vagy onnét folytatott működésben megfogottak s gonosz tetteik ellenük bebizonyították, **bármely rendű és sorsu emberek legyenek**, az e végre kirendelt bíróság által

akasztófára ítéltetnek, s a halálos ítélet

rajuk annak kihirdetése után

három óra múlva okvetlen végrehajtatik,

nem lévén helye sem felfelávitelnek, sem a kegyelem útjára való folyamodásnak, — annak okart ítéltnek mindazok, kik gonosz indulatukból ösztönözve emberársuk veszedelmére törekedni hajlandósággal bírnak, hogy az ily hajlamukat megzaboláni tanulván, önkönjeként alkalmat szolgáltatni arra, hogy gonosz cselekedetük miatt halálra kerüljenek és elfoxtessenek.

Kelt Pest Pilis és Solt vármegyében egyesült vármegyék hatóságától 1864. évi október 25-én.

Zeppere és kudar
Redly Sándor,

a first kassai megyei főjegyzője.

Fontos, 1864. Nyomtatott: Tiszvári-Károlyi.

6. sz. ábra. Hirdetmény a rögtönbíráskodás életbeléptetéséről, 1864-ből

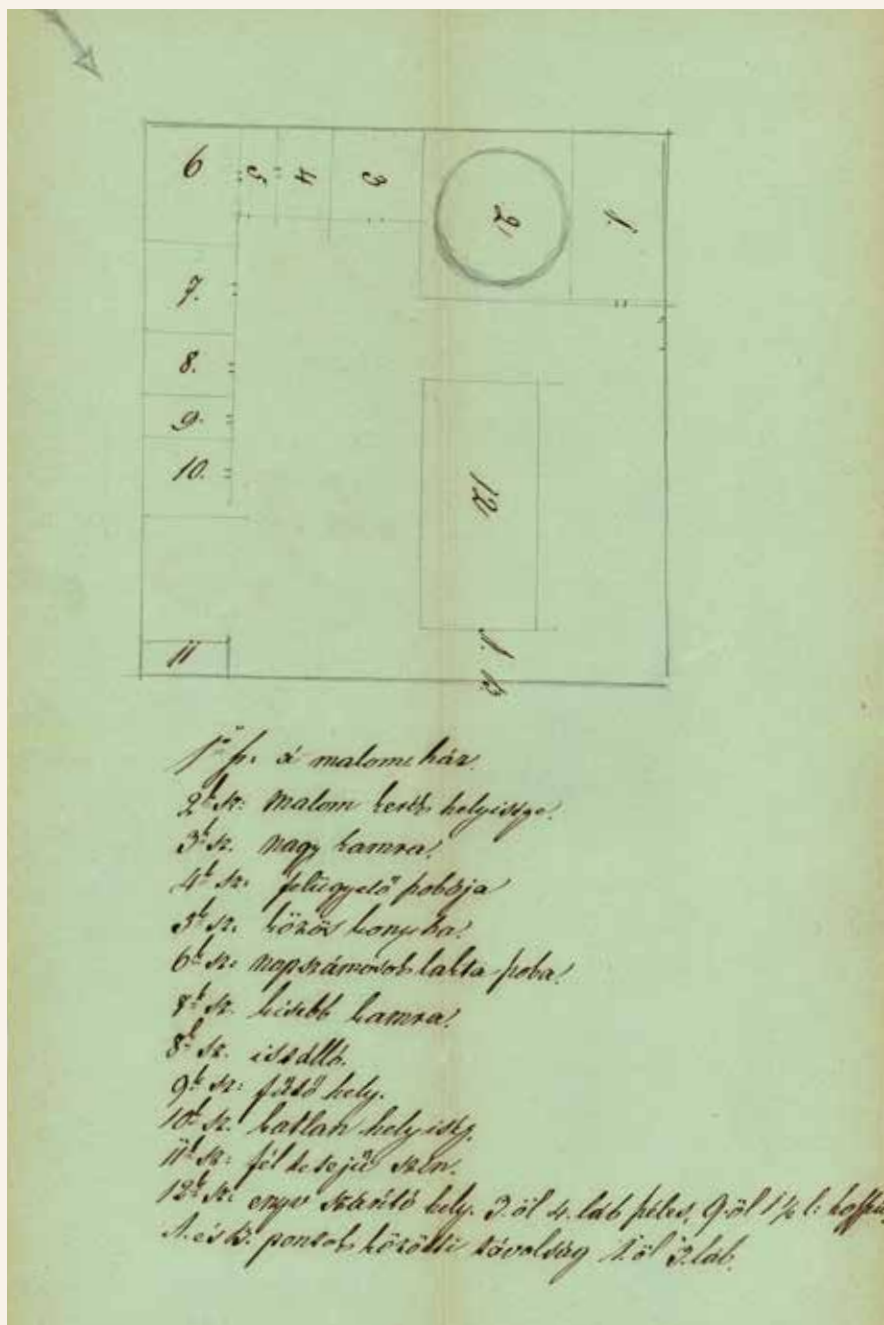
egy ingben gatyában, pitykés lajbiban, mintegy 35 éves, jó magát bíró kinézetűt” látott. Megkérdezte, kit vagy mit keres, de nem válaszolt. Feltűnt a szolgálonak, hogy a kutya nem ugatta meg, sőt farkát csóválva kísérté távozóban a férfit. Bíró Mihályné szolgálójával felmentek a padlásra, egy gerenda mellett megtalálták a papírba tekert élő parazsat, ami már-már lángra lobbant. Ekkorra már Braun József szolgálója is csatlakozott, és együtt szerencsésen eloltották az éppen csak éledő tüzet. Semmi nagyobb baj nem történt. [A szolgálólányok vallomásában vannak eltérések, de ez talán érthető. Hiszen csak 14-15 évesek voltak, szorgalmasan végezték a rájuk bízott feladatokat, de azért inkább gyermekek voltak még, nem önállóak. Félték a tüztől is, de vélhetően a kihallgatást végző „hatósági személytől” is.] Braun József szolgálója elmondta, hogy egész délután „gazdasszonyával

a magazin égesét” voltak nézni. [Ekkor égett le a katonai raktár, azaz magazin, és vele több lakóház is.] Hazaérve hallott a veszélyhelyzetről. Ő feladott a létráról egy vödör vizet, de a padlásra felmenni nem mert. Idős Bíró Mihály a cseléd leírása alapján Mihály nevű fiát vélte felismerni. Második házassága miatt ugyanis gyermekeivel megromlott a viszonya. „maga iránt ellenséges indulatot tapasztal”. Felesége, Bölskei Zsuzsanna a szolgálójától értesült a dologról. Ő „mint aki fej fájásban sínlódik – még fölöstökömkor [reggel] egy kis venyige paráznak – mely kis bőgrébe volt ’s abba el is enyészett[ti]. – a fejét bizonyos Forgátsnéval meg füstöltette”. Utána lefeküdt, fel sem kelt.

A gyanúsított ifj. Bíró Mihályról kiderült, hogy már több hete kőműves munkán van Dánoson [ma Dánszentmiklós], id. tekintetes Mayerfi Károly birtokán, és onnan azóta nem is jött el. Ezt Sass Károly ispán

írásban igazolta. [Ő Petőfi Sándor esküvői tanúja volt.] A gyanú tehát megalapozatlan volt vele szemben, és a többi Bíró fiú „alibijét” is igazolta több tanú.

A történet itt le is záródhatna, de két nap múlva, július 1-jén délután a ház utcai frontján, a padlásron ténylegesen is tűz ütött ki. Idős Bíró Mihály ezúttal két gyanúsítottat is megnevezett. Lakójának, Blau Dávidnak a szolgálóját, mert a padlásra csak az udvarról volt feljárás, idegen nem juthat fel. De bizonyos Bóna Andrásnéra is gyanakodott. Korábban ő is ki akarta bérelni tőle a lakást, foglalt is adott, 1 forintot. Azonban Szent-György napjáig nem jelentkezett, így Blau Dávidnak adta ki. Bónáné ezek után a foglalt kétszeresét követelte, de ezt Bíró Mihály megtagadta. Bónáné ekkor szidalmazta, mondván: „no várj, vén akasztófára való majd megköszönöm”. Egy forint akkoriban jelentős összegnek számított ugyan, de



1. sz. ábra. Helyszínrajz özv. Kozma Jánosné malmáról és az enyvgyárról (MNL BKML IV. 871/1867. sz.)

vajon elegendő oknak is a gyújtogatásra?! Gyanúsítgatásra, úgy látszik – igen!

Bíró Mihályné azt vallotta, hogy az előző eset miatt az udvaron több edényben tartottak vizet, és ő is szaladt vízért a kútra. Igyekezett a tüzet oltani, de „erőtlenége miatt nem segíthetett”. A tűzi lármára, azaz a „tűz van” kiáltásra és a rövidesen megszólaló, félrevert harang szavára a szomszédok siettek segítségül. Tanúvallomásaikból az tűnt ki, hogy az utcára néző házrészben égett a tető, az eresztől

„mintegy rőfnyire”, mások szerint úgy három lábnyira (kb. 80, illetve 100 cm). A tüzet egy kalaposinas vette észre, amikor a „Hemző kútról” jött hazafelé. Kiabálni kezdett, hogy „tűz van”. Egy vakmerő kalaposlegény, bizonyos Nyári József felment a tetőre egy vödör vízzel. Azonban amikor a kitóduló füstre ráöntötte, a tető beszakadt alatta, és a nyíláson a láng olyan erővel tört fel, hogy kénytelen volt lejönni. A felcsapó lángok rövidesen elborították az egész tetőt, áterjedve az

épület udvari frontjára is. Az biztosan megállapítható volt, hogy a tűz a padlásra belül keletkezhetett, mégpedig a ház azon része fölött, ahol Braun Józsefék laktak. Az ő szolgálójuk is éppen vizet akart hozni a „Kaszap kútról”, de visszafordult a füstöt látva. Riasztotta gazdasszonyát, majd a kisgyermeket vette ki a bölcsőből és kimenekítette a házból. A padlásra ők nem jártak, sőt négy nappal korábban a létrát is elvették a feljáró alól. Blau Dávid szolgálója észrevette, hogy a létrát előző nap valaki feltámasztotta a padlásfeljáróhoz. A vizsgálat során nem sikerült megállapítani, hogy ki volt.

A tanúk 1852. július 3-án Hajagos Illés polgármester előtt „meghittetve” – tehát eskü alatt – vallomásaikat megerősítették. Az ügy tehát lezárult anélkül, hogy a felelősséget és a felelős személyt – bár több gyanúsított is volt – sikerült volna megállapítani. Az iratokból még az olvasható ki, hogy szakértő mesterek által „Jó lélek szerint Betsülődött” a kár 400 váltóforintra. A polgármester a július 2-i tanácsülésen jelentette, hogy Farkas Mihály a tűzoltásban szorgalmával kitűnt, a 26-i ülésen pedig arról számolt be, hogy Horm Ferdinánd kéményseprő legény lába „tetemesen” megégett, orvosi kezelésre szorult, és ezt az orvos hivatalosan igazolta. Előbbi 2 forint jutalmat kapott, a Tanács elé behívták és dicséretben részesítették. Horm Ferdinándnak pedig 5 forint kárpótlást és fájdalomdíjat szavaztak meg.

A „büdös malom” leégése

A kecskeméti enyvgyár 1865. december 9-i égésénél ugyancsak felmerült a szándékoság gyanúja. Kiss György rendőrfőkapitány vizsgálta ki az esetet. Özv. Kozma Jánosné Drákó Máriának a „Vásár téren” levő épülete este fél tíz tájban gyulladt ki, és az egy tető alatt lévő „büdös malommal” – azaz egy szárazmalommal – valamint az udvarban álló enyvgyárral együtt leégett. [Éppen az enyvgyár miatt „tisztelte” meg a kecskeméti népnyelv ezzel a melléknévvel ezt a malmot.] Az épületrészben 2 szoba, egy konyha, 2 kamra és egy istálló volt. A szárazmalommal együtt elpusztult a malomház is és az udvaron külön álló, teljes egészében fából, zsindeletetével épített enyvszáritó. Az udvar egyöles (közel 2 méteres) kerítéssel volt bekerítve. A vizsgálat során készült helyszínrajz mindezt jól mutatja (lásd 1. sz. ábra).

Kozma Jánosné az épületeket Grósz Sándor kereskedőnek adta bérbe azzal a kikötéssel, hogy köteles biztosítást kötni rá, illetve annak díját fizetni. Grósz 1850 óta bérelte az épületet, és ott már akkor enyvgyárat létesített – szárítóval, minden szükséges eszközzel egyetemben – a saját költségén. Nyilatkozata szerint az enyvfőzést minden év októberében befejezte. Ez évben is így volt, és azóta csak egyszer járt kint. Egy megbízottja volt, aki ott lakott, felügyelt a gyárra és az enyvkészletre. A felügyelő, Gleichman Zsigmond tanúvallomásában elmondta, hogy az enyvszáritóban nem volt semmijük, oda nem is jártak be. Az utcai ajtó alkonyattól zárva volt, idegent nem láttak. Estefelé egy kis kávé főztek beteg gyerekeknek a szobában, a takaréktűzhelyen. A molnár Lédeczi László [más esetben Ledőczy, sőt Lédőci] este hat óráig őrkölt, az udvaron nem járt, más személyt sem látott ott. Ugyanakkor azt is nyilatkozta, hogy a malom felől is be lehetett menni az udvarra, ő is onnan szokta többnyire hozni a vizet a lovai itatásához. Bár éppen a kérdéses napon máshonnan, a „Balla kútjáról” hozott vizet. A háznál szállásoló tót favágók egész nap dolgoztak, csak fél hat felé értek haza. Megvacsoráztak és lefeküdtek. Vallomásukból kiderült, hogy az „enyvfőző masina” a szárító szintől mintegy öt ölnyire volt távolva, és csak akkor vitték a szín alá, amikor enyvet főztek. Enyvkészítés azonban már közel két hónapja nem történt. A szárítóban ez idő szerint az „enyvrámák” voltak beraktározva, a tetejükre pedig tiszta enyv volt rakva. Egyikük úgy nyilatkozott, hogy többször hallotta, amint az arra járók beszéltek: „nem volna kár fel gyujtani (sic), mert oly kiállhatatlan büdös.” Elmondták, hogy amikor a lármára kiszaladtak, akkor az enyvszáritó északi része égett, „miről a tűz mihamar a' háztetőre terült el”.

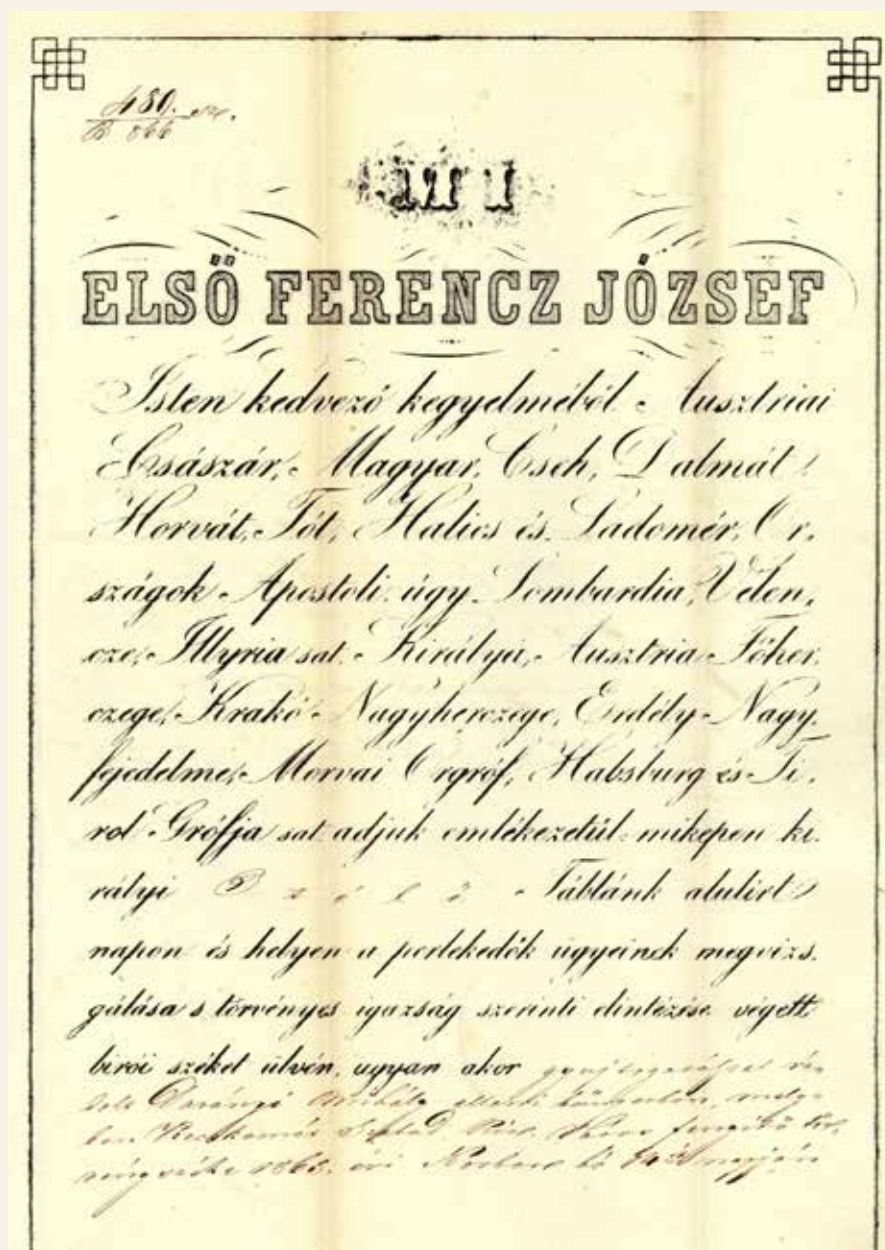
Grósz Sándor az épületet 600, az enyvgyárat a tartozékaival, raktárkészletével együtt 2.300 forint összegre biztosította. Az ő kára szakértői becslés szerint 3.760 forint volt, özv. Kozma Jánosné pedig 1.400 forint.

Kiss György főkapitány azzal zárta a vizsgálatot, hogy a favágók, a házfelügyelő, annak felesége és a szolgálójuk ellen szándékosság vagy vétkes gondatlanság gyanúja csak abban az esetben merülne fel, ha a tűz az épület tetőzetén keletkezett volna. Azonban a tűz az enyvszáritó északi sarkánál kezdődött, „azon a részén, hol a' kerítéstől csak nem kézzel elérhető”.

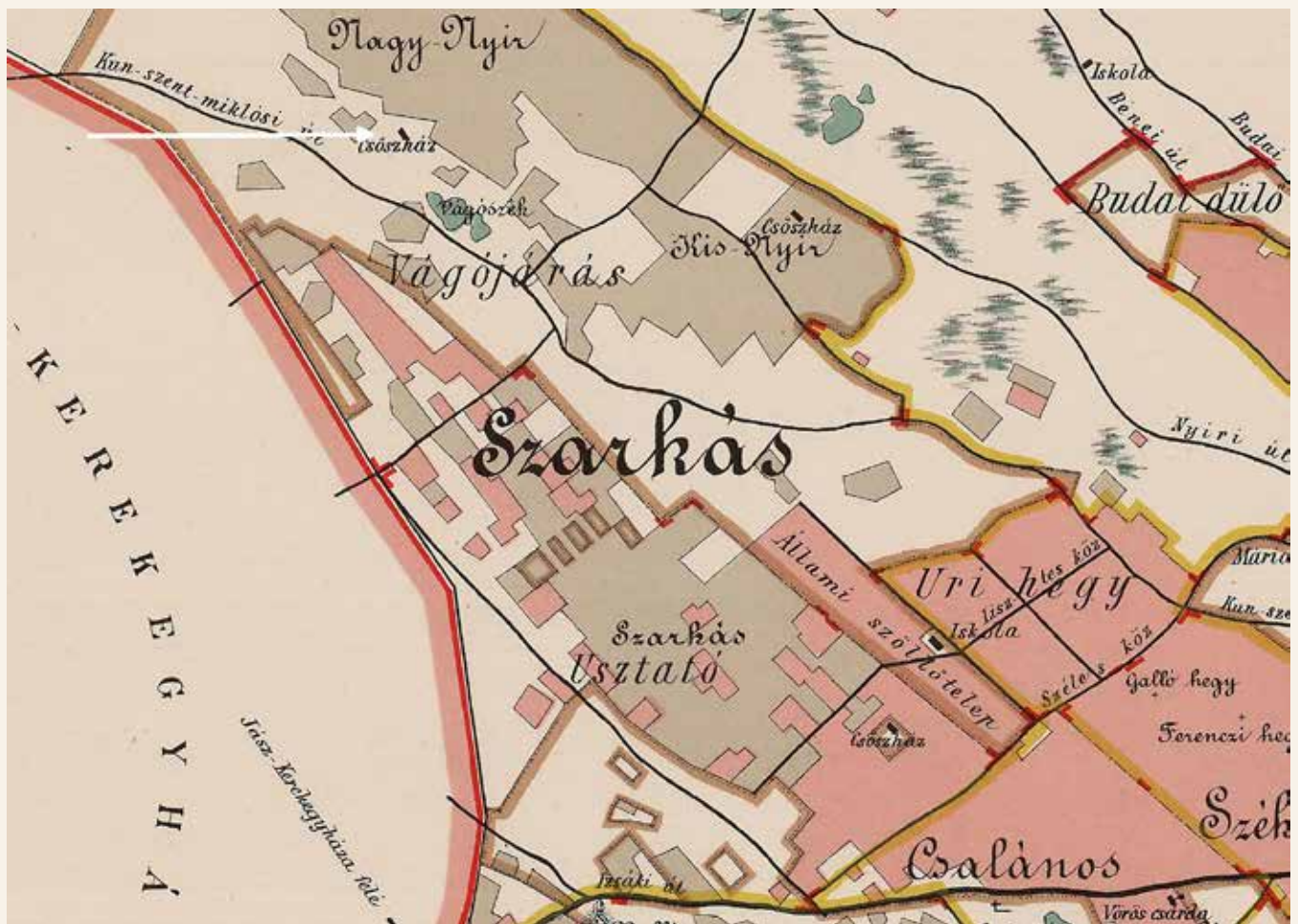
Inkább feltételezhető, hogy „valaki gonosz szándékból a' kerítésen keresztül dobhatta a' gyújtó eszközt” az amúgy is gyűlékony enyvhez.

Özveggy Kozma Jánosné azonban nem fogadta el a főkapitány megállapítását. Meggyőződése volt, hogy a tüzet Gleichman Zsigmond okozta, gazdája „Grósz Sándor érdekében, és ez által való megjutalmazás reménye fejében”. Ezért 1866. január 15-én följelentést tett, amelyben „szinte bizonyosan” állította, hogy Grósz biztosítási nyereszkeskedés, azaz biztosítási csalás szándéka vezérelte, valamint az, hogy az épületeket az enyvszáritóval együtt 1866. január 1-jén, tekintve, hogy

bérleti szerződése lejárt, vissza kellett adja, mégpedig kijavítva, jó állapotban. Azt vélelmezte – egyebek között –, hogy az enyvgyárat tartozékaival, készleteivel a valóságos értékénél magasabb összegre biztosította, a házépületet viszont, ami az ő, azaz Kozmáné tulajdona, és csak bérleménye volt Grósz Sándornak, értékén alul. Szerinte csakis belső ember okozhatta a tüzet, mert magas és jó állapotú kerítés volt a telek körül, az udvart pedig három éber kutya őrizte. A gyulladást tehát csakis valaki belülről okozhatta, aki nem lehet más, mint Gleichman Zsigmond. Egy idegen személy – mondta a feljelentésében – célját sokkal könnyebben elérte



2. sz. ábra. A Királyi Ítélet Tábla határozata Dorányi Mihály ügyében (előlap, MNL BKML IV. 1627/b 243/1866. sz.)



3. sz. ábra. A felgyújtott Vágó-járás csőszház (Feltételezett helyszín! MNL BKML XV. 1. a. Kecskemét 0493 ótnézeti térkép, külterület 1895)

volna „egy szál gyufának az épület szabad térségre dülő nád tetőzete ereszetébe való beillesztése által”.

Az újabb vizsgálatot Tóbi Boros János városi főügyész vezette. Ennek során tanúk vallották, hogy a kerítés több helyen roncsolt állapotú volt. A kutyák éberségét cáfolta a korábban „éjjeli időben elkövetett tolvajlási esetnek észrevétlenül lett megtörténte”. Történt ugyanis az előző nyár folyamán, hogy Gleichmanéktól és egy másik ott lakótól több ludat és más „apró jószágot” elloptak. A kutyák pedig nem jeleztek, feltehetően azért, mert a konyhában, illetve a kamrában szoktak éjszakázni. Egyébként is az egyik sánta, a másik fél szemére vak volt. Az egyik favágó egy korábbi esetről is beszámolt: „Esztenedeje is valami féle drótos tót éppen csak úgy eshetett, és halt az enyv főző üstbe, hogy ő a kerítésnek elpusztult részén éjszakának idején bebotrombáskodott” anélkül, hogy az ott lakók közül bárki is észre vette volna.

Grósz Sándor a biztosítási okmányaival bizonyította, hogy nem állt érdekében a károkozás. A biztosítási összeg éppen ebben az időszakban 600 pengőforinttal alacsonyabb volt, mint a megelőző öt évben. A kárfelvétel során maga nyilatkozta, hogy több tárgy, ami a biztosítás megkötésekor még megvolt, a kár időszakában viszont már nem. Ezek összértéke 400 forintot tett ki a teljes 2.349 forint biztosított összegből. Özv. Kozma Jánosné épületének értékét pedig nem ő, hanem éppen a biztosító társaság csökkentette 900 pengőforintról előbb 700, majd végül 600 forintra.

Kecskemét Város Büntető Törvényszéke 1866. február 6-i ülésén tehát megállapította, hogy a vád bizonyíték nélküli állításokon alapul, és bizonyítékok hiányában a vádlottakat felmentette.

Mai szemmel is megállapítható, hogy biztosítási nyerészkedés nem vezérelhetette Grósz Sándort! A mintegy 2.300 forintnyi biztosítási összeget ő maga csökkentette 1 900 forintra, és ez egyben a kártérítés

maximális összegét is jelentette. A felmért kár pedig meghaladta a 3.700 forintot. A biztosításból meg nem térülő kára tehát 1.800 forintot tett ki, azaz nemhogy nyeresége nem volt, hanem jelentős veszteség érte a tüzeset következtében. Az persze hiba volt a részéről, hogy a bérleményt elhanyagolta, ide értve a kerítést, aminek rossz állapota segíthette a feltételezett, de végül ismeretlen maradt tettest.

Darányi Mihály meghurcoltatása

Darányi Mihály 1865-ben mindössze 21 forintot érő szalmaboglya elége miatt került a Penyítő Törvényszék elé. Igaz, a bűntény akkor is bűntény, ha több száz forint a kár, és akkor is, ha csak 21. Természetesen csak abban az esetben, ha bebizonyosodik! Darányi Mihály esetében a bizonyítás nem sikerült.

Darányi Mihály 65 éves tanyasi kertészt a tanyaszomszéd vádolta meg azzal, hogy

1865. szeptember 28-án éjjel szándékosan, bosszúból felgyújtotta Szekér Gábor szentkirályi tanyáján a búza- és zabszalmaboglyát. Darányi Mihály a szomszéd birtokosnál, Gál Jánosnál volt tanyai kertész. A bosszúra pedig az adott volna neki okot, hogy néhány nappal korábban egy másik gazda kertésze kukoricalopáson kapta és megverte. Az esetben jelen volt az ő gazdája, Szekér Gábor is, aki helyeselte a verést, sőt azzal is meggyanúsította, hogy tőle is lopott kukoricát. A feljelentés alapján Darányit a csendőrök elfogták, letartóztatták.

A történet azonban néhány órával a tűz fellángolása előtt kezdődött. Szekér Gábor tanyáján akkor Füleki Mihály volt a kertész. Ő volt az ügy „koronatanója”, aki vallomását azzal kezdte, hogy ugyan nem látta, ki gyújtotta fel gazdája szalmáját, „mindazon által meg mernék arra esküdni, hogy azt Darányi Mihály kertész cselekedte” – vallotta. Vajon mért volt ennyire biztos benne? Mint elmondta, a tanya előtt feküdt, és úgy éjfél tájban a közelből jajgatást hallott. Botot vett magához, és a hang irányába indult. Közelebb érve hangjáról Darányi Mihályt vélte felismerni, aki gazdája kukoricaföldjén a kukoricarakás mellett jajgatott. Időközben odaért a szomszédos tanyából Kelő József és V. Nagy János. Mintegy 50 lépésnyi távolságról kérdezték, hogy mi baja, de többszöri szólóingatás után sem kaptak választ, így visszaindultak a tanyához. Füleki Mihály ezután gazdája kukoricása körül is került egyet, és eközben összeakadt valakivel, de a sötétben nem ismerte fel. Kérdezte, hogy mit keres erre, de az illető nem válaszolt. Később mégis utána eredt, és akkor a holdvilágnál felismerte Darányi Mihályt. Megint megkérdezte, hogy miért járkál erre, de ő „szótlatlanul elsompolygott”. Visszament ugyan a tanyába, de később mégis kiment a gazdája földjén szétnézni. Ez alkalommal újra összefutott Darányival, akire ekkor már keményen ráförmedt, hogy mondja már meg, mit keres, de ekkor is válasz nélkül hagyta. Ahogy visszafelé vette az útját, látta meg a tüzet, és hallotta meg felesége kiáltozását: „elébe meg kell fogni!” Egy szaladó embert látott, utána iramodott. Közelebb érve Darányi Mihályra ismert benne, „kit is én utol érvén, egyszeri ütéssel úgy fejbe találtam kólintani, hogy azonnal megbukott” – mondta el tanúvallomása során. Még fektében is tovább ültegette. Aztán a még mindig égő szalma oltásához sietett. Ott azután elmesélte a

történeteket az oltásban segédkező Kelő Józsefnek, Vasárnap Nagy Mihálynak és Szenes József juhászbojtárnak. Ők hárman – miután fáradozásuk ellenére a szalma „porig égett” – elindultak Darányi Mihályt megkeresni. Az ő vallomásukból tudhatjuk, hogy meg is találták a tanyában. A szobában gubbasztott egy padon, felöltözve, mándliban, subájába burkolózva, bekötött fejjel. Látták tehát, hogy le sem feküdt,

azt is, hogy ruházata véres. Kérdésükre, hogy mi történt vele, zavaros választ adott, mondván: „forgó szél támadt, s fejemet szalma szál szúrhatta meg”. Levették a fejről a kötést és látták a vérző, szemmel láthatóan ütéstől származó sebet. Tapasztalva azonban, hogy nem boldogulnak vele, otthagyták. Kelő József és V. Nagy János tanúvallomásában azt is elmondta, hogy kevésbé a tűz kitörése előtt gyors

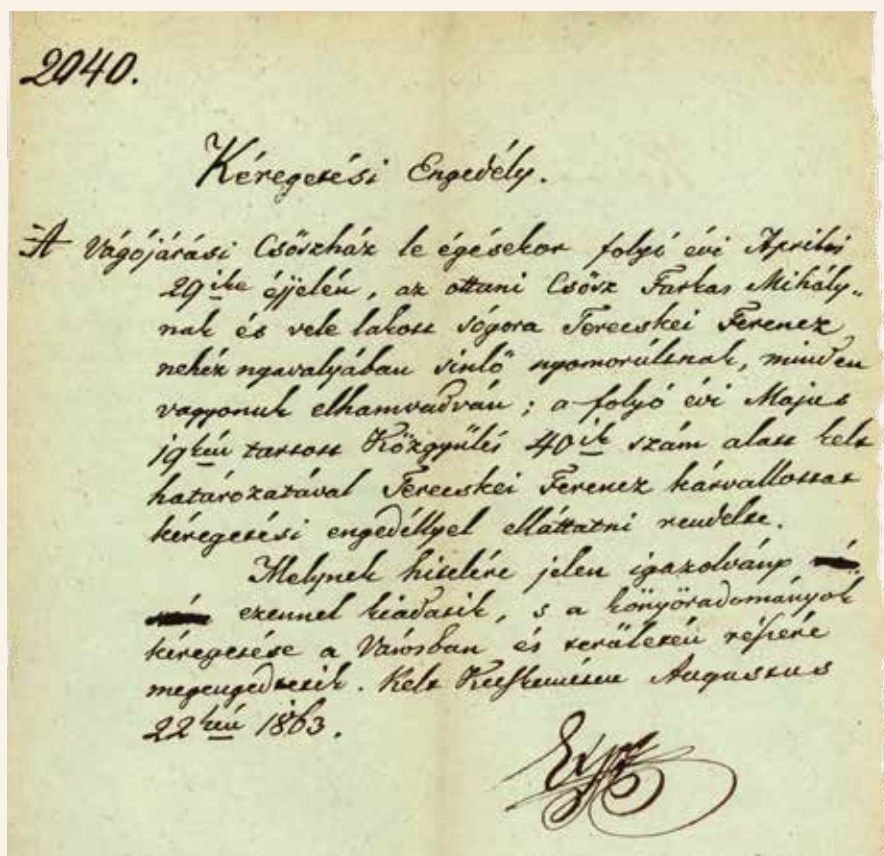
Jegyzék az azon ingóknak, melyek Vágo János Csőz Farkas Mihály Lakhelyén bent égtek.

Farkas Mihály Csőz részéről:

15 Vika rozs	15 ft 90k	1 db. vas villa	1 ft 50k
2 Vika kenyérsütő, malom	2 ft 90k	1 db. nyújtó deszka	1 ft
1 Vika kőbaltól	2 ft	Vas fűző és mindenféle	
12 darab Új. Zsák	3 ft 20k	Konyha és nyújtó és mindenféle	10 ft
6 darab régi Zsák	2 ft 40k	4 Vika Kőra	1 ft 60k
4 1/2 Vika Kukorica	5 ft 40k	9 db. öreg fűző	4 ft 50k
50 darab fonál	10 ft	50 db. Olvasó csőre	9 ft
2 darab mosókenyő	4 ft	17 db. Kis szék csőre	3 ft 40k
1 nagy Sütő Tüskő	3 ft	1 db. Hosszú fűző	1 ft 50k
2 darab alás dísz	4 ft	14 db. Csappan	3 ft 30k
2 darab kőbaltól	1 ft 60k		
1 Vasas veder	1 ft 60k		
1 Megvastalt lapos kőbaltól	4 ft		
1 aló Rajzolta	2 ft		
2 Lóvaló ruha	10 ft		
1 Nyerges kőbaltól	2 ft		
3 darab Kőbaltól	1 ft 60k		
12 darab Ábrang	2 ft		
3 darab kőbaltól kőbaltól	2 ft 40k		
6 Kőbaltól	2 ft 40k		
2 Vika aló	3 ft 20k		
1 Szalmacsöpölygő	1 ft		
1 Vándor	1 ft 30k		
2 darab nagyobb fűző	1 ft 60k		
2 Fűző	4 ft		
1 Eke	2 ft		
1 Kőbaltól kő	1 ft 50k		
2 Kőbaltól	1 ft		
1 Vas baltól	2 ft		
2 Kőra	1 ft		
2 Kőra nyeléstől, fahéj	3 ft		
1 Vas baltól kőbaltól	1 ft 30k		
4 Kőbaltól	1 ft 60k		
1 Fűző	1 ft 50k		
5 darab fűző	1 ft 50k		

Tercsik

4. sz. ábra. Jegyzék Farkas Mihály csőz elégett ingóságairól (MNL BKML IV. 1618 2040/1863. sz.)



5. sz. ábra. Kéregetési engedély Terecskei Ferenc tűzkárosult részére (MNL BKML IV. 1618 2040/1863. sz.)

lódobogást is hallottak, de a lovast magát nem látták.

Darányi Mihály a szalma meggyújtását mindvégig tagadta. A kukoricában azért jajgatott, mert a letört, kupacba rakott termékből négy füzet megloptak, és őt a tolvajok megverték. Az őt messziről szólókatónak azért nem válaszolt, mert tolvajoknak gondolta őket is. Hazatérve észrevette, hogy időközben a szamara elkóborolt, és annak keresésére indult. Eközben találkozott kétszer is Füleki Mihállyal. Mondta is neki, hogy a szamarát keresi, de úgy látszik nem hallotta meg. Végül a szamarat éppen annak a szalamboglyának a közelében találta meg, ami éppen akkor kezdett égni. Elszaladt, mert attól félt, hogy Füleki őt fogja gyanúsítani, mivel előzőleg többször is találkoztak. Aggodalma jogos volt, ez be is következett, sőt Füleki meg is verte. Emiatt aztán nem is akart lefeküdni, csak ücsörgött a padon felöltözve, és az igaztalan verés miatt jóformán eszénél sem volt. Ezért beszélt összeviessza, amikor a három ember ráta-lált. Azt sem akarta nekik megmondani, hogy őt Füleki megverte, attól tartva, hogy ezek is őt fogják gyanúsítani, és esetleg

ismét megverik. A kihallgatása során azt azonban elismerte, hogy Nagy Sándor kukoricájából mintegy húsz csövet letört, de hogy Szekér Gábor az akkor történt megverését helyeselte volna, arról semmit nem tud. Emiatt tehát nem is akarhatott bosszút állni.

A Fenyítő Törvényszék, Gáspár Lajos főbíró elnökletével, 1865. november 14-i ülésén Darányi Mihályt bizonyítékok – ahogyan akkor fogalmaztak, „próbák” – hiányában felmentette. A feltárt tények alapján úgy látták, bűnössége is feltételezhető, de ártatlanságára éppen úgy utalnak tények. Sem a Füleki Mihállyal történt találkozások során tapasztalt szótlan-sága, sem a tűztől való elszaladása nem elégséges bizonyíték arra, hogy valóban ő volt a tettes. Figyelembe vették büntetlen előéletét, és azt aényt, hogy egy lovasember is járt ott, akinek ketten is hallották elvágtató lódobogását. Ő éppen úgy lehetett a gyújtogató. Tóbi Boros János tisztí főügyész a határozat ellen fellebbezéssel élt. Így az ügy a Királyi Ítéző Tábla elé került, és a Tábla Pesten, 1866. február 5-én hozott határozatával az elsőfokú ítéletet helyben hagyta (lásd 2. sz. ábra).

A szándékosság, mai kifejezéssel élve idegenkezűség, a tények alapján feltételezhető volt, de az elkövető kiléte homályban maradt, még gyanúsítható sem volt senki az ügyben. A gyújtogatások esetében ez a tényállás nagyon is gyakori volt.

Bosszú egy szigorú csősz ellen

A gonosz szándékú emberek nem csak a magánvagyonot veszélyeztették, nem kímélték a köztulajdont sem. 1863. április 29-én este a Vágó-járásban a város tulajdonában lévő 42. számú csőszházat gyújtotta fel egy ismeretlen személy (lásd 3. sz. ábra). Gyenes Mihály erdőmérnök és Nagy Károly „tollnok” vizsgálta ki az esetet. Az épület 7 öl 4 láb hosszú és 2 öl 5 láb széles volt (kb. 15 x 5,5 m), egy szobát, konyhát és egy istállót foglalt magában. Itt a hivatalos csősz Farkas Mihály volt, aki segítőnek maga mellé vette sógorát, Terecskei Ferencet. Ők elmondták, hogy a tűzhelyben délután 2 óra után már nem tüzeltek, este nem főztek. A tűz keletkezésekor már mindenki aludt. Oltásra nem volt idejük, mert ingóságait mentették. Azonban hamarosan a „konyha ajtó előtti ámbitus leszakadván” azok nagy része is bennégett. A vizsgálat megállapította, hogy a kémény új és „igen jó készülék” volt. A szerencsétlenség belülről nem keletkezhetett. A csősz és a nála lakó sógorát a vizsgálat eredménye alapján felelősség nem terhelte. Észlelték viszont, hogy a ház közelében ismeretlen lábnyom látszott, ami visszafelé már nagy, „szaladási lépésben” volt látható. A Nyíri erdőig vezettek a nyomok, ahol az is megállapítható volt általuk, hogy onnan egy ideig „a gyújtogató nézhette a veszedelmet”. Az erdőben azonban a lábnyom elveszett.

Farkas Mihály segélykérelemmel folyamodott a Városi Tanácshoz. A kérelem rávilágít az ügy hátterére. Megtudhatjuk belőle, hogy mostohaapja is csősz volt, és ő sokat segédkezett nála. Kitanulta és megszerette ezt a munkát, így katonaidejét letöltve maga is csősz lett. A Vágó-járásban elődje elhanyagolta az erdőt és a legelőt, ő viszont Terecskei Ferenc segítségével rendet tartott. A „Legelő nélkül levő szomszéd Kerekgyházi birtokosok, – és bujkáló Juhászok által ostromoltattak”, és igen sokat kellett velük küzdeni. A munkát nagy szorgalommal végezték, és több erdőrongálót, tilosban legeltetőt elfogtak, „megzalogoltak”, illetve a Kapitányi Híva-

talnál bejelentettek. Joggal volt feltételezhető, hogy azok egyike lehet az elkövető! Farkas Mihály így „*aljas bosszú által úgy szólva mindenétől meg fosztattott*”. Gabonája, lisztje, korpája, káposztás dézsája, 16 tyúkjá, 40 csirkéje, lószerszámai stb. megsemmisültek. Vesztesége meghaladta a 150 forintot (lásd 4. sz. ábra). Terecskei Ferenc kára 33 forint volt. A Kapitányi Hivatal javaslatára a Tanács 1863. május 19-i ülésén úgy döntött, hogy a lelkiismeretes csósz kárát felerészből megtéríti, nehéz helyzetének némi enyhítésére és a többi városi csószok ösztönzésére. Terecskeinek „*mint különben is nehéz kóros*” személynek engedélyezte a Tanács a házankénti kéregetést (lásd 5. sz. ábra). A város a csószházat az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnál 200 osztrák értékű forint összegre biztosította, tehát a kár számára megtérült.

Sem a Tiszti Ügyészi Hivatal, sem a Törvényszék iratai, nyilvántartásai között nem található nyoma annak, hogy ebben az ügyben további vizsgálat indult volna, holott a nyomok egyértelműen igazolni látszottak a szándékosságot. Feltehető, hogy ennek oka a gyanúsítható személyek nagy száma lehetett, hiszen bármelyik erdőrongáló, tilosban legeltető, akit a csósz korábban nyakon csípett, elkövethette a bűntényt.

A törvény szigora

A gyújtogatást minden időben szigorúan büntette a törvény. Szent István királyunk Dekrétuma szerint aki más ember épületét felgyújtja, köteles azt helyreállíttatni. Minden elpusztult vagyontárgyat meg kell fizetnie, és ezen felül tizenhat tinót köteles adni a károsultnak. Ekkoriban tehát kizárólag vagyoni büntetést róttak az elkövetőkre, ami bizonyosan komoly teher volt, tekintettel a 16 tinóra, aminek az értékét is megszabta a törvény, mert legalább 60 ezüstpénz értékű kellett legyen. Az idők folyamán a települések fejlődtek, egyre nagyobb vagyonérték koncentrálódott kis területre. Egy-egy tüzeset, gyújtogatás mind nagyobb veszélyt jelentett nemcsak az egyes személyeknek, hanem a nagyobb közösségeknek: falvaknak, városoknak.

Érthetően és szükségszerűen szigorodtak a törvény által kiszabható büntetések is. Werbóczy Hármaskönyvében már ezt olvashatjuk: „*A ki azzal fenyegetőzik, hogy a*

tetesként” 10-25 botütéssel súlyosbíthatta a szabadságvesztés-büntetést, amihez 75 cm hosszú, 2 cm vastag mogorófa bot alkalmazását írta elő. Fiatalkorú elkövető esetében „*spanyolnád*” pálcával történhetett a botozás. Nők ilyen módon nem voltak büntethetők!

A jelenleg érvényben lévő büntetőtörvénykönyv általánosan a közveszély okozás büntetetté határozza meg, és azt mondja, hogy aki anyag vagy energia pusztító hatásának kiváltásával – ide értve többek között a gyújtogatást is – közveszélyt idéz elő, alapesetben kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő! Abban az esetben, ha a bűncselekmény valaki halálát okozza, húsz év, de akár életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet a büntetés.

Bizonyos időszakokban, amikor rendkívüli mértékben megsza- porodtak a súlyos bűnösök, bevezették az úgynevezett rögtönbíráskodást, statáriumot, rablás, gyilkosság és gyújtogatás eseteiben. Ez azt jelentette, egyéb szigorítások mellett, hogy – ritka kivételtől eltekintve – csak halálos ítéletet lehetett hozni, és azt három órán belül végre kellett hajtani! Először 1849-ben rendelték el, és hosszú ideig fenn is maradt. A forradalmak, háborúk időszakában és az azokat

követő válságos években rendszerint szükség volt a bevezetésére, általában rablás, gyilkosság, gyújtogatás eseteiben (lásd 6. sz. és 7. sz. ábra).

A régi idők tüzeseteinek kutatása tovább folytatódik. Bizonyos, hogy még sok érdekes, talán közlésre is érdemes történet, emberi sors kerül elő a levéltári dobozok mélyéről.

Ádám András



7. sz. ábra. Hirdetmény a rögtönbíráskodás bevezetéséről, 1946-ból

várost, vagy falut, vagy másnak a házát fölégeti és tűzzel elhamvasztja, halálal szokat büntetni.” Az 1723. évi XI. törvénycikk a gyújtogatókat élve megégetni rendeli, kisebb tűzokozás esetén enyhébb büntetéssel sújtja, de minden esetben „*életvesztéssel*!” A bő 150 évvel később, 1878-ban életbe lépett büntetőtörvénykönyv enyhébb büntetéseket írt elő. Aki magánházát, épületet, terményeket stb. gyújt fel, az öttől tíz évig terjedő fegyházzal büntethető. Súlyosbító körülmény volt, ha az épületben egy vagy több személy is tartózkodott, illetve ha középületet: templomot, könyvtárt, levéltárt, közgyűjteményt stb. érintett. Ilyen esetekben tíztől tizenöt évig terjedhetett a kiszabható fegyházbüntetés mértéke. Életfogytig tartó fegyházzal volt büntethető az elkövető abban az esetben, ha a tűz következtében valaki életét veszítette. Egy 1920-ban alkotott jogszabály szerint a bíróság bizonyos esetekben, „*mellékbün-*

Források:

MNL BKML IV. 1609/b Közigazgatási iratok

MNL BKML IV. 1618 Tüzesetek

MNL BKML IV. 1621/a Rendőrkapitányi Hivatal iratai

MNL BKML IV. 1627/b Fenyítő törvényszéki iratok

MNL BKML XV. 1. Térképgyűjtemény
1000 év törvényei – Internet

80 éve történt

Harcok Kecskeméten és térségében 1944 őszén

A VÁROS ÉLETÉNEK ÚJRAINDÍTÁSA



Szovjet páncéltörő tüérek Kecskeméten, az Arany János utcában a tüzkéssé tett ágyúval

A Magyar Királyi Honvédség szervezete 1944-ben

A Magyar Királyi Honvédség /M. kir./, a területi visszacsatolásokat /1938, 1939, 1940 és 1941/ követően, 1941 nyarán belesodródott a második világháború hadműveleteibe, hazánk lakossága pedig hamarosan megismerhette a háború minden szörnyűségét. Magyarországot a Szovjetunió ellen kezdett háborút. 1942/43-ban

szovjet területen a M. kir. 2. Honvédhadsereget vetették be több mint 200 ezer fős létszámmal. De ezen kívül tartózkodtak magyar katonák megszállási feladattal a Szovjetunió területén.

A következő jelentős mozgósítás 1944 kora tavaszán, nyarán történt. Ugyanis 1944. január 6-tól mozgósították, majd felállították a M. kir. 1. Honvédhadsereget három hadtesttel, amelyet áprilisban kiszállítottak a németek oldalán a szovjet frontra. A magyar hadvezetőség 1944. augusztus 17-én létrehozta a Póthadsereg

Parancsnokságot, 24-én pedig elrendelte a M. kir. 2. Honvédhadsereg Parancsnokság felállítását, amely a kolozsvári IX. hadtestből alakult meg augusztus 30-án. A parancsnoka Veress Lajos /1889–1976/ vezérezredes lett. Sőt, 1944. szeptember közepén elkezdték szervezni a M. kir. 3. Honvédhadsereget, a parancsnokává Hesz-lényi József /1890–1945/ vezérezredest nevezték ki. Kezdetben a IV. és a VIII. hadtestből állt. Erdély védelmében tervezték alkalmazni. A M. kir. Honvédség létszáma szeptember elejére elérte a 950 ezer főt.

A szovjet Vörös Hadsereg hazánk területén

A II. világháború második felében a tényleges hadműveletek már elérték a Magyar Királyság területét is. A szovjet hadsereg 1944. augusztus 20-án az iasi-kisinyovi hadművelet során indított nagy erejű támadást keleti irányban. Mivel Románia augusztus 23-án elhagyta német szövetségét, a szovjet csapatok már szinte akadálytalanul vonulhattak a Déli-Kárpátok átjárói irányába. Így 1944 őszén a Vörös Hadsereg szárazföldi és légi ereje hazánk keleti felén vívta harcát a német és a magyar hadseregekkel szemben.

A nagy erővel indított, lendületes szovjet támadás Magyarország területén 1944. októberben teljes egészében kibontakozott. A szovjet hadsereg vezérkara és a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a leghatásosabb hadművelleti irányt választotta. Ugyanis Arad térségéből Debrecen irányába indította meg a hadműveletét. Azonban a német vezetés felismerte ennek a műveletnek a veszélyeit. Ezért átcsoportosításokat hajtottak végre más frontokról. Így alakult ki Debrecen körzetében a nagy páncélos ütközet.

A 2. szovjet Ukrán Front hadereje

A 2. Ukrán Front alárendeltségébe számos hadsereg, hadtest és az 5. Légi Hadsereg tartozott. Az 5. légiflotta parancsnoka Gorjunov, Szergej Kondratyevics /1899–1967/ vezérezredes. A következő seregtestekből állt a front hadrendje: a 27., a 40., a 46.,



Magyar honvéd rohamra indul

az 53. és a 7. gárda hadseregekből, az 1. és a 4. román hadseregből /összesen 52 hadosztály/. Tartalékban volt még a 6. gárda harckocsi-hadsereg és több gépesített és lövészhadtest. A harcoló létszáma 630 ezer fő, rendelkezett: 825 harckocsival, 10.220 löveggel és aknavetővel, ezenfelül légvédelmi sorozatvetőkkel, valamint 1.100 különböző típusú repülőgéppel. A

front parancsnoka Malinovszkij, Rogvion Jakovlevics /1881–1967/ marsall.

A Kárpátokon átözlő szovjet csapatok, a 2. Ukrán Front alárendeltségében, október 6-án rövid tűzérségi előkészítést követően megindultak Arad északnyugat területéről a Tiszántúlra, majd rövidesen a Duna–Tisza közére értek. Felzárkóztak a német–magyar védelmi vonalakra.

A Szovjetunió óriási haderejével érte el hazánk területét és hatolt be oda. A Vörös Hadsereg 2. és 3. Ukrán Frontjai harcoltak Magyarország földjén 1944. szeptembertől 1945. április közepéig. A 3. Ukrán Front parancsnoka Tolbuhin, Fjodor Ivanovics /1894–1949/ marsall volt. A front hadműveletét az előnyomulás folyamán a 17. Légi Hadsereg támogatta, amelynek a parancsnoka V. A. Szugyev vezérezredes volt. A 2. Ukrán Front és az 5. Légi Hadsereg Kelet-, Délkelet-Magyarország felől támadt északi irányba. A 3. Ukrán Front és a 17. Légi Hadsereg pedig Jugoszlávia felől hatolt be országunkba, majd a Dunántúlon harcolt. Az 5. és a 17. Légi Hadsereg 22 repülő- és légvédelmi hadosztályból állt, megközelítőleg 61 repülőezreddel. A géppálmány



A Vörös Hadsereg által kibocsájtott 100 pengős



Tóbori telefonkészülék

megoszlása: 790 vadász-, 640 csata-, 363 bombázó- és 102 felderítő-repülőgép. Előfordult, hogy a 4. Ukrán Front 8. Légi Hadsereg repülőgépeit is bevetették hazánk légterében.

A szovjet hadseregekkel szemben álló erők

A 2. Ukrán Fronttal szemben jóval kisebb és kevesebb erők sorakoztak fel 1944 őszén. A német „Dél”-hadseregcsoporthoz, október elején, mintegy 400 ezer katona, 3.500 löveg és aknavető, 300 harckocsi és rohamlőveg, illetve a 4. német légiflotta /hadrendjébe az I. és a II. repülőhadtest tartozott/ 550 repülőgéppel. A „Dél”-hadseregcsoporthoz parancsnokként Friedrich Johann /1882–1971/ vezérezredes volt december 23-ig. A súlyos harcok során a katonai állomány létszáma fokozatosan csökkent. Október 28-án a német és a magyar alakulatok létszáma már jóval kevesebb: 4.610 tiszt, 36.400 altiszt, 1.752 katonai hivatalnok, 144.644 közkatona; összesen 189.864 fő, segédszolgálatos 22.271 fő.



Szovjet bombázógépek légi bevetésén

A 3. magyar hadsereg /a németek alárendeltségében/ a Duna–Tisza között védte. A következő alakulatok felett rendelkezett: 1. Honvéd Huszárhadosztály, 23. tartalék hadosztály, az 5. és 8. magyar póttábori hadosztály, az 1. páncélos hadosztály /hadrendjébe Toldi, Turán és Panzer típusú harckocsik tartoztak/, a 10. és a 20.

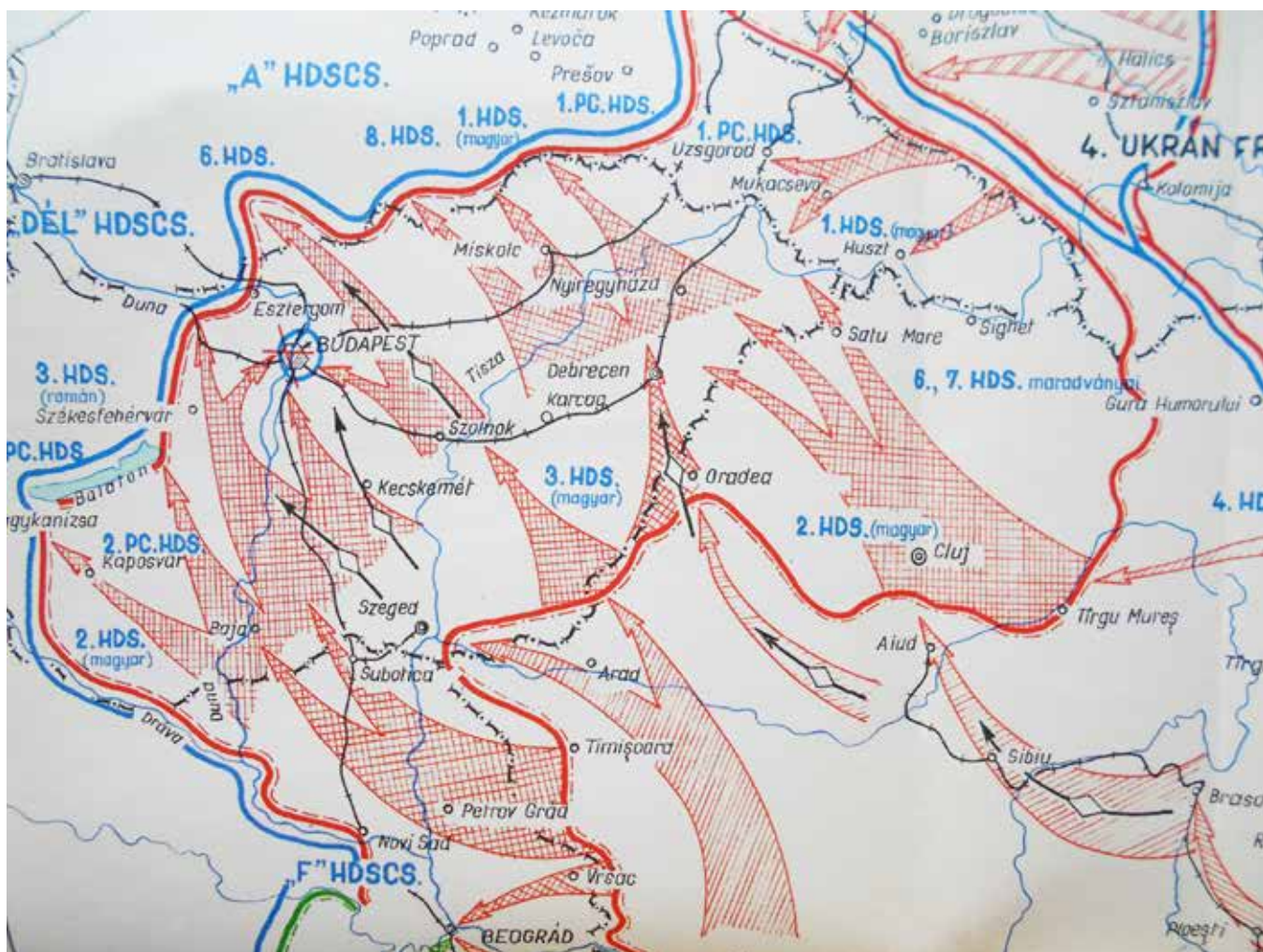
gyaloghadosztály, a 7. roham tüzérszotály, valamint a VIII. hadtest. A 3. hadsereg-parancsnokság a főerőit a Kecskemét–Szolnok–Kiskunfélegyháza terepszakaszra összpontosította. A hadsereg-parancsnokság harcálláspontja néhány hétig Kecskeméten volt októberben. A magyar hatóságok október 9-én hadműveleti területé nyilvánították a Duna–Tisza között, és elrendelték a részleges kiürítését.

Légi tevékenység Kecskemét légterében 1944–45-ben

A II. világháború időszakában a kecskeméti katonai repülőtéren különböző beruházásokat és bővítéseket hajtottak végre. A repülőfegyvernemek is váltották egymást. A reptér elkészülése után vadászegység, majd távfelderítők, bombázók, ezt követően pedig közelfelderítők települtek a repülőtéren. Közben a szövetséges Németország légi ereje rendszeresen igénybe vette a légibázist. Az angolszász légiflotta pedig 1944 tavaszától több alkalommal is

bombázta a kecskeméti repteret, jelentős károkat okozva.

A város légterében néhány alkalommal összecsaptak az ellenfelek, így légi harc is kialakult az égbolton. Veszprémben 1944. május 1-jén megalakult az ország légitérét oltalmazó M. kir. 101. Honi Légvédelmi Vadászrepülő Osztály /2023. január 1. óta ez



Szovjet Ukrán Frontok csapatainak támogatása hazánk ellen 1944 őszén

a jogelődje a kecskeméti MH Vitéz Szentgyörgyi Dezső 101. Repülődandárnak/.

1944. augusztustól a repülőtéren magyar harcoló repülőegység már nem állomásozott. A 3/1. repülőszázad a szovjet területen harcolt, a többi része pedig átképzést kapott a Me 110 és Me 210 típusokra. A 3. közfeldérítő pótosztály Szabados Pál őrnagy parancsnoksága alatt eltelepült Kecskemétre a bugaci tábori reptérre. Az állomány egy részét a családtagokkal Kecskeméten helyezték el ideiglenesen a M. kir. Szaktanítóképző Iskola épületeiben. A repülőtérről az üzemanyagot 200 literes acélhordókban átszállították a műkerti művészvilág mellé. Október 10-én Bugacról és Kecskemétre áttelepültek a dégi tábori repülőtérré, majd tovább nyugati irányba.

A kecskeméti reptér azonban továbbra is fontos feladatokat oldott meg a szövetséges német csapatszállítások érdekében. A Luftwaffe részére főleg a balkáni, a romániai és bulgáriai, törökországi irányokban

tranzitbázisként szolgált. A német légierő 5. nehéz szállítóhadosztály 1. repülőezrede állomásozott Me 323E-1 Gigant típusú szállítógépekkel Kecskeméten. 1944 májusában 15-20 Gigant és 20 Ju 88-as települt a bázison. Május 15-én a reptérről startoló Me 323 típusú óriásgep lezuhant és megsemmisült.

1944-ben nemcsak az angolszászok, hanem a románok is támadták a levegőből a híros várost. Román felségjelű repülőgépek, augusztus 30-án, kötelékben támadták és fedélzeti géppuskával lőtték a város egyes részeit – írta a Székely Szó szeptember 3-ai száma. Október 10-én az előretörő szovjet páncélosok és lövések



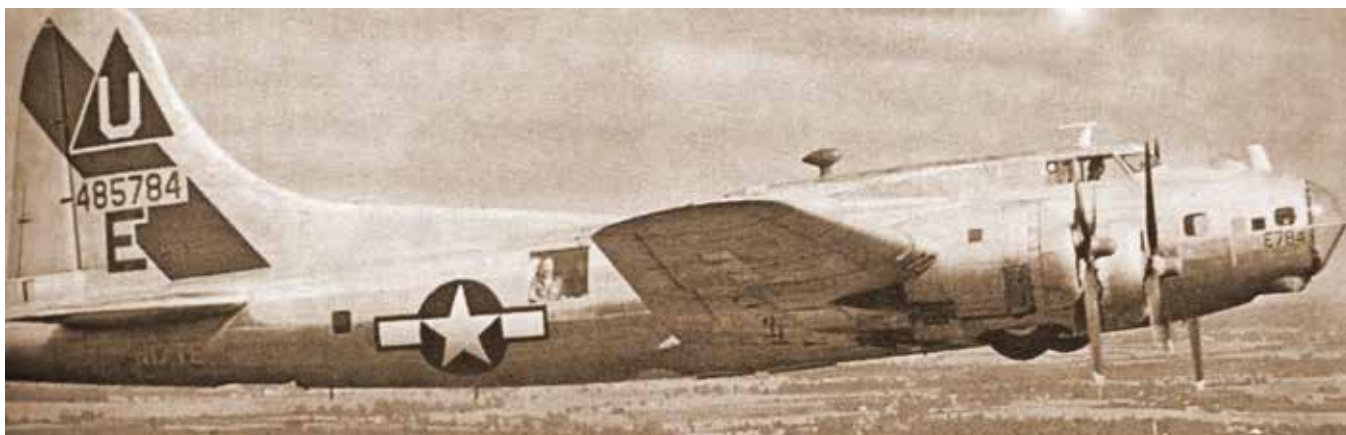
B-24D Liberátor négymotoros bombázó



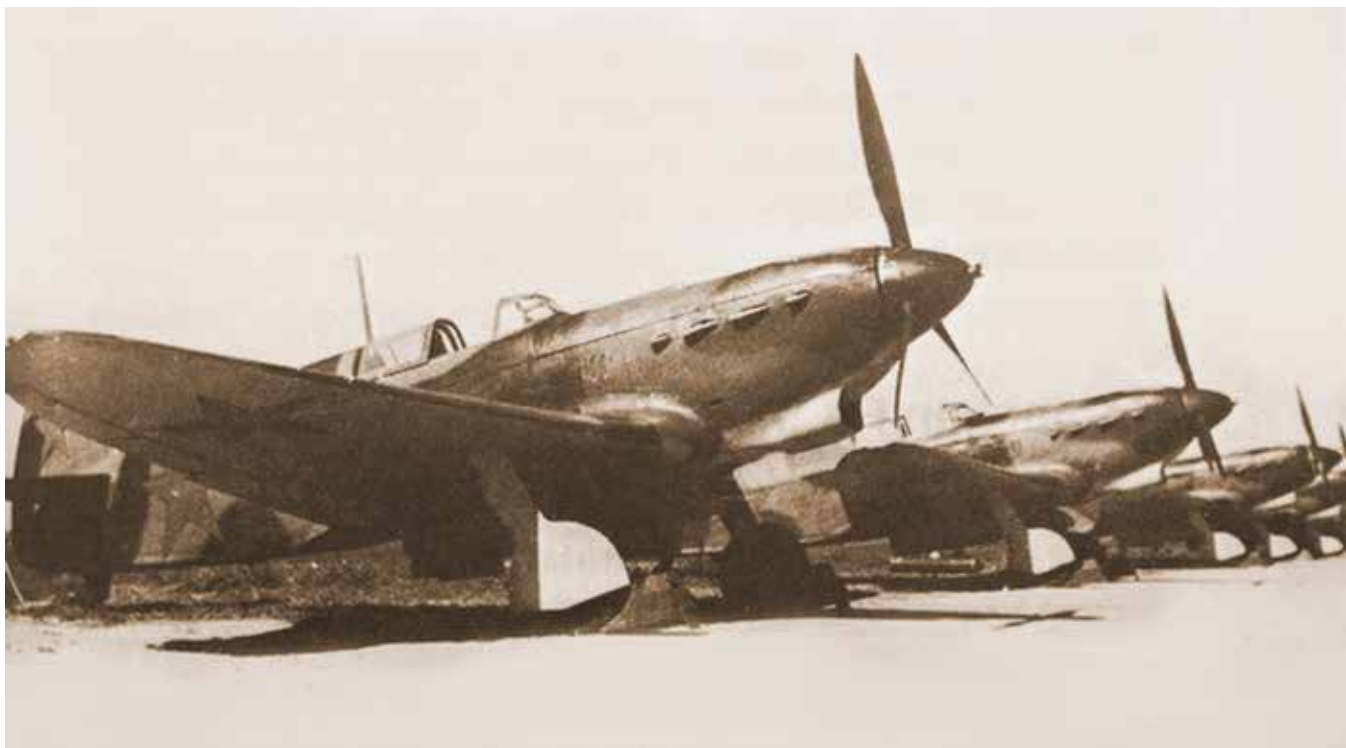
Me 110B nagy hatótávolságú bombázó



Messerschmitt Me 323-1 típusú Gigant hatmotoros szállítógép



B-17 típusú amerikai hadászati bombázógép



Jakovlev Jak-3 szovjet vadászgépek



Lavatskin La-5 típusú vadászgép



Junkers Ju-88 bombázógép

rövid időre elfoglalták a repteret. Azon a napon Pápáról felszállt három Fiat G-12 típusú szállítógép, hogy a kecskeméti reptéren tárolt értékes elektronikus műszaki anyagokat elszállítsák, mert szovjet csapatok közeledtek a városhoz. A szállítógépek 10 óra tájban érkeztek Kecskemét fölé. Közben egyikük műszaki hiba miatt kivált a kötelékből. A pilóták tapasztalták, hogy a vasúti pályaudvar lángokban áll. A veszteglő vasúti szerelvény pedig felrobbant az ott tárolt lőszer miatt. A magyar repülőgépek közül kettő leszállt a kecskeméti betonra, de észlelték, hogy heves harcok dúlnak. Az egyik G-12-es gyorsan elstartolt és visszament Páparra. A másik gép pilótája, Szennik Dezső zászlós fogságba esett. A következő napon Alpár közelében megszökött.

Október 12-én ellenséges légi tevékenység zajlott hazánk felett. A Veszprémben települő M. kir. 101. Honi Légvédelmi Vadászpilóta Ezredet riasztották. Parancs a „Drótkéfé” repülőszázadnak 13 óra 30 perckor: „Start, Kecskemét felett 6000 méter, továbbiakat majd a levegőben!” Három kört tettek a híros város fölött. Könnyítésül ledobták a póttartályokat és irány Nagykanizsa légtere.

1944 őszén Kecskemét légterében és körzetében több esetben is légi csatát vívtak egymással az ellenfelek /szovjet-német, magyar-szovjet/ váltakozó sikerrel. Némelyik személyzet még légi győzelmet is elért. Október 30-án Kovács József szakaszvezető pilóta és Villám Mihály /1922-1944/ tizedes, rádiós-lövész a Z-107 oldalszámú Me 210 típusú gyorsbombázó gépükkel bevetésre kerültek Kecskemét térségében, hogy pusztítsák az ellenséget. A szovjet légvédelem lelőtte a gépüket, lezuhantak és hősi halált haltak Villámék tanyája közelében. Villám Mihály birtokosa volt a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremnek. 2012. szeptember 21-én posztumusz vitézzé avatták.

November 16-án német bombázók orvul támadták Kecskemét egyes kerületeit, és hatalmas károkat okoztak a lakóépületekben, főleg az I-IV., a VI. és a VII. kerület területén. Több mint 100 ház pusztult el, illetve sérült meg.

November 11-én a kecskeméti születésű Szeverényi Kálmán /1920-1945/ repülő-

hadnagy és Szűcs Csaba hadnagy, 14-én Galánfy Lajos hadnagy, 23-án Pajanott Mihály hadnagy és Nagy Tibor őrzető aratott légi győzelmet 1-1 Jak-9-es szovjet repülőgép felett Kecskemét légterében. Szeverényi hadnagy 1945. február 22-én egy Tata térségében vívott légi harcban vesztette fiatal életét.



Magyar nehézpáncéltörő ágyú tüzelőállásban



Magyar légvédelmi tüzérek a géppágyú mellett



Magyar rohamcsapatjelvények



A II. világháború során bevetett amerikai repülőgépek közül Kecskemét körzetében, illetve a reptér mellett lezuhant 1945. február 7-én a B 24J típusú, március 22-én a B 24L típusú, március 23-án a B 24M és a B 24J típusú Liberátor. Február 4-én a M. kir. 101. Honi Légvédelmi Repülőezred köteléke /8 gép/ lőtte fedélzeti fegyvereivel a kecskeméti reptérről éppen startoló Boston A-20 típusú amerikai gyártmányú szovjet gépeket. Egy bombázót és két La-5-öst semmisítettek meg. 1944. november elején foglalták el a szovjetek a kecskeméti repülőteret. Utána különböző repülőezredek /vadász, csatarepülő-, bombázó és felderítő/ felváltva települtek a légibázison. Onnan hajtották végre a kapott repülési és harci feladatokat.

Légvédelmi tüzérek a kecskeméti harcokban

A M. kir. 1. Honvéd Huszárhadosztály hadrendjébe tartozó 55. Légvédelmi Tüzérsz osztály is jelentős harcászati feladatokat hajtott végre Kecskemét védelmében. Az 55. Légvédelmi Tüzérsz osztály vagonszállítmánnyal tért hazai földre Lengyelországból. A 3. üteg szeptember 21-én kezdte meg a kirakodást Kecskeméten, a Nagyállomáson, az egyik mellékvágányon. Az osztálytörzs és a parancsnoki szakasz a Nyomási úti Iskolában nyert elszállásolást. Bajtársi vacsorával ünnepelték meg a háborúból való hazaérkezést. A kirakodást

követően a tüzérek élelmet, lőszert és egyéb hadianyagot vételeztek a raktárakból, illetve a vagonokból. Az 55. légvédelmi tüzérsz osztály parancsnoka Fölnagy Miklós őrnagy volt, a pótkezet parancsnoka pedig dr. Salzman Zoltán főhadnagy. A pótkezet-parancsnokság akkor Koháry-Szentlőrincen települt.

A légvédelmi tüzérsz osztály hadrendjébe egy légvédelmi ágyús üteg és két légvédelmi géppágyús üteg tartozott. A légvédelmi tüzszakaszokat géppuskával, 8 cm-es légvédelmi ágyúval, golyószórókkal és egyéb fegyverekkel szerelték fel. Az ütegekbe 2-2 tüzszakaszt szerveztek. A légvédelmi géppágyús ütegek svéd gyártmányú, Bofors típusú, 12 db 40 mm-es géppágyúval rendelkeztek /szakaszonként 2 db/. A géppágyú rendkívüli tűzgyorsasággal rendelkező, modern harceszköz volt. A légvédelmi tüzszakasz 28 katonát számlált. A légvédelmi tüzérsz osztály létszáma: 24 tiszt, 592 legénységi állományú katona. Rendelkezett 456 puskával, 22 géppisztollyal, 145 pisztollyal, 63 tehergépkocsival és egyéb járművekkel.

A légvédelmi tüzéreket rövidesen tüzelőállásba helyezték Kecskemét térségében. Az egyik tüzszakasz a Lajosmizsére vezető vasútvonal mentén, a Kórház utca mellett kapott feladatot, ahol beásták magukat, illetve téglából fedezéket építettek

maguknak. Tűzkész állapotba helyezték a légvédelmi géppuskákat. Ennek a harccsoportnak Reigl Endre zászlós volt a parancsnoka.

Október 10-én a délelőtti órákban behatolt Kecskemét város szélére a szovjet csapatok felderítő egysége, megerősítve páncélozott harceszközökkel. Ezek visszaverésében szerepet kaptak a légvédelmi tüzerek is. A műkerti vasúti sorompónál Reigl Endre légvédelmi harccsoportja állt ellen, a hadrendjükben lévő tüzfegyverekkel, a város felé előretörő egységnek. A zászlós parancsára a Keresztes utca végéről négy magyar katona golyószóróval, géppuskával lőtte a vasútvonal alatti vízvezető csatornán átkuszó szovjet harcosokat, akik viszonzták a tüzelést. A szovjet páncélosok ellen bevetették az 55. légvédelmi tüzérsztály mindhárom ütegét. A 2. gépágyús üteg a repülőtér környékén lőtte az oroszokat, ahol hősi halált halt Kohári őrmester. A harcukat támogatta a német 133. légvédelmi tüzérezred is.

A tüzérsztály törzsnél szolgáló kecskeméti dr. Szabó Dénes /1920–2006/ hadapródőrmester Botod típusú tehergépkocsival géppisztolyos honvédeket szállított az Árvaházból a szegedi úti vasúti átjáróhoz. Csatlakoztak Reigl zászlós harccsoportjához. A légvédelmi tüzérségi eszközök hatékony alkalmazásával és a gyalogsági fegyverek tüzelével, valamint más magyar egységek együttműködésével visszavonulásra kényszerítették a szovjeteket 11 óra körül. Német Me Bf-109 típusú vadászgépek is lőtték a nyílt terepen mozgó szovjeteket. A város szélén vívott kisebb harcnak több német, magyar és szovjet áldozata is volt. A Csonka-fűszeres bolton túl bombatölcserék is keletkeztek.

Október 19-én a légvédelmi tüzerek 3. gépágyús ütege már a Kiskunfélegyháza melletti vasútvonal mentén harcolt. Az aknabeccsapódás következtében négy tüzer: Borbála Antal, Földi János /1919–2007/, Kalmár Antal és Sulyok Dániel honvédek súlyosan megsebesültek. A legsúlyosabban a később Kecskemétre költöző Földi János. Ő elvesztette a bal szemét. Állát nyelvével együtt csaknem kiszakította az aknaszállánk. Még további nyolc helyen sérült a teste. A háborút követően még tizenkét-szer műtötték a bal lábát. Földi János megkapta a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmet, a németektől pedig a Vaskereszt II. osztályát.

Október 30–31-én a légvédelmi tüzerek ismét Kecskemét védelmében harcoltak.



Villám Mihály tizedes



Szeverényi János pánccslos őrmester a Kiskunfélegyháza és Kecskemét közötti harcokban súlyosan sebesült



Szeverényi Kálmán hadnagy



Gróf Nádasdy Ferenc tartalékos huszárfőhadnagy, aki hősi halált halt



Vitéz Vastagh György ezredes, hősi halált halt



Földi János honvéd, aki súlyosan sebesült a Kecskemét környéki harcokban

A Lugossy István utca és a Mária krt. keresztveződésében foglaltak tüzelőállást, így védve a várost az ellenséggel szemben. A túlerő miatt azonban visszavonultak Nagykőrös felé. Ezt a részt a légvédelmi tüzerek indulójának zárósoraival fejezem be: „Szép hazám, te érted él, a légvédelem!”

Magyar husárok harcai az Alföld és Kecskemét térségében

Horthy Miklós /1868–1957/ kormányzó elérte a németeknél, hogy a Lengyelország területén harcoló M. kir. 1. Lovas Hadosztályt kivonják a frontvonalból 1944 őszén. A hadosztály parancsnoka Ibrányi Mihály /1895–1962/ vezérőrnagy. A hadosztály egységei október elején Grodziskra berakóállomásra Kiskunfélegyháza–Kecskemét–Nagykőrös térségébe vagonszállítmánnal tértek haza. A lovashadosztály parancsnokság egy hónapig települt Kecskeméten. A hadosztály, a fronton teljesített harcaiért, megkapta az engedélyt a kormányzótól, hogy ezután a huszárhadosztály megnevezést használja.

A huszárhadosztály szolgálati alárendeltségébe tartozott a kiskunhalasi M. kir. „Balogh Ádám” 15. Honvéd Kerékpáros Zászlóalj is. A kerékpárosok szeptember végén Kecskeméten rakodtak ki a vagonokból. A híros város térségében többször bevetésre kerültek a védekező és halogató harcok során.

A 2. huszárezred /parancsnoka Németh Lajos alezredes/ Alpáron, Kiskunfélegyházán és Kecskeméten október 4–6. közt, a 3/1. huszárosztály Kecskeméten október 5-én, a 3. huszárezred többi része 6-án Lajosmizsén és 7-én, Örkény területén rakodtak ki. A 3. huszárezred parancsnoka Németh Dezső alezredes volt. A 4. huszárezred /parancsnoka Makay Attila alezredes/ pedig október 8-án Nagykőrösön rakodott ki. A hadosztályhoz beérkezett az 1. póthuszárezred állománya is. Október 6-án a hadosztály-parancsnokság Kecskemétre rendelte valamennyi alegység-, egységparancsnokát osztályparancsnokig bezárólag eligazításra és harccparancskiadás céljából.

A huszárhadosztály hadrendjébe még tábori tüzérsztályok, valamint különböző harcbiztosító alegységek és szakcsapatok tartoztak mintegy 5.000 fővel. Október 10-től



Magyar vontatott tőrack



Szovjet T-34-es típusú harckocsi

Kecskeméttől délkeletre az 1. magyar páncélos hadosztály részei, az I/2. huszárszázad, az 1. önálló huszár pótszázad és az 58. határőrszázad állt.

Nem sok idő maradt a hadosztály erőinek a pihenésre és létszámfeltöltésre. Ugyanis a 2. huszárezred részeit már október 6-án Szentésre irányították, hogy segítsen biztosítani az ottani Tisza-hidat. A túlerő miatt október 9-én megkezdték a visszavonulást Csongrádon át Kecskemétre. De október 13–14-én már Alpárnál harcoltak. Onnan pedig ismét Kecskemétre rendelték őket.

A 2/1. huszárosztály szállása a Máriavárosban volt. Az ezred egy része a híros város déli részét védte. A huszárosztály szakaszai felváltva folyamatos lovasfelderítést végeztek Kecskemét és a Tisza között. Október 13-án a 2. huszárezred-parancsnok a 2/II. huszárosztály parancsnoka, Tomka Emil/1903–1977/ őrnagy felé intézkedett: „Az ezred biztosított menetben indul Kecskemét vasúti aluljáró, repülőtér felé majd a Kécskére vezető műúton előre. A beteg lovakat adja le a Rudolf lovassági laktanyában települő lógyűjtő szakasznál”. Akkor a 2/1. huszárosztály létszáma 17 tiszt, 627 huszár, 694 ló, 8 aknavető, 4 géppuska, 26 golyószóró,

valamint a huszárok egyéni karabélyai. Az osztály a hadműveletek függvényében menetelt, felderített Kerekegyháza, Bugac, Kiskunhalas térségében is.

A 3. huszárezredet október 7-én riadoztatták, majd Lakitelekre mentek. Utána Bokros, Tömörkény területére vonultak. Október 12-én Csongrádnál átkeltek a Tiszán, és segítettek a gyalogságnak megállítani a szovjeteket. A 4. huszárezred október 9-én kezdte meg a menetet Nagykőrös–Lakitelek útvonalon. Tiszaugnál erőszakos átkelést hajtott végre. A 4/II. huszárosztály parancsnoka Szabadhegyi István/1901–1969/ őrnagy volt. A huszárok október 15–30. között halogató-védelmi jellegű feladatokat hajtottak végre.

Október 23-án az 1. huszárhadosztály hadrendje az alábbi volt: a centrumban, Bugac térségében a 2. huszárezred összpontosult, ettől nyugatra, a jobbszárnyon a 3. huszárezred, a centrum északkeleti szárnyán pedig a 4. huszárezred gyülekezett. A hadosztály parancsot kapott, hogy tüzérségi és légi támogatás biztosítása mellett törjön délkeleti irányba, és foglalja vissza a Kiskunfélegyházától délre lévő tanyacsoportot. A sikerrel kecsegtető tevékenység azonban elakadt a túlerő miatt. A visszavonuló magyar csapatok Kecskemét



Szovjet 48. bombázóezred parancsnoki személyzetének emléklapja



Német Tigris nehézpáncélos



Turán típusú parancsnoki tank





Kilőtt szovjet Szu-152-es rohamtárcák



Túlér ellen visszavonuló magyar katondok



(1945. január 2-án Budapesten 8-25-ös gépekkel előért és mindent bombáztak)

irányába hátráltak. Az új védelmi vonalat Kecskemét délkelet, Városházai déli része, Bugac-pusztá, Jánoshalma terepszakaszán alakították ki.

Október 26-án Kiskunfélegyháza térségében, a Fricska ma-jornál lévő Ferencz tanyánál ellenséges bekerítő-mozzanat során aknátalát érte a 3/I. huszárosztály 2. századát. A század parancsnoka, gróf Nádasdy Ferenc /1907–1944/ tartalékos főhadnagy hősi halált halt. A gróf holttestét bátyja, Nádasdy Pál főhadnagy szállította a család birtokára, Nádasdladányba. A kastély parkjában temették el. Akkor a 2. és a 3. huszárezred kötelékei három szovjet hadosztályt tartóztattak fel, hogy Budapest felé törjenek. A Duna–Tisza közti véres harcok idején Kecskemét és tágabb térségében a 2/I. huszárosztály állományából 427 fő volt a veszteség: hősi halottak, sebesültek, eltűntek.

Október 25. után a huszárok egységei mindenhol egyre hevesebb és elkeseredett harcokat vívtak a szovjetekkel. A küzdelemre jellemző, hogy október 26-án kézitusában hősi halált halt Kiskunfélegyháza térségében a 2/II. huszárosztály parancsnoka, Dienes-Oehm Tivadar /1907–1944/ őrnagy.

Október 29-én a szovjetek általános támadást intéztek az egész huszárhadosztály arcvonalán, amelynek során áttörték az 1. póthuszárezred vonalát, és visszazorították őket Kerekegyháza felé.

Október 30-án estére a huszárhadosztály a kiépítetlen terepszakaszon foglalt állást Ágasegyháza, Izsák, Köncsög-pusztá térségében. Az 1. tábori huszárezred része Ballószögön, a Kecskemét nyugati arcvonalon pedig a 2. huszárezred foglalt védelmi állást. Azokban a napokban a 2/I. huszárosztálynak a harcoló létszáma már csak 300 fő volt.



Toldi magyar harckocsi



Magyar gyártmányú, Turán típusú harckocsi



Kilőtt szovjet harcjármű



A szovjet 46. hadsereg katonái a Kecskemét melletti harcokban

A huszárok főerőikkel október 31-én hajnalban még az Izsák és Kecskemét közti vasút és műút mögött hevenyészve kiépített védőállásaikban harcoltak. Viszont a túlerejű szovjetek áttörték a huszárok védővo-

nalát, visszavonulásra kényszerítették őket Kerekegyháza irányába. Az 1. huszárhadosztály létszáma 1944. november 1-jén: 3.700 főnyi harcoló katona, 15 nehézpáncéltörő ágyú és 30 löveg és a lóállomány.



Vitézi Rend jelvénye

A német hadvezetőség javaslatára Hitler kitüntette Ibrányi Mihály vezérőrnagyot, a huszárhadosztály parancsnokát, mert az alakulatai 1944. október 10-én visszaverték a szovjetek támadását Kecskeméten. A tábornok megkapta a német Vaskereszt lovagkeresztjét november 26-án. A Duna-Tisza közén és Kecskemét környékén 1944 őszén a magyar huszáralakulatokat még a sajátos fegyvernemi adottságaiknak



Ebédosztás a magyaroknál harci szünetben



Budapest Bevételeért Emlékérem



Szovjet háborús kitüntetések 1941–1945



Legmagasabb szovjet kitüntetések:
a Szovjetunió Hőse és a Lenin Rend

figyelembevételével alkalmazták. Az itt bevetett huszárezredek csaknem elvéreztek. De a huszárok minden terepszakaszon, így Kecskeméten is hírnevükhöz és hősi hagyományaikhoz hűen, becsülettel és önfeláldozóan harcoltak és védték a magyar földet amíg lehetett és volt fegyverük, lőszerük. A csapatzászló előtt tett esküjük szellemében védték hazánk szent földjét, amíg a felsőbb parancs el nem szólították őket a főváros irányába.

A Duna–Tisza közt zajló hadműveletek közül is kiemelkedik a Szentesenél vívott harcok szeptember 9-én. Vastagh György /1896–1944/ ezredes, a M. kir. 1. Gépkocsizó Lövészezred parancsnoka egységével kitörést hajtott végre a szovjetek által körülzárt hídfőből. A harcok során vitéz Vastagh György ezredes az ellenséges tüzérségi lövedéktől súlyos sebesülést kapott. Kecskemétre szállították a



Magyar katona páncélellhárító gránátvetővel, 1944



Német Panzer-5 típusú páncélos

Csapatkórházba. Másnap azonban belehalt a sérüléseibe. Hősi halála után kitüntették a Magyar Tiszti Arany Vitézség Éremmel. A Honvéd Vezérkar október 11-én kelt jelentésében olvasható: „A szentes-csongrád-kecskeméti ütközetben a honvédcsoportok 34 ellenséges harckocsit biztosan kilőttek”.

A kecskeméti illetőségű Rimóczy János százados, a Zrínyi Miklós 7. Honvéd Gyalogezred I. gyalogos pótzászlóalj nehézfégyverszárad parancsnoka is részt vett a Makó–Szeged környéki harcokban, ahol megsebesült. De továbbra is az alegységénél maradt. Közben az alakulata beolvadt a Duna–Tisza közén folyó harcok során az 54. gyalogezredbe. Ő pedig az 54/I. zászlóalj parancsnoka lett. Orosz hadifogságba esett, ahonnan csak évek múlva térhetett haza. A M. kir. 1. páncélos hadosztály, 2/I. harckocsi-zászlóalj állományába tartozó, kecskemé-

Hadigondozási igazolvány
hadirokkantak számára (törv. 2. §. A. pont).

I.
Személyi adatok.

Hadirokkant neve: Micsónai József
Született: 19 13 év. apr. hó 18 nap Kecskemét
vámegye.
Fajta: 20.
Felszerelésének leányneve: Görög Julianna, szül. ideje 19 22 év aug. hó 9
Házasságkötésének ideje: 19 24 év június hó 19 nap.
Gyermekeinek neve, születési éve, anyja leányneve: Julianna 1925. május 25.
Személyi adatok: Intervén
Hadirokkantsága alapján milyen kedvezményben részesült (törvény VI. fejezet)

II.
Ellátási adatok.

Hadigondozó bizottság jogerős határozata, kelte, száma: 7761/1944.1945. X

Micsónai József honvéd hadirokkant igazolványa, 1945

ti születésű, 27 éves Szeverényi János pánccélós törzsőrmester az 1944. október 24-én vívott harcokban Kiskunfélegyháza térségében megsebesült. Pápara szállították a hadikórházba gyógykezelésre, ahol december 26-án belehalt a harctéren keletkezett sérüléseibe.

Védelmi harcok Kecskeméten és térségében

Október 23–24-én a kecskeméti repülőtér délkeleti részén, a műúton egy magyar

Leszerelési jegy
A 290858

434
Kecskemét
Lakóhelye: Kecskemét
Város: Kecskemét
Vámegye: Magyar
Ország: Magyar
Kelt: 1945. évi. IX. 14. n.
Személyi leírás:
Kora: 34
Testalkat: alkalmatlan
Arca: hosszú
Haja: fehér
Szemei: szürke
Nevezett minden alkalommal bejárni van ellátva.
Kelt: 1945. IX. 14.
1) Orvosi megvizsgálás és egészségügyi (felfüggesztési) találat.
2) Orvosi megvizsgálás és a bevonulási megállapított alkalmatlanság felmérése.
3) Orvosi megvizsgálás. A felmérésről megállapított alkalmatlanság beírása.
(A nem kivétel pontok között.)

Kenyeres Dénes honvéd leszerelési jegye, 1945

páncceltörő ágyús és egy 88 mm-es német légvédelmi egység foglalt tüzelőállást. Egészen 30-ig voltak védelmi állásban, majd visszavonultak.

A szovjet hadsereg csapatai, az intenzív támadásaik következtében, a Duna–Tisza közén jelentős területeket foglaltak el. A sikereken felbuzdulva október 29-én ismét támadásba lendültek. Az Alpár–Kiskunfélegyháza terepszakaszról, Kecskemét–Budapest irányban, harcba vetették a 2. Ukrán Front 46. hadsereg 2., 30-án pedig a 4. gépesített hadtesteket. A 46. hadsereg és 2. gárda gépesített hadtest hadrendjébe 200 harcokcsi és rohamlőveg tartozott.

Október végén már Kecskemét utcáit, a környék földjeit taposták az idegen csapatok csizmái, a nagy hatású tüzérségi eszközök lövedékei, a harcokcsik lánctalpai pedig szaggatták és pusztították a környezetet. A magyar és a német hadvezetés jelentős erőket igyekezett Kecskemét és térsége védelmében összpontosítani. Más területekről csoportosították át csapatokat, így növelték haderejüket Kecskemét környékén. A 23. német pánccélós hadosztály egységeit Nagykőrösön át Kecskemét irányában mozgatták, akik támadták az



Szovjet páncceltörő állásban, Kecskemét határában, 1944

ellenséget, de a szovjetek résen voltak és megakadályozták, hogy behatoljanak Kecskemétre.

A szovjet csapatokat szárnyaikra és hátukba mért csapásokkal tervezték megállítani, majd a rövidesen beérkező erősítésekkel visszavetni a Szolnok–Dunapataj terepszakasgra. A helyőrség körzetében védelmi feladatokat kaptak az alábbi német egységek: 24. páncélos hadosztály 21. és a 26. páncélgránátos ezredei, a 89. páncélos tüzérezred, a 46. lövész és a 49. páncélos utászszázalóalj, a 133. légvédelmi tüzérezredből szervezett „Hortian” légvédelmi tüzer csoport, az „Arnim” tüzer csoport, a 283. légvédelmi tüzerosztály. A 24. páncélos hadosztály csak 1.600 főnyi bevethető létszámmal, 13 nehéz páncéltörő ágyúval, 45 egyéb löveggel, harcokcsival és rohamlöveggel harcolt.

A német és a magyar csapatok minden rendelkezésre álló harceszközzel megpróbálták feltartóztatni a Dunapataj–Kecskemét–Újkécske vonalról előretörő szovjet erőket, de sikertelenül. Hősies harcuk, nagyfokú önfeláldozásuk csak lassítani tudta az ellenség térnyerését Kecskemét irányába.

A szovjet alakulatok /46. hadsereg, parancsnoka I. Ty. Slemín [1898–1969] altábornagy/ és a 2. gárda gépesített hadtest katonái október 30-án érték el Kecskemét határát. A szovjet offenzívát heves tüzer-ségi és aknavetőtűz nyitotta meg azon a részen, ahol korábban német és magyar légvédelmi, illetve páncéltörő egységek védekeztek. A 2. gárdahadtest előretörése jelentős veszteségeket okozott. A szovjet támadócsoportosítás részben nyugat felől, de főerőikkel inkább a keleti irányból karolta át a várost. Miközben a szovjet páncélos és gépesített egységek megkezdtek a helyőrség kétirányú átkarolását, megindult a frontális támadás is a város déli részén hősiesen védekező magyar és német seregek ellen. A szovjetek jelentős repülőeszközöket /bombázó és vadász/ is bevetettek a támadás sikere érdekében.

Német, magyar ellentámadás Kecskemét megtartásáért

A német csapatok október 30-án legálabb húsz ellenlökést hajtottak végre a szovjetekkel szemben. A helyőrség védelmében jelentős szerep hárult a 24.

német páncélos hadosztályra /parancsnoka Nositz Walwitz vezérőrnagy/ és a VIII. magyar hadtestre /parancsnoka Lengyel Béla [1897–1988] vezérőrnagy/. Azon a napon Hitler kancellár Kecskemétet „erőd-várossá” nyilvánította. Megparancsolta a 24. páncélos hadosztály parancsnokának, hogy minden rendelkezésre álló fegyver-zettel és haditechnikával a végsőig tartsa a helyőrséget!

Október 30-án továbbra is intenzív harcok folytak Kecskeméttől kelet-északkelet-re is, ahol a 24. hadosztály részei és a VIII. hadtest 5. tábori póthadosztálya, illetve a 20. magyar hadosztály alakulatai küzdöttek hősiesen. Másnap is óriási, védekező, illetve támadó harcok dúltak Kecskemé-

tért. A német és részint a magyar erők sorra verték vissza az ellenség támadásait. Bevetették a német és a magyar légierőt is. A harcok hevességére jellemző, hogy a Kecskeméttől délre zajló páncélos ütközetben 40 német és 20 szovjet harcokcsi semmisült meg.

Október 31-én érte el tetőfokát a Kecskeméti folyó harc. A nap első felében a németek sorra verték vissza a 37. szovjet gárda lövész és a 2. gárda gépesített hadtestek támadását. Ekkor a szovjetek ismét bevetették a légierőt. Válaszul a 4. német légiflotta állományába szervezett magyar és német kötelékek is erős légi támadássorozatot indítottak a Kecskeméti ostromló egységek ellen. 31-én délután 14

Toborzási felhívás

Harónkon végighámpolygott a háború, a németek és Szálasi hazaárulói hadseregei a lakosság kirabolták, tönkretették, munkahelyeinket felbontatták, a magyar otthonokat szétlőtték.

A romok alatt azonban megmaradt az élet és most 1000 éves magyar hazánk parancsolja:

Fogjon fegyvert minden magyar, a haza és a magyar nép felszabadítása érdekében.

Magyar hazafiságtól és nemzeti érzéstől áthatott, demokratikus szellemű új magyar hadsereg van szükség, mely magyar vezetés mellett teszi le a következő 1000 éves történelmünk alapkövét.

Még vannak magyarok, akik felszabadításra várnak. Részt akarunk venni a szovjet hadsereggel együtt a világbéket háborúzó fasista Németország leverésében. Ezzel mutatjuk meg a legjobban, hogy Magyarország csak a német kényszer alatt avatkozott a háborúba, német érdekeiket. A nagy szövetséges hatalmak a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok aszerint értékelnek bennünket, hogy mennyi és milyen katonával veszünk részt a népek felszabadító harcában.

Most kezdődik a magyar demokratikus eszmék honfoglalása, tehát a tulajdonképeni magyar háború, illetve szabadságharc.

Az új magyar hadsereg harcai adják meg az alapját a magyar nemzeti kormány politikájának és majd békekötéskor a magyar nép megfelelő helyének a szabad népek sorában.

Felszólítok tehát minden magyart, jelentkezzék önként a nemzet új szabadságharcára.

Férfiaknál: az önkénti jelentkezés korhatára 18 évtől, 42 évig.
Nőknél: A korhatár 20 évtől 40 éves korig. A nők honvédelmi munkáiainak el.

A jelentkezők a községi előjáróságoknál és a városok polgármestereinél 1945. évi február hó 8-ig jelentkezzenek.

Az önként jelentkezők, kik a harcban kiütnették magukat, a földbirtokformánál elsősorban foglalkoznak földben, vagy más állami kedvezményben részesülnek.

Felszólítom Magyarországon újjáépítésében működő nemzeti bizottságokat, partszervezeteket, egyesületeket, szakszervezeteket, iskolákat, felvilágosító munkájukkal hassanak oda, hogy minél több demokratikus érzülettel áthatott és harcos szellemű magyar ember álljon az új magyar hadsereg soraiban.

A községi előjáróságok és polgármesterek az önként jelentkezőkről névjegyzéket töltsenek fel a következő adatokkal:

Férfiaknál: 1.) név, 2.) kor, 3.) iskolai végzettség, 4.) levante kiképzésben részesült-e? 5.) volt-e katoná, mikor, mely fegyvernemnél és milyen rendfokozatot ért el? 6.) szakképzettség (katonai) 7.) van-e családja, gyermekek száma, 8.) polgari foglalkozása, 9.) apja és anyja neve.

Nőknél: 1.) név, (leánykori) 2.) kor, 3.) iskolai végzettség, 4.) levante kiképzésben részesült-e? 5.) foglalkozása, 6.) hajadon-e, vagy asszony? 7.) ha asszony, a gyermekek száma, 8.) férje neve, 9.) férje foglalkozása, 10.) apja és anyja neve.

A megyei városok és községek előjáróságai ezeket a névjegyzékeket 1945. évi február hó 13-ig terjesszék fel az alispánnak. Az alispánok tovább a városok polgármesterei a névjegyzékeket összegyűjtve 1945. évi február hó 18-ig a honvédelmi minisztériumnak továbbítják.

Bizom abban hiszem, hogy az egész nemzet meg fogja látni a hazának ezt a hívó szavát. Eddig nem volt háborús célunk, most van. Jelenleg háborús cél: A magyar nép jobb jövőjének megatározása és az új légtelen, demokratikus, boldog Magyarország megteremtése.

Debrecen, 1945. évi január hó 20-án.

Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök s.k.
utaz. Vörös János vez. honv. min. s.k.

A kormány Toborzási Felhívása 1945. január 20-án

óra tájékán 9 német zuhanóbombázó 30 mm-es géppágyúikkal sikeresen lőtték az ellenséges harckocsikat. A magyar romboló- és zuhanóbombázók Kecskemétnél több szovjet légvédelmi ágyút, ötven gépjárművet és húsz lovas fogatot lebombáztak. A légi harcban pedig 12 ellenséges repülőgépet levadásztak.

Szovjet T-34-es kilövése Kecskeméten

A M. kir. 17. Honvéd Gyalogezred II. zászlóalj állományába tartozó Szabó László honvéd az alegységével hátrált az előretörő ellenség elől Kistelek–Kiskunfélegyháza–Kecskemét terepszakaszon. Emlékezete szerint október 30-án Kecskeméten, az Alsó-pályaudvar előtti részen foglaltak tüzelőállást, a szegedi országút városba bevezető részén. A mai Vasút utca, ahol raktárak és házsor is húzódott.

Kisebb-nagyobb lövöldözések is voltak a környékükön. A déli irányból harckocsik is érkeztek, Szabó honvédet küldték ki felderíteni. Útközben kapott egy páncélokklőt. Észrevette, hogy egy szovjet tank megállt. Elrejtőzött egy facsoport mögött és figyelt. Felmérte a távolságot a tank irányába. Úgy döntött, hogy megsemmisíti. Beállította fegyverén az irányzékot. A tehervagon takarásából célba vette a páncélost és lőtt. A nagy erejű becsapódás, robbanás a harckocsi lövegtornyának a tetejét találta el. Az ajtaja leszakadt. Egy orosz fogságba ejtett. Ezt követően tüzelőállást foglaltak Kecskeméttől 1 km-re Lajosmizse irányába, ahol Szabó honvéd ismét kilőtt egy harckocsit.

Kecskemétet elfoglalták a szovjet csapatok

A német és a magyar csapatok katonái a birtokukban lévő fegyverzettel, tüzérségi és páncélos harceszközökkel hőiesen védtek Kecskemét városát, amíg egyáltalán lehetett. Október 31-én a délutáni órákig a szovjet egységek nem tudták a várost keleti irányból átkarolni. A sokszoros túlerő ellen, a fogyatkozó létszám és az utánpótlás akadozásai miatt, a németek belátták a további védelmi harc értelmetlenségét. Miután az offenzívában lévő szovjet hadsereg alakulatai már elérték



Szovjet gyalogság géppuskával Kecskemét környékén

Örkény–Albertirsa térségét, a németek elrendelték a visszavonulást. Tehát feladták az addig hőiesen védett területeket. Így 1944. november 1-jén hajnalban kitortek a városból északi irányban, Nagykőrös felé. A szovjetek október 31-én és november 1-jén tudtak behatolni Kecskemétre, elfoglalták a várost. Több helyen is utcai harcok alakultak ki.

A Szovjet Tájékoztatási Iroda 1944. november 1-jén kelt jelentésében olvasható: „...csapatunk teljesen elfoglalták Kecskemét városát (...) több mint 2.000 német és magyar katonát és tisztet semmisítettünk meg. (...) Nagy zsákmányt ejtettünk”. A 2. Ukrán Front állományába tartozó 5. Légi Hadsereg történetében található: „Bonyolult időjárási körülmények és hátrányos repülőtéri elhelyezéseket figyelmen kívül hagyva mintegy 7.667 felszállást hajtottunk végre 1944. novemberben”.

Kecskemét körzetében a szovjet tiszték és katonák több haditettelt is végrehajtottak. Néhányan megkapták a Szovjetunió Hőse címet és a Lenin Rendet is: Kukin szakaszvezető, Lazarjev gárdahadnagy, Mihail Lagutyin gárda alezredes és Makarov repülőfőhadnagy. Lagutyin alezredes Kecskemét mellett 3 német Tigris típusú harckocsit lőtt ki. Megkapta még ezt a magas kitüntetést 1944. október 26-án Beregovo repülőszázados, aki később vezérőrnagyként az Űrhajós Kiképzőközpont parancsnoka lett. Kecskemét fölött több légi bevetést teljesített.

A lakosság kitelepítése Kecskemétről

1944 őszén az iskolakezdés is kitolódott. Kétszer is elrendelték a város kiürítését. Október 9-én a ferences zárdá lakói és még sokan mások is útra keltek lovas kocsival, gyalog és kerékpárral Duna-földvár felé. A zárdában csak Károlyi Bernát és P. Konstantin szerzetes atyák maradtak. A reformátusoknál Kovács Bálint lelkész is maradt. Az 52. Csapatkórházat dr. Simon Balázs orvos ezredes a gyógyító- és ellátóanyagával, valamint fekvőbetegeivel együtt az Izsáki útról áttelepítette Budapestre, a Fehérvári út 8. szám alá. Az 540. Hadikórházat október 10-én a Piarista Gimnázium épületéből Budapestre költöztették a Honvéd Ludovika Akadémia egyik épületébe. A német csapatok és hatóságok október 10–24. között Kecskemétről nagyon sok mindent elhurcoltak. Az elszállított /rabolt/ javak értéke mintegy 3 milliárd pengő értéket képviselt!

A Kiskunfélegyházánál végrehajtott szovjet áttörés hírére október 23-án Beregfy Károly /1888–1946/ vezérezredes, honvédelmi miniszter aláírásával szigorú parancs érkezett Kecskemét előljáróságához. A távirati parancs elrendelte a polgári lakosság teljes kitelepítését, „Az ellenség által veszélyeztetett területről való

átmeneti teljes kivonását”. Balázsfalvi Kiss Endre főispán a Nagytemplom előtti téren a lakosság részére hangszórón is kihirdette a kormány parancsát.

A kiürítési parancs érintette a kecskemét–kisbugaci vasútvonal üzemeltetését is. Ugyanis Lukács András igazgató és Chiovini Béla forgalmi főnök október 22-én elhagyta Kecskemétet. A vasútvonalon a forgalom másnap megszűnt. A város határában zajló harci események több helyen megrongálták a kisvasút pályáját. Az alkalmazottak november 15-ig helyreállították ezeket. Az első hetekben szovjet csapatok vették igénybe a kisvasutat is.

A Kecskemét helyőrségbe települő katonai alakulatok már előbb elhagyták a várost. Nyugati irányban vonultak el szervezeten. Októberben már csak a tábori pótezeredek, zászlóaljnak személyi és felszerelési utánpótlását biztosító 7/1. törzspótszázad állomásozott Kecskeméten. A kiürítési parancs alapján október 9-én indult el a M. kir. Zrínyi Miklós 7. honvéd gyalogezred 7/1. törzspótszázada Lajoskomáromba. Onnan pedig tovább menetelt Nagyatádra, Komáromba, végül pedig Érsekújvárra, ahol hadifogságba estek.

Tábori csendőrök járták a város utcáit és terelték az utazásra az embereket. A

kényszerkiürítési hirdetményt a polgármester aláírásával október 24-én függesztették ki falragaszként, amelyben a lakosokat Solt, Apostag, Dunavecse és Szalkszentmárton felvevőhelyekre irányították. A kiürítést a következő napokban a tábori csendőrség kíméletlenül végrehajtotta, biztosította. Október 25-én 600 főt buszokkal szállítottak Székesfehérvárra, illetve Budapestre. A városban alig maradt 3-400 ember. Október 29-én Liszka Béla polgármester átadta a város gondozását P. Bernát házifőnöknek, majd elhagyta a várost, és Dunaföldvár felé vette az irányt.

Kenyeres Dénes



Szovjet páncéltörők Kecskemét belvárosában, 1944 ősz

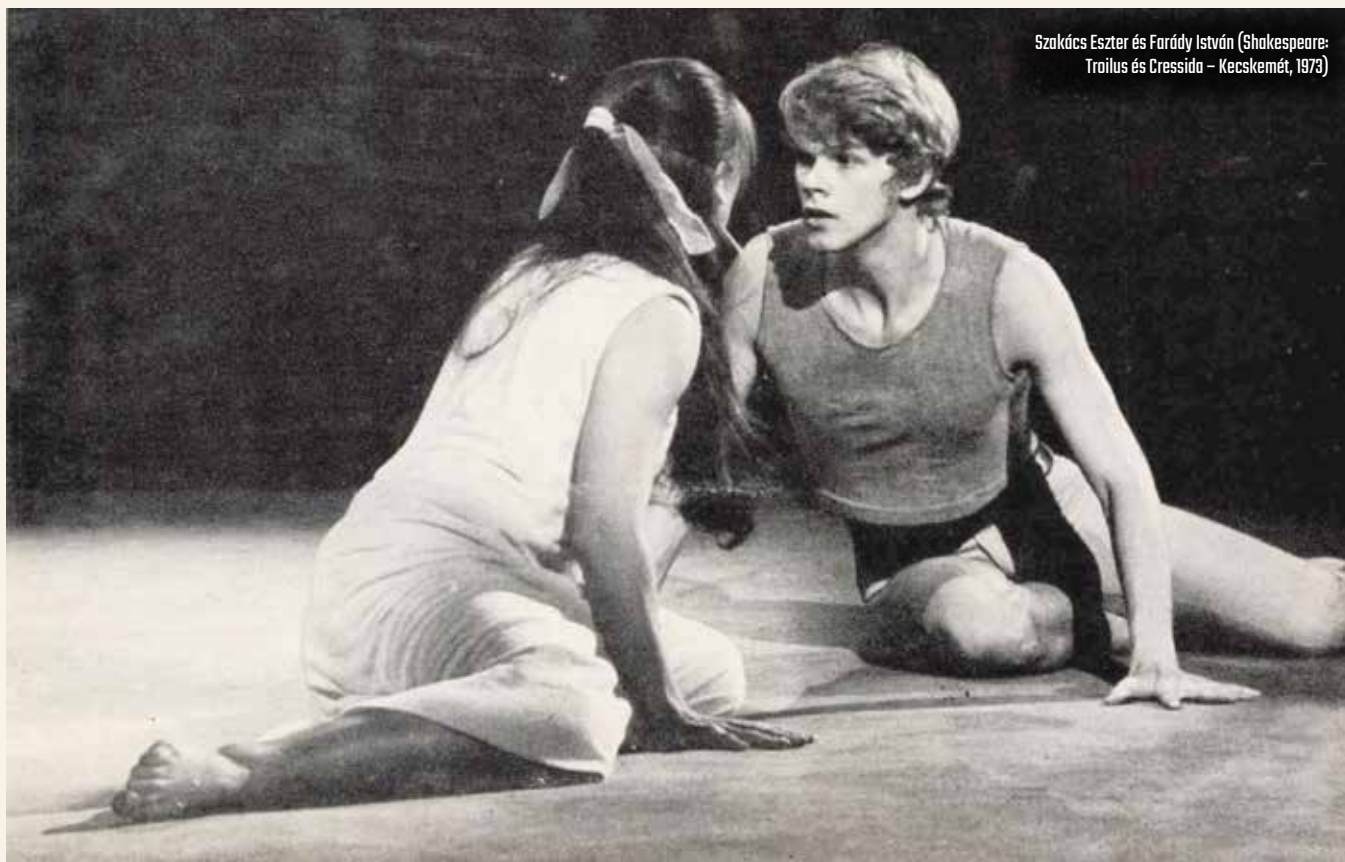
Felhasznált irodalom:

- Adonyi-Náredy Ferenc – Nagy Kálmán: Magyar huszarak a II. világháborúban. Szombathely, 1990.
- Főszerk.: Sipos Péter: Magyarország a második világháborúban. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- Illésfalvi Péter – Kovács Vilmos – Maros Roland: Vitézségért. Varietas '93 Kft., 2001.

- Kenneth Munson: A II. világháború repülőgépei. Műszaki Kiadó, Budapest, 1994.
- Kenyeres Dénes: Kecskeméti katonai repülés története kezdetektől a Gripenig. Kecskemét, 2006.
- Kis András: A Magyar Honvédség újjászervezése. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995.
- Pataki Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett. II. kötet. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992.

- Szerk.: Bene János: A Légvédelem. Nyíregyháza–Kecskemét–Szeged /1939–1945/. Nyíregyháza, 2000.
- Tomka Emil: Harctéri napló 1944–1945. Nyíregyháza, 2001.
- Veress D. Csaba: Magyarország hadikronikája 1944–1945. I. kötet. Budapest, 2002.
- Szeverényi János törzsőrmester és Szeverényi Kálmán hadnagy emlékalbumai.

Szakács Eszter és Farády István (Shakespeare:
Troilus és Cressida – Kecskemét, 1973)



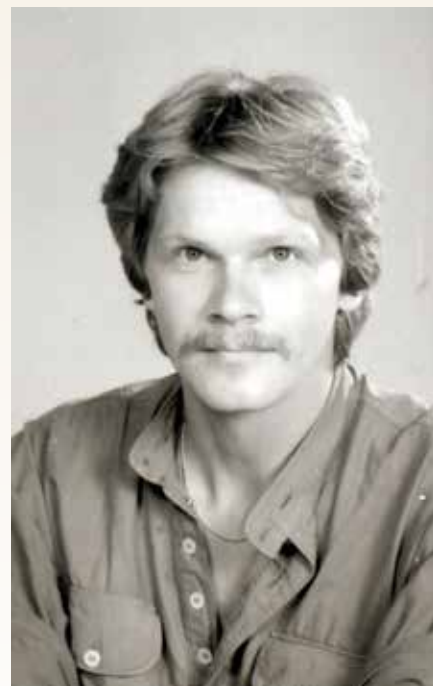
„KECSKEMÉT VOLT AZ ÖVÉ ÉS Ő VOLT KECSKEMÉT”

**75 éve, 1951. január 28-án
Százhalombattán született
Farády István színművész**

Amatőr színpadon kezdte pályáját, majd 1973-ban elvégezte a Színművészeti Főiskolát és a kecskeméti Katona József Színházhoz szerződött. Hamar a híros város színházszerető közönsége kedvence lett. 1975 elején, Schiller Don Carlosának címszerepében nagy sikert aratott. Alakításáról a megyei sajtó így írt: „A címszerep nem tartozik a leghálásabb feladatok közé. Farády István szép alakítása tükrözte szeretet utáni vágyát, apahiányát, az első, igazi szerelem örömet, kínját, meggyőzte a nézőket arról, hogy őt más eszmék vezérlik.”

A következő négy évadban is számos kitűnő szerepet kapott. Ranko Marinkovics 1976-ban bemutatott Glória című színművében – a címszereplő Sára Bernadette

volt – is emlékezetes alakítást nyújtott. Az akkori megyei napilap így írt Farádyról és az általa megformált alakról: „A darab első részének feszültsége jórészt két



Farády István

pap szellemi párviadalának következménye. A fiatal »csodatévót« Farády István játszotta. Mozgalmas, lüktető feszültsége, belső energiájából adódó fanatizmusa a

cselekmény szinte egyetlen motorja volt. Nem mérlegel, nincsenek kételyei, egyéniségéből hiányzik a mások megértésének képessége. Indulatai egy tévútra sodródtak, anarchista lázadásra emlékeztettek.”

1978-tól 1982-ig a Népszínház–Várszínház, 1982-től 1985-ig a Nemzeti Színház művésze volt, majd 1987-ig a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházban szerepelt. 1987 és 1991 között a debreceni Csokonai Színházban játszott. 1991 után szabadfoglalkozású színművész volt. Pályája kezdetén főként hősszerepeket alakított, később pedig karakterszerepeket. A televízió is gyakran foglalkoztatta.

2004-ben, karácsony másnapján tüdőrákban hunyt el. Az akkor már nagybeteg Ruszt József 2005 januárjában ezt írta Farády István halála kapcsán Jordán Tamásnak: *„... addtál valami mintát, valami extrát, hogy milyen szöveget írjak én (Farády Istvánnak), ennek a tündéri fiúnak, akit szerelmesen szerettem [...] s ezzel valahogy vége van, talán bennem is ennek a hajdanvolt Kecskemétnek. Azt hiszem Pisti őrizte meg Kecskemétet, s talán éppen azzal, hogy már hosszú ideje nem csinált semmit, szűz maradt mindentől, ami még érhetne volna. Kecskemét volt az övé és ő volt Kecskemét.”*

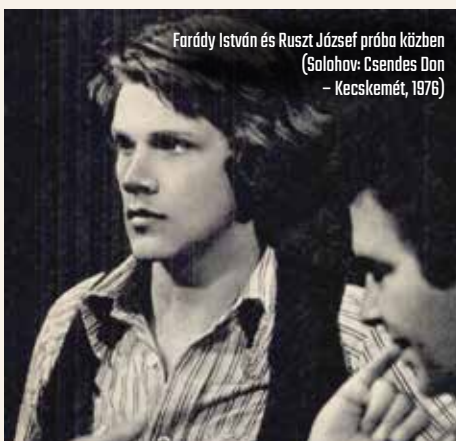
Varga Géza

(Források: *Film Színház Muzsika, 1976, 1978

*Magyar Színházművészeti Lexikon

*Petőfi Népe, 1978

*szinhaz.hu *Színház – a Színházművészeti Szövetség folyóirata, 1974)



Farády István és Ruszt József próba közben
(Solahov: Csendes Don – Kecskemét, 1976)



Sára Bernadette és Farády István
(Schiller: Don Carlos – Kecskemét, 1974)



Major Pál, Farády István és Gurnik Ilona (Shakespeare: Periklész – Kecskemét, 1978)

125 évvel ezelőtt, 1901. március 15-én hunyt el **Parragh Gedeon** természettanár, Jedlik Ányos tanítványa és munkatársa, a kecskeméti református gimnázium igazgatója.

A TERMÉKENY FIZIKUS

1835. április 29-én született Szigetszentmiklóson. Édesapja, nemes Parragh Ferenc református lelkész volt. Középiskolai tanulmányait a kunszentmiklósi és a kecskeméti református gimnáziumban végezte. Tanárai – Kardos István, Tatai András, Karika János, Sipos Imre – nagy hatással voltak az ifjú diákra. Ezt követően a fővárosban, Jedlik Ányos laboratóriumában fizikai kísérletekkel foglalkozott. Egyike volt Jedlik azon tanítványa-
inak, akik a neves tudóstól átvették a kísérleti fizika szeretetét és ezzel később saját tanítványaik érdeklődését is felkeltették a tantárgy iránt. Közben egyetemi tanulmányait végezte, majd 1855-től 1857-ig a József Ipartanoda hallgatójaként mennyiségtant, fizikát és kémiát tanult. 1857-ben véglegesen Kecskeméten telepedett le, a hírhedt város református gimnáziumába hívták meg.

Október 1-jén kezdte meg a tanítást mint a természettan rendes tanára. „Magas, sovány termet, beesett mell, kissé görnyedt járás, elhanyagolt külső, orrán pápaszem. A fizika professzora. Lénye majdnem titokzatos. Élete a fizikai szertárban és laboratóriumában folyik le. Legendák keringenek felőle. A diákképeket Hatvani professzor újraéledt alakját sejteti benne. Mi csak azon álmélkodtunk, hogy a logaritmust collstokról diktálja, mi pedig egy vastag könyvben alig találjuk! [...] alapján jölelkű ember volt, tele józú humorral, sőt nagy elméleti tudása mellett nagy gyakorlati érzéke is volt” – emlékezett tanárára Arany Gusztáv, a gimnázium 1900-ban érettségizett növendéke.

A tanítás mellett jelentős szakmai tevékenységet végzett. Cikkei, kísérleteiről szóló beszámolóit hazai és külföldi tudományos folyóiratokban jelentek meg. Szakmai értekezéseit számos országos fórum résztvevői hallgathatták, de előadásokat tartott az általa alapított Kecskemétvidéki Természettudományi Társulatban is. Készülékeivel, kísérleti eszközeivel, amelyeket tervei alapján testvére, Parragh Zsigmond műegyetemi technikus készített el, több kiállításon szerepelt. 1872-ben a Kecskeméten megrendezett Országos Iparműkiállítás egyik díjazottja volt. „A mágnesség és elektromosság tanításában a nemzetközi mértékrendszer megismertetését az elektromosság gyakorlati alkalmazásának rohamos terjedése miatt immár mellőzhetőnek nem tartván, néhány előadási készüléket állítottam össze. És minthogy ez által az elektromosság tanításában

nagy könnyebbé és a vizsgálatokon is elismert, jó sikert tapasztaltam: azt hiszem, némi szolgálatot teszek középiskolai tanügyünknek ezen készülékek közül a lényegesebbeknek közlésével. Ily készülékek a tükör-magnetometer, az electro-thermometer, a tükör-manometer, és az elhajlási nagyító” – írta 1887-ben.

Részt vett a város közéletében is. A törvényhatósági és a pénzügyi bizottság tagja, a református egyház presbitere és pénztári ellenőre volt; egyik létrehozója és igazgatósági tagja a Kecskeméti Takarékpénztárnak, a Gazdasági Gőzmalomnak, a Kecskeméti Ipar- és Kereskedelmi Hitelin-



Parragh Gedeon

tézetnek és a Központi Takarékpénztárnak. Kecskeméten ő végezte az első bemutató jellegű kísérleteket a telefon megismertetésére, kipróbálására. Munkásságát több hivatalos kitüntetéssel – Signum Memoriae érdemrend, Ferenc József rendjel, Ezredéves Országos Kiállítás emlékérmé – ismerték el.



Parragh Gedeon családjával

zettudós, mnázium kiváló tanára



Parragh Gedeon

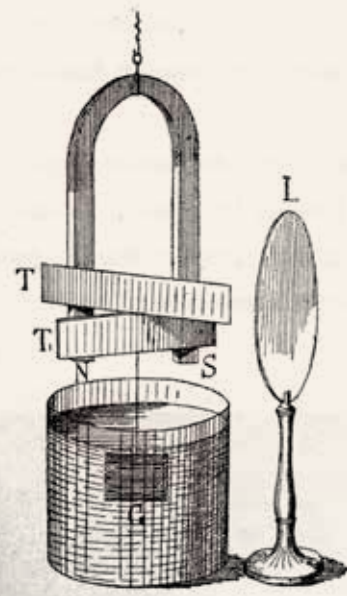
Életének utolsó szakaszában sokat betegeskedett. Emiatt a nedvesebb és szelesebb őszi és tavaszi hónapokban éveken át csak nagy ritkán tudta elhagyni szobáját. 1901. március 15-én halt meg tüdőgümőkórban. A budai úti református temetőben helyezték örök nyugalomra. Váry István, aki 1896-tól volt a református

kollégium diákja, így emlékezett rá 1935-ben: „Engem már nem tanított Parragh Gedeon...De azért vissza tudok emlékezni sovány, törekény alakjára, mert nemcsak a kollégiumban láttam őt, mint kis diák, hanem kint a szolnoki-hegyi szőlőben is (ma Szentistvánváros), ahol kis villája és szőlője (ma Vujovics-szőlő) szomszédos volt a szüleim szőlőjével. Parragh Gedeont nagyon szerették a társaságban is, mert élénk észjárású, szellemes ember volt. A szolnoki-hegyi kis villában is sokszor vendégül látta Kecskemét urait, – néha zene is szólt. Talán ezért nevezték el a szomszédok a kis nyaralót »Páris«-nak. Én azonban nem ezekért, hanem azért csodáltam meg igazán »Páris«-t, mert aranyhegyű villámhárító díszlett a tetején, mint ahogy egy fizikus villájához illett. Ezt sokszor elnézegettem s talán ez volt az oka annak, hogy az öreg Parragh Gedeon emléke ma is olyan aranyfényben ég előtttem, mint amilyen aranycsillogás kápráztatta a szememet valamikor, boldog gyermekkorom idején, amikor »Páris« villámhárítójának aranyhegyére rásütött az áldott napsugár.”

Varga Géza

(Források: *Arany Gusztáv: Arcképek az öreg kollégium katedráiról *Katona József Könyvtár *Kecskeméti Életrajzi Lexikon *Székely Gábor – Székelyné Kőrösi Ilona: Természettudós tanárok Kecskeméten *Székelyné Kőrösi Ilona: KECSKEMÉT, ANNO... *Váry István: Emlékezzünk régiekről)

„Fizikus volt Parragh és pedig termékeny fizikus, aki nemcsak nyilván-tartója volt a természet törvényeinek s a tudósok elméleteinek: de társulatunk szak-ülésén, meg a nagy közönség előtt is azok gyakorlati és közhasznú gyümölcseit gyakran szolgálta föl. Tudta és akarta a tudományt tető és vízszintes irányba egyformán terjeszteni” – jellemezte Hanusz István, a híres város főreáliskolájának igazgatója.



A tükör-magnetometer



A kecskeméti református gimnázium tanárai, 1862–63



Soós Gábor, Parragh Gedeon és Domián István református gimnáziumi tanárok

FELEJTHETETLEN EMLÉKET HAGYOTT HÁTRA

175 éve, 1850. november 29-én Magyaróváron született Pataky Imre rajztanár, festő- és szobrászművész

Középiskoláit szülővárosában és Győrött végezte. 1867-től 1870-ig a bécsi képzőművészeti akadémián, 1870–1871-ben ösztöndíjjal Münchenben tanult. 1871-től több kecskeméti iskola rajztanára (piarista főgimnázium, református főgimnázium), valamint az 1875-ben megnyílt polgári leányiskola egyik szervezője és rajztanára volt. 1887-ben létrehozta és haláláig mint igazgató irányította az alsó fokú ipar- és kereskedelmi iskolát. Utóbbi munkáját a Kecskeméti Nagy Képes Naptár így összegezte: „... az intézet nívóját szorgalmas munkásságával magas fokra emelte úgy, hogy az ott tapasztalt rend- és tanításban elért eredményről az ipariskolák országos főigazgatója több ízben a legnagyobb megelégedése kíséretében a kecskeméti ipariskolát a maga nemében az első tanintézetek köré iktatta.”

Pataky Imre Kecskemét közéletében is aktívan részt vett, így például jelentős szerepet töltött be az Iparos Otthon létrehozásában. A Nagy Imre szerkesztésében megjelent, korábban már idézett kiadványban így méltatták: „Társadalmi tevékenység tekintetében pedig felülmúlhatatlan. Az 1901-iki kecskeméti iparkiallítás rendezése és az elért fényes siker az ő

oroszlánrésze. Az 1904-ik évben Kecskeméten bőripari szövetséget alakított, mely már első évben 100 ezer koronán felüli forgalmat mutatott ki. Ugyancsak ez évben az Iparegyesület elnökévé választott meg. Alig van talán városunkban nagyobb egyesület, melynek egyik-másik mozgalmában részt ne venne, bár nem a zajos szereplések barátja, de a munka, a



Pataky Imre

társadalmi tevékenység az ő világa s épen ezért nemcsak egyik legtiszteltebb tagja a városnak, de kiváló tulajdonainál fogva legelismertebb férfja is a társadalomnak.”

Képzőművészként szintén országos hírnévre tett szert. Közel 200 táj- és életképet mutatott be az 1909. évi kecskeméti gyűjteményes kiállításán, és szerepelt a Nemzeti Szalon jubiláris kiállításán is. Ő készítette a kecskeméti Szentháromság temető kálváriáját, a Nagytemplom falán elhelyezett, az 1848–49. évi szabadságharcot megőrző reliefet, és alkotott magyar zsánerszobrokat is. Számos művészeti és ipari vonatkozású cikket írt főként kecskeméti folyóiratokba, tankönyvet iskolák számára, és előadásokat tartott a város egyesületeiben.

Nevét a pusztaszeri ezredéves emlékoszlop tervezése tette ismertté. Az emlékmű terveinek elkészítésére eredetileg Lovas Lajos kapott megbízást. A szintén Kecskeméten alkotó szobrászművész



Az 1848–49-es dombormű a Nagytemplom homlokzatán



Pataky Imre

egy, a haza földjére lépő magyar vitézt álmódott meg, azonban pénzhány miatt a drága emlékmű elkészítéséről le kellett mondani. Helyette a kezdeményezők egy szerényebb obeliszk felállítását látták jónak. Ennek terveit már Pataky Imre készítette. Így született meg egy kb. 10-12 méter magas, egyszerűen kivitelezhető obeliszk terve, melynek tetején turulmadár ül, oldalán pedig a hét vezér arcképe látható domborműveken. 1898-ban a jogakadémiai bizottság megbízta „Gerenday A. és fia” kőfaragóműhelyét az emlékoszlop elkészítésével. Végül 1900. június 24-én ünnepélyes keretek között avatták fel a pusztaszeri Hét vezér emlékoszlopot.

Az elkészült emlékmű a 7 domb (kunhalom) közül a legmagasabbra, a 35 méter átmérőjű Árpád-halomra épült. Magassága 13 méter, a tetején levő repülni készülő turullal együtt 14 méter lett. Az alapzatán levő márványtáblán ez olvasható: „Magyarország 1000 éves fennállásának emlékére Kecskemét város támogatásával, közadakozásból emelte a Magyar Országos Diákszövetség.” A felirat fölött Árpád vezér domborműve látható. A többi oldalon Előd és Ond, Kond, Tas, majd Huba és Töhötöm követi. A bronzműveket Pataky Imre gipszmintái alapján öntötték. Alapzatában légmentesen elzárva ott rejlnek a millenniumkor letett okmányok és értékek. A Hét vezér emlékoszlopának viszontagságos történetét a jogakadémia



A pusztaszeri Hét vezér emlékoszlop

1900-ban megjelent évkönyve ezekkel a szavakkal zárta: „Feljegyeztük ezen tényt, hogy jogakadémiánk történelmében az ifjú lelkesültségnek és alkotásnak itt is nyoma maradjon, s az utókort az ősök emlékeztetének tiszteletére tanítsa.”

Pataky Imre 1910. március 31-én Kecskeméten hunyt el. Halála után Katona Mihály, a Kecskeméti Református Főgimnázium igazgatója így méltatta: „24 évi ösmeretség és barátság kötötte e sorok íróját a megboldogulthoz. Bátran ki merem mondani, hogy e 24 év alatt Kecskemét társadalmának önzetlenebb és hasznosabb munkását, tevékenyebb és ideálisabb férfit nem ismertem s nem ismerek nálánál, ki, ha sokszor 5 órát tartott is egymásután, egyik intézetből a másikba szaladva a



Pataky Imre művei

10 perc alatt, ha haza ment, pihenésül faragó kését, vésőjét vagy ecsetjét vette elő s a faragás, mintázás vagy festés képezte ránézve a pihenést, az üdülést. Az utóbbi években a nyári szünidőben a kies Biharfüreden, vagy a Kecskemét határában fekvő »Szikrá«-ban – egy szép hely a Tisza partján – szokott pár hetet tölteni, de e pihenés idejét is alkotásra használta, e helyeken festette képei legnagyobb részét. E pihenést, szünetet nem ismerő férfit, a munka megtestesült mintaképet úgyszólván néhány napi gyengélkedés után ragadta el a halál. [...] Áldott legyen emlékezte!” A Kecskeméti Ujság is elismerő szavakkal emlékezett meg róla: „Egy puritán egyszerűséggel, ritka ambícióval és kiváló



képzettséggel megáldott ember hunyta le szemét mindörökre: Pataky Imre iparis-kolai igazgató, aki mint paedagógus, mint festőművész s mint ember felejtethetetlen emléket hagyott hátra. [...] Halála őszinte és igaz részvétet keltett mindenfelé. Béke poraira!”

(Források: *A Kecskeméti Áll. Segélyezett Református Főgimnázium értesítője az 1909–1910. iskolai évről *Csongrád Megyei Hírlap, 1988 *Huszár Gál Városi Könyvtár Mosonmagyaróvár *Kecskeméti Életrajzi Lexikon *Kecskeméti Nagy Képes Naptár, 1891 *Kiskunsági Nemzeti Park)

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN



150 éve, 1875. november 24-én született Almássy Endre színész, színiigazgató. A színiakadémia elvégzése után, 1897-ben lépett színre Halmay Imre nagykikindai társulatánál. 1899-től 1902-ig Kecskeméten játszott, majd rövid pécsi kitérő után újabb két évadra visszatért a híros városba. A helyi publikum kedvelte, például a Bánk bán és a Cyrano címszerepeiben

aratott hatalmas sikert. Később a pécsi színház tagja, majd a szegedi színház direktora lett, közben tevékenyen részt vett a Színészegyesület munkájában. Több ízben visszatért a híros városba is, örömmel ápolta itteni kapcsolatait, a helyi publikum – ahogyan azt egyik írásában fogalmazta: *„az én régi, második hazámban [...] az én kedves, drága kecskeméti közönségem”* – mindig nagy szeretettel és elismeréssel fogadta játékát.



175 éve, 1850. december 7-én született Ferenczy Augusztina. Erzsébet királyné bizalmasa és felolvasónője, Ferenczy Ida unokahúga volt. 1876-ban lett Kada Elek felesége. Mint polgármesterné fontos szerepet töltött be a híros város társadalmi életében. Részt vett az 1909-ben Kecskeméten megtartott országos dalostalálkozó zászlószentelési ünnepségének lebonyolításában, egy szép szalagot kötött az új zászlóra e szavak kíséretében:

„Fennen hirdesse e zászló a magyar művészet dicsőségét!” 1929 májusában Kecskeméten hunyt el. Élete utolsó éveiben sokat betegeskedett, halála mégis váratlanul érte környezetét. Nekrológjában a Kecskeméti Közlöny így méltatta: *„Kíváló szellemű, rendkívül szeretetreméltó hölgy volt, akit mindenki legőszintébb tisztelettel és szeretettel vett körül.”*



50 éve, 1976. március 2-án, Kecskeméten hunyt el Imre Gábor szobrász, rendőrfőkapitány. 1890 szeptemberében született. Középiskoláit és az Iparművészeti Főiskolát Budapesten végezte. 1916-tól mint tanító, illetve mint szobrász és iparművész Kecskeméten tevékenykedett. Több plakettet, világháborús emlékművet, szobrot készített, tervezett. Az ő munkája a vasútkerti szoborparkban Tóth László és Kelemen László portréja, valamint a Mátyási-emléktábla, továbbá a vasútállomás épületén elhelyezett Kodály-emléktábla, rajta a híros városban született zeneszerző plakettje is. 1944-ben részt vett a kecskeméti rendőrség újjászervezésében, később megyei rendőrfőkapitánnyá választották. Nyugdíjas éveiben a Megyei Képtár vezetője volt. Az Országos Iparművészeti Társulat munkájában is aktívan részt vett.



100 éve, 1926. március 6-án született Bege Margit színésznő. Pályáját 1952-ben az Állami Faluszínházban kezdte, azután a Szegedi Nemzeti, majd 1962-től 1966-ig a kecskeméti Katona József Színház tagja volt. Később a veszprémi Petőfi Színházhoz szerződött. Egyszerű, kedves megjelenésével, modorosság nélküli előadásmódjával a vidéki közönség kedvence volt. A

Köznapi legenda vívódó, az igazságért síkra szálló bírónőjeként az egész ország láthatta a televízió képernyőjén keresztül. Fiatalon, 1967. szeptember 5-én súlyos betegségben hunyt el. Nekrológjában a Petőfi Népe újságírója így méltatta: *„Galamblelkű ember volt. Kedves, derűs, szerény, közvetlen, egyike azoknak a keveseknek, akik egész életükben megőrzik gyermeki tisztaságukat és az emberekbe vetett bizalmukat.”*



150 éve, 1876. március 19-én született Benedek József mülakatos mester, újságíró, szerkesztő.

Évtizedeken át Kecskemét legkiválóbb iparosai között tartották számon. Műhelye a Budai, majd a Wesselényi utcában volt. Számtalan épületvasalás, vasportál, kapu, rács, zár, kút, vízszűrő és tűzhely dicsérte keze munkáját, egy praktikus zárszerkezetet is feltalált. 1914-ben, a torinói világkiállításon kézi malmát díszoklevéllel jutalmazták. Aktív résztvevője volt a város közéletének. 1903 decemberében az ő szerkesztésében jelent meg a Kecskeméti Munkás című lap, melyben ügyesen védte az élet kisemmizettjeinek érdekeit. A Tanácsköztársaság idején a forradalmi törvényszék és a választási bizottság tagja volt, annak bukása után csak a szakmájának élt. 1952 augusztusában hunyt el.



100 éve, 1926. március 31-én hunyt el Szabó Antal festőművész. Ősi kecskeméti iparoscsalád tagjaként látta meg a napvilágot. Rajztehetsége már egészen fiatalon megmutatkozott. Szülővárosában Pataky Imre tanította, és kitűnő eredménnyel végezte el a budapesti iparművészeti főiskolát is, ahol Hollósy Simon volt a mestere. Később Bécsben, Münchenben és Párizsban

gyarapította tudását. A Kecskeméti Művésztelep megalakulásakor hazatért és haláláig a kolónia tagja maradt. Elsősorban tájképeket, csendéleteket és enteriőröket festett – rendszeresen kapott városi megrendeléseket –, melyeket budapesti és kecskeméti kiállításokon mutatott be. A II. világháború idején számos műve megsemmisült. Megmaradt képeinek zöme kecskeméti családoknál és Amerikába kivándorolt rokonainál található.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI



285 éve, 1740. október 18-án Szegeden született Dugonics András piarista szerzetes, író, költő, matematikus, az első magyar regény, az *Etelka* írója. Történetírással és néprajzi kutatással is foglalkozott. 1794-ben megjelent Jeles történetek című kötetében, illetve a közmondásokat, szólásokat tartalmazó nagyszabású munkájában, a Magyar példabeszédek és jeles

mondások című gyűjteményben – amely csak két évvel halála után, 1820-ban jelent meg – több kecskeméti „példabeszédet” is megőrzített. Ezek közül talán a legismertebb: *„Kevés hazzna, mint a’ Kecskeméti szél malomnak”*. A szólás történetét is lejegyezte Dugonics: *„Arra vette valaki a’ Kecskemétieket kiknek se igazi dombjuk, se oldalaslag högyük, hogy mivel semmi folyójak nincsen, és néha a’ marhák is szűkek, szél malmot csináltassanak. Már régen csináltattak egygyet; de leg alább én ki talán százszor is köröszttül menten Kecskemét várossán, azt a’ malmot forogni nem láttam. Azért mondották a’ többi Szegedi fuvarosok is: hogy soha annak hasznát nem látták – Mondgyák azon köz mondást így is: Okos, mint a’ Kecskeméti szél malom. Ezt olyanokrúl mondgyák, kik mindenkor halgatnak: hogy okos embereknek tartassanak.”*



110 éve, 1915. november 29-én hunyt el Roskovics Ignác festőművész. 1854. szeptember 28-án Szalókon született. 1875-től a Mintarajziskolában tanult, majd 1880-ban Münchenbe ment, de csak fél évet töltött az ottani neves akadémián, azután önálló műtermet bérelt, és másfél évig dolgozott a bajor fővárosban. Ez idő alatt készítette A szentlélek eljövetele című

vallásos képét, amely az 1882. évi budapesti téli kiállításon általános figyelmet keltett és Roskovicsot egy csapásra a legismertebb magyar vallásos festők közé emelte. Később áttért a zsánerfestészetre, derűs hangulatú életképekkel és vallásos kompozíciókkal jelentkezett. 1902-ben ő festette a kecskeméti Nagytemplom falfestményeit és a városi tanács megbízásából Katona József portréját. A Művészet című folyóirat kritikusa, Kacziány Ödön 1902-ben így méltatta: *„E derék magyar város közönsége tetemes anyagi áldozat árán fényesen renováltatta régi templomát, Roskovics Ignác alkotásai révén kiváló érdekű műemlékké avatva azt. E freskókért néhány hónappal ezelőtt szép elismerés jutott részül a művésznek: az 1902. évre esedékes Lotz-díjat kapta e műveire.”*



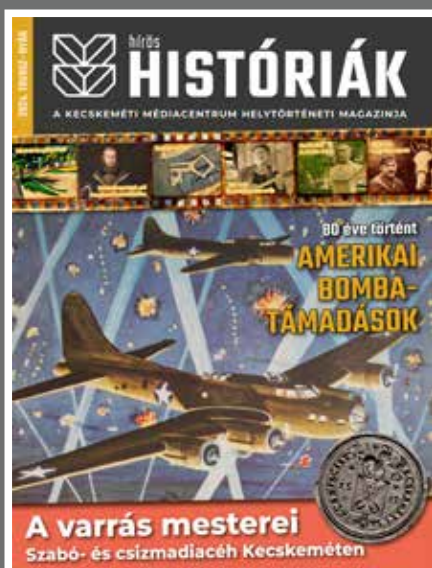
150 éve, 1875. november 13-án az Arad megyei Magyarócskán született gróf Klebelsberg Kuno, a két világháború közötti időszak neves kultúrpolitikus. 1922 júniusától 1931 augusztusáig a Bethlen-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere volt. A Trianon utáni csonka ország megmaradásának és naggyá tételének egyetlen lehetőségét a művelődés fejlesztésében

látta. Kultuszminisztersége idején zajlott le a magyar közoktatás egyik legnagyobb és legsikeresebb reformja: több mint 5000 népiskolával létrejött a tanyai iskolák hálózata, másfél ezer népkönyvtár és ugyanennyi iskolakönyvtár, valamint 500 óvodát is felállított. Vezetésével hajtották végre a polgári iskolák és a középiskolák reformját, a középiskolai tananyag korszerűsítését. Ekkor rakták le a szegedi egyetem alapjait és alapították a bécsi, a berlini és a római magyar intézeteket, valamint az Országos Magyar Gyűjteményegyetemet, melynek 1927-től 1932-ig elnöke volt. 1926. október 4-én személyesen avatta föl Kecskeméten a méheslaposi (ma kertvárosi) tanyai iskolát. Emlékét az intézményben emléktábla őrzi. 1928-ban Kecskemét Város Díszpolgára címmel tüntették ki.



60 éve, 1966. január 13-án hunyt el Janák István Ybl-díjas építészmérnök. A Horthy-korszak és a háború utáni két évtized neves építész. Ő tervezte többek között Kecskemét fedett uszodáját és piaccsarnokát, és ő készítette az Aranyhomok Szálló tervét is. Az 1957-ben megálmodott, az akkori divatnak megfelelően épült hotel magán hordozza a szocreáltól eltávolodott,

modern stílus jegyeit. A Magyar Építőművészet hasábjain 1964-ben Granasztói Pál Ybl Miklós-díjas építészmérnök így méltatta: *„Janák István az első építész, aki nemcsak az Alföldről származik, hanem akinek munkásságán eddig is érződött a táj ígérete. Főként a hódmezővásárhelyi kultúrházra, a budapesti Fő utcai minisztériumi épületre, a budai volt királyi palota korábbi klasszicizáló, ott egyébként vitatott helyességű helyreállítási terveire, a zömök, vaskos, vérbő formákra gondolok. Ezek azonban inkább felvillanások, ígéretek. A kecskeméti Aranyhomok szálloda Janáknak az első olyan műve – gondolom – amin beteljesedést lehet érezni, ami nemcsak jelentős építészei alkotás, hanem egy alkotói hang, szerep és rang végleges megtalálása is.”*



Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Hírös Históriaik magazint!

A HÍRÖS HISTÓRIÁK LAPSZÁMAI MEGVÁSÁROLHATÓK KECSKEMÉTEN:

- a Kecskeméti Médiacentrumban (Szabadság tér 2.)
- a Lira Könyvesboltban (Hornyik J. krt. 2.)

- a Kóborló Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- a Piaccsarnokban, a könyvtárúsnál és az újságárúsnál.